

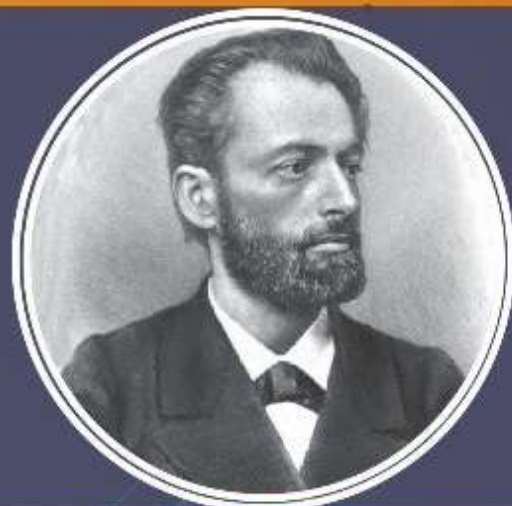
Istorie

Vol. VI, Nr. 2, 2024

Revista de istorie

„Vasile Conta”

Târgu-Neamț

**REVISTA DE ISTORIE
„VASILE CONTA”
TÂRGU-NEAMȚ**

**Historical Magazine „Vasile Conta”,
Târgu-Neamț**

**Revue Historique „Vasile Conta”
Târgu-Neamț**

**Volumul VI, nr. 2, decembrie 2024
Volume VI, issue 2, december 2024
Volume VI, no. 2, décembre 2024**

Iași
Editura PIM, 2024

COLECTIVUL ȘTIINȚIFIC/SCIENTIFIC BOARD/LE COLLECTIF SCIENTIFIQUE

Prof. univ. dr. Florin PINTESCU, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava
Conf. univ. dr. Ioan DĂNILĂ, Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău
Col (r) dr. Tiberiu TĂNASE, secretar Divizia Istoria Științei, Academia Română
Comandor (ret) Gheorghe VARTIC, Comisia Română de Istorie Militară
Cercetător științific II dr. Mircea Gheorghe ABRUDAN, Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca
Cercetător științific principal III dr. Corneliu CIUCANU, Academia Română-Filiala Iași
Prof.univ.dr. Virginia POPOVIĆ, Universitatea Novi Sad, Serbia
Conf.univ.dr. Mircea MARAN, Școala de Studii Înalte pentru Educatori „Mihailo Palov” din Vârșeț, Serbia
Prof. dr. Daniel DIEACONU, Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Regională al Universității din București
Asist. univ. dr. Ioan FĂRMUȘ, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava
Prof. Mihaela CHELARU, șef serviciu Arhivele Naționale Bacău

COLECTIVUL DE REDACȚIE/EDITORIAL BOARD/ ÉQUIPE ÉDITORIALE

Editor șef: prof. dr. Emanuel BĂLAN
Editori: prof. drd. Elena PREDA, dr. Valentin IOAN, prof. Marius- Emanuel SANDU
Secretari de redacție: maior. drd. Marcel IOAN, prof. dr. Emanuel BĂLAN
Tehnoredactare: prof. dr. Emanuel BĂLAN
Corectura: prof. Oana STOICA, prof. Nicoleta LIPAN, prof. Mihaela PAVĂL
Grafică și Copertă: prof. Radu-Mihail PINTILIE, informatician Ionela -Diana COZMA
Traducere: limba engleză/ limba franceză: prof. drd. Valentin-Cezar TEODORESCU
Responsabil promovare: prof. drd. Traian ANTON

ISSN 2668-6317

ISSN-L 2668-6317 Revistă open access

© Copyright 2024
Liceul „Vasile Conta”,
Târgu-Neamț

Tiparul- Editura si Tipografia PIM, Iași

Reproducerea integrală sau fragmentară, prin orice formă și prin orice mijloace tehnice, este strict interzisă și se pedepsește conform legii. Răspunderea asupra conținutului materialelor revine, în exclusivitate, autorilor.

Adresa/Editorial Office: Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț, str. Slt. Radu Teoharie, 3, 615200, Târgu-Neamț, telefon: 0233791172, mobil: 074456206.

www.revistadeistorielvc.ro

e-mail: analelvcistorie@gmail.com

Revistă fondată în 2019, indexată și înscrisă în Bazele de Date Internaționale (BDI) CEEOL, Index Copernicus Internațional, CiteFactor, Open Library, ISI index, International Institute of Organized Research, ROAD – Directory of Open Access Scholarly Resources, ResearchBib, ResearchGate, Academia.edu, SSRN, ESJI, Google Academic și Digitales Archiv și Internet Archive.

Revistă în curs de indexare în DOAJ, DRJI, JSTOR, ERIH-PLUS, EBSCO și THOMSON ISI

BDI Index Copernicus International. Revistă **evaluată pozitiv** după criteriul citărilor, în **I.C. Journals Master List 2020**, cu un scor ICV (Valoarea Index Copernicus) de **37, 06 puncte**.

SJIF Journal Rank List evaluation process, which resulted in a score given **SJIF 2022 = 3.823** (Scientific Journal Impact Factor Value for 2022).

Revista se regăsește și în bibliotecile publice-Biblioteca Națională a României, Biblioteca Județeană „G.T. Kirileanu”, Piatra Neamț, Biblioteca Județeană „Gh. Asachi” Iași, Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” Iași, Biblioteca „Ion Creangă” Târgu Neamț, Siegen University

Library,
ZDB-
Katalog,

Fachinformationsdienst

Mathematik,
Zeitschriftenbibliothek SUB Hamburg

Elektronische

și digital pe <http://biblioteca-digitala.ro> și www.europeana.eu

**REVISTA DE ISTORIE
„VASILE CONTA”
TÂRGU-NEAMȚ**

**Historical Magazine „Vasile Conta”,
Târgu-Neamț**

**Revue Historique „Vasile Conta”
Târgu-Neamț**

**Volumul VI, nr. 2, decembrie 2024
Volume VI, issue 2, december 2024
Volume VI, no. 2, décembre 2024**

CUPRINS-CONTENTS -CONTENU

STUDII ȘI ARTICOLE **STUDIES AND ARTICLES** **ÉTUDES ET ARTICLES**

11

**ANSAMBLURI DE OBIECTE ETNOGRAFICE LA INSTALAȚIILE TEHNICE DE
LA CIUGHEȘ-PALANCA ȘI LA COMPLEXUL DE INSTALAȚII TEHNICE
HIDRAULICE DIN CARTIERUL BOIȘTEA-DĂRMĂNEȘTI**

**ETHNOGRAPHIC OBJECT COLLECTIONS AT THE TECHNICAL
INSTALLATIONS IN CIUGHEȘ-PALANCA AND THE TECHNICAL
HYDRAULIC INSTALLATIONS COMPLEX IN BOIȘTEA-DARMANESTI
DISTRICT**

**ASSEMBLAGES D'OBJETS ETHNOGRAPHIQUES DANS LES
INSTALLATIONS TECHNIQUES DE CIUGHEȘ-PALANCA ET LE COMPLEXE
D'INSTALLATIONS TECHNIQUES HYDRAULIQUES DU QUARTIER
BOIȘTEA-DĂRMĂNEȘTI**

dr. Dimitrie-Ovidiu BOLDUR

13

**PERSPECTIVE ȘI INTERESE LEGATE DE DELIMITAREA UNEI GRANITE
COMUNE ROMÂNNO-CROATE PRIN REGIUNEA BANATULUI DE VEST ÎN
ANUL 1941**

**PERSPECTIVES AND INTERESTS RELATED TO THE DELIMITATION OF A
COMMON ROMANIAN-CROATIAN BORDER THROUGH THE REGION OF
WEST BANAT IN 1941**

**PERSPECTIVES ET INTÉRÊTS LIÉS À LA DÉLIMITATION D'UNE FRONTIÈRE
COMMUNE ROUMANO-CROATE À TRAVERS LA RÉGION DU BANAT
OUEST EN 1941**

Drd. Mihail-Gabriel CHIRICHEȘ

21

**CORIFEI AI LUPTEI DE EMANCIPARE NAȚIONALĂ A BUCOVINEI LA
RĂSCRUCE DE VEACURI**

**LEADING FIGURES OF THE NATIONAL EMANCIPATION MOVEMENT IN
BUKOVINA AT THE TURN OF THE CENTURIES**

**LES LEADERS DE LA LUTTE POUR L'ÉMANCIPATION NATIONALE DE LA
BUCOVINE À LA CARREFOUR DES SIÈCLES**

Prof. dr. Daniel DIEACONU

37

AUSTRIA ȘI UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

Atitudinea Austriei față de Unire

AUSTRIA AND THE UNION OF ROMANIAN PRINCIPALITIES

Austria's attitude towards the Union

L'AUTRICHE ET L'UNION DES PRINCIPAUTÉS ROUMAINES

L'attitude de l'Autriche à l'égard de l'Union

Prof. Mihai Pătrașcu

49

INSTAURAREA PUTERII „POPULARE” ÎN LUMEA RURALĂ A JUDEȚULUI SUCEAVA. CAZUL COMUNEI PĂTRĂUȚI

INSTALLATION OF "PEOPLE" POWER IN THE RURAL WORLD OF SUCEAVA COUNTY. THE CASE OF THE PĂTRĂUȚI COMMUNITY

INSTALLATION DU POUVOIR „POPULAIRE” DANS LE MONDERURAL DU COMPTÉ SUCEAVA. LE CAS DE LA COMMUNAUTE PATRAUTI

Dr. Aurel Gheorghe PREPELIUC

61

ARMATĂ ȘI SOCIETATE ÎN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ. O ANALIZĂ A UNOR ASPECTE SOCIALE DIN PERIOADA 1948–1957

ARMY AND SOCIETY IN THE ROMANIAN PEOPLE'S REPUBLIC. AN ANALYSIS OF SOME SOCIAL ASPECTS FROM THE PERIOD 1948–1957

ARMÉE ET SOCIÉTÉ EN RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE. ANALYSE DE QUELQUES ASPECTS SOCIAUX DE LA PÉRIODE 1948–1957

Leonard-Mihail RĂDULESCU

69

ARHIVISTICĂ

ARCHIVE

ARCHIVER

87

LEGIUNEA DE JANDARMI CHILIA ÎN ANUL 1944

THE LEGION OF GENDARMES CHILIA IN 1944

LÉGION DES GENDARMES CHILIA EN 1944

prof. univ.dr. Gheorghe MINCULETE

mr. drd. Marcel IOAN

89

LEGIUNEA DE JANDARMI ODORHEI ÎN PERIOADA 1944-1945
THE ODORHEI GENDARMERIE LEGION DURING THE PERIOD 1944-1945
LA LÉGION DE GENDARMERIE D'ODORHEI PENDANT LA PÉRIODE 1944-1945

prof. univ.dr. Gheorghe MINCULETE

mr. drd. Marcel IOAN

99

ISTORIE LOCALĂ

LOCAL HISTORY

HISTOIRE LOCALE

109

TÂRGNEMŢENI ÎN BRIGĂZILE INTERNAŢIONALE DIN SPANIA (1936-1939)
RESIDENTS OF TARGU NEAMŢIN THE INTERNATIONAL BRIGADES FROM SPAIN (1936-1939)

RÉSIDENTS DE TARGU NEAMT DANS LES BRIGADES INTERNATIONALES D'ESPAGNE (1936-1939)

prof.dr. Emanuel BĂLAN

111

Recenzie de carte: Naţiuni şi naţionalism

Book Review: Nations and Nationalism

Critique de livre: Nations et nationalisme

Prof. Gheorghită Narcis Andrei

127

ABREVIERI

ABREVIATIONS

ABRÉVIATIONS

135

INSTRUCŢIUNI PENTRU AUTORI

139

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

140

INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS

141

STUDII ȘI ARTICOLE
*
STUDIES AND ARTICLES
*
ÉTUDES ET ARTICLES

**ANSAMBLURI DE OBIECTE ETNOGRAFICE LA
INSTALAȚIILE TEHNICE DE LA CIUGHEȘ-PALANCA ȘI LA
COMPLEXUL DE INSTALAȚII TEHNICE HIDRAULICE DIN
CARTIERUL BOIȘTEA-DĂRMĂNEȘTI**

*

**ETHNOGRAPHIC OBJECT COLLECTIONS AT THE
TECHNICAL INSTALLATIONS IN CIUGHEȘ-PALANCA AND
THE TECHNICAL HYDRAULIC INSTALLATIONS COMPLEX
IN BOISTEA-DARMANESTI DISTRICT**

*

**ASSEMBLAGES D'OBJETS ETHNOGRAPHIQUES DANS LES
INSTALLATIONS TECHNIQUES DE CIUGHEȘ-PALANCA ET
LE COMPLEXE D'INSTALLATIONS TECHNIQUES
HYDRAULIQUES DU QUARTIER BOIȘTEA-DĂRMĂNEȘTI**

dr. Dimitrie-Ovidiu BOLDUR¹

Rezumat: În partea central-sud-vestică a Moldovei, din dreapta Prutului, instalațiile hidraulice care au folosit puterea de acționare a râurilor Trotuș (alimentarea râului Siret), putem enumera: mori, darsta, repezi, ferăstraie, gatere, pendul și darace

Prin urmare, „roțile morii” funcționează încă din secolul al XV-lea pe toate râurile importante din zona Moldovei, inclusiv pe râul învolburat Trotuș, cu toți afluenții săi. După cum a afirmat autorul în textul său, li s-au adăugat ulterior și alte elemente, precum vârtejul, moara hidraulică, ferăstrăul hidraulic și darsta, unele dintre aceste construcții hidrotehnice reprezentând adevărate situri etnografice. Din păcate, până acum nimeni nu și-a manifestat interesul să le expună în aer liber, într-un muzeu etnografic/muzeu sătesc din Bacău, ca o dovadă incontestabilă a spiritului creator al poporului nostru de pe malurile Trotușului și afluenților acestuia.

Cuvinte-cheie: instalații tehnice hidraulice, ansamblu/complex etnografic, râul Trotuș, Ciugheș-Palanca, Boiștea-Dărmănești, muzeu etnografic/al satului băcăuan.

*

Abstract: In the central-south-western part of Moldova, from the right of Prut river, the hydraulic installations that have used the actuating power of Trotus rivers (feeder of Siret river), we can list: the mill machine, darsta, rapids, saw, gater, pendule and carding comb. Therefore, „the mill wheels” have been working ever since the 15th century on all important rivers of Moldova area, including on the whirling

¹ Consilier superior, Direcția Județeană pentru Cultură Bacău. oboldur@yahoo.com

Trotus river, with all its tributaries. As stated by the author in his text, they were later added other elements, such as the whirl, hydraulic mill machine, hydraulic saw and darsta, some of these hydro-technical constructions representing true ethnographic sites. Unfortunately, so far, no one has shown interest in exhibiting them in the open air, in an ethnographic museum/village museum in Bacau, as an undeniable proof of the creative spirit of our people from the banks of the Trotus and its tributaries.

Keywords: technical hydraulic installations, ethnographic complex, Trotus river, Ciughes-Palanca, Boistea-Darmanesti, ethnographic museum/of villages in Bacau

*

Résumé: Dans la partie centre-sud-ouest de la Moldavie, à droite du Prut, les installations hydrauliques qui utilisaient la force motrice des rivières Troțuș (alimentant la rivière Siret), on peut lister : moulins, darsta, rapides, scieries , scieries, pendules et scieries. C'est pourquoi les « roues de moulin » fonctionnent depuis le XVe siècle sur toutes les rivières importantes de la région moldave, y compris la rivière tourbillonnante Troțuș avec tous ses affluents. Comme le précise l'auteur dans son texte, d'autres éléments y furent ajoutés ultérieurement, comme le bain à remous, le moulin hydraulique, la scie hydraulique et le darsta, certaines de ces constructions hydrotechniques représentant de véritables sites ethnographiques. Malheureusement, jusqu'à présent, personne n'a manifesté l'intérêt de les exposer en plein air, dans un musée ethnographique/musée villageois de Bacau, comme preuve incontestable de l'esprit créatif de notre peuple des rives du Troțuș et de ses affluents.

Mots clés: installations techniques hydrauliques, ensemble/complexe ethnographique, rivière Troțuș, Ciugheș-Palanca, Boiște-Darmănești, musée ethnographique/du village Băcău.

*

În memoria colectivă au fost păstrate mai multe tipologii de instalații care foloseau forța motrice a apelor curgătoare, diversificate ca principiu constructiv și perfecționate sub raport funcțional, începând cu cele utilizate în scop alimentar (moară, uleiiniță, alte instalații)², continuând cu cele pentru prelucrarea textilelor (pivă/piuă/ștează, dârstă, vâltoare³, fierăstrău, joagăr⁴, gater, pendulă și

² Cornel Irimie, *Anchetă statistică în legătură cu rețeaua de instalații tehnice populare acționate de apă pe teritoriul României*, în vol. *Cibinium. Studii și materiale privind Muzeul Tehnicii Populare din Dumbrava Sibiului*, Sibiu, Întreprinderea Poligrafică Sibiu, 1967/68, p. 417-432.

³ Ibidem, p. 432-441; idem, *Pivele și vâltoarele din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, în „Studii și comunicări”, Sibiu, II, 1956, p. 5.

⁴ Jean Pavel, *Considerații istorico-etnografice privind apariția și răspândirea instalațiilor hidraulice pe teritoriul județului Vrancea*, în „Studii și comunicări. Muzeul Județean de Istorie și Etnografie Vrancea”, Focșani, I, 1978, p. 200-201.

scărmănătoare⁵) și sfârșind cu instalațiile pentru prelucrarea unor materii prime (spre exemplu confecționarea de vase, unelte și materiale de construcții)⁶.

Vechimea și valoarea patrimonială a unor astfel de construcții (printre altele, în scop alimentar, pentru prelucrarea textilelor sau prelucrarea unor materii prime) impunea „înscrierea” acestora în inventare/liste care să evidențieze, cel puțin, caracterul lor de monumente istorice.

Astfel, după anul 1990 au fost publicate *Lista monumentelor istorice/1991-1992*⁷ și *Lista monumentelor istorice/2004* (modificată și completată în anii 2005, 2010 și 2015)⁸. Ultima formă a *Listei* și tema supusă analizei noastre, ne dau posibilitatea de a urmări modul cum unul dintre cele două ansambluri de instalații tehnice⁹ și singurul complex de instalații tehnice hidraulice, clasate ca monumente istorice pe teritoriul României¹⁰, s-au comportat și au evoluat în timpul scurs de la înființarea lor.

Primul dintre aceste ansambluri, cel *de instalații tehnice*, se află în satul Ciugheș, comuna Palanca, județul Bacău. Se prezintă sub forma unei clădiri cu funcțiuni mixte (moară și fierăstrău hidraulic).

Înscris în ultima *Listă a monumentelor istorice din județul Bacău/2015*, la nr. crt. 192, coduri LMI: *BC-II-a-B-00811* (ansamblu), *BC-II-m-B-00811.01* (moară) și *BC-II-m-B-00811.02* (fierăstrău hidraulic), ansamblul este atestat la începutul secolului al XX-lea, iar, din punct de vedere tipologic, se încadrează în categoria instalațiilor hidraulice din Moldova. Are, ca persoane asociate istoriei monumentului, pe meșterii Petrea Ciocloș și Petru Anton Ciocloș¹¹.

⁵ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale (SJAN) Bacău, Fond *Primăria comunei Dărmănești (1864-1950)*, dosar 20/1936-1937, f. 156 r.; Dimitrie-Ovidiu Boldur, *Pivele din arealul etnografic al Bacăului în ultimul deceniu interbelic*, în „Carpica”, Bacău, XLIII, 2014, p. 316.

⁶ Cornel Irimie, *loc. cit.*, 1967/68, p. 441. „La sfârșitul secolului al XIX-lea, existau în vechiul județ Bacău un număr de 276 mori de apă [...] Numărul acestora a scăzut la 257 în 1906, pentru ca în 1916 să rămână 193” (cf. Dorinel Ichim, *Județul Bacău – tradiții. Morile de apă*, în „Ateneu – revistă social-culturală”, Bacău, an 19, nr. 1 (149) (martie) 1982, p. 3).

⁷ Nu avem certitudinea că această *Listă* a fost aprobată prin ordin de ministru și publicată în *Monitorul Oficial al României*. Ea se prezintă sub forma unor manuscrise dactilografiate, atât pentru fiecare județ, cât și pentru municipiul București (a se vedea site-urile Ministerului Culturii și cel al Institutului Național al Patrimoniului). O parte din obiectivele (inclusiv imobilele/clădirile, etc. cu caracter etnografic) propuse în *Lista/1978-1980* au fost clasate ca monumente istorice.

⁸ Ultima formă, cea din anul 2015, a fost aprobată prin ordinul ministrului culturii și publicată în *Monitorul Oficial al României*, București, Partea I, Nr. 113 bis/15.02.2016.

⁹ Cel de-al doilea ansamblu de instalații tehnice este compus din joagăr hidraulic, moară de apă, dărac și piua hidraulică, datează din secolul al XIX-lea și se află în satul Vaideeni, comuna Vaideeni, județul Vâlcea (cod LMI: *VL-II-a-B-09957*).

¹⁰ Abordarea noastră nu include ansamblurile etnografice organizate sub egida muzeelor etnografice în aer liber/cu secții în aer liber sau în cuprinsul parcurilor etnografice.

¹¹ Cu toate că, în documentele de arhivă, sunt menționați cu numele de „Ciotloș”, ei erau mândri că „...Neamu ista a Cicloșănilor iara mare. Stăpâneu vo giumata' di sat. [Iar, în confesiunea sa, Petru A. Ciocloș precizează – s. n.]. „[Și li-] o făcut moari aicea, pi apa Ciugheșului” (cf. Ion H. Ciubotaru, *Vatra regăsită. Pagini memoriale*, Iași, Editura Presa Bună, 2021, p. 426).

*Moara*¹², parte componentă a ansamblului, se încadrează în tipul de moară cu o pereche de pietre, având roțile hidraulice cu aducțiune superioară. Funcționa cu apă trasă din pârâul Ciugheș, afluent de dreapta al râului Trotuș, pe un canal numit „lăptoc” sau „gârlă”. Canalul era confecționat din scândură, apoi a fost realizat din tablă. Un dispozitiv numit „staghilă” era utilizat pentru alimentarea cu apă sau întreruperea acesteia. Roata hidraulică mare (cu zbaturi) și roata hidraulică mică erau din lemn și angrenau, fiecare, câte un grindei.

Construcția este alcătuită din parter și pod. Ca materiale de construcție au fost utilizate lemn, piatră de râu, beton și metal (tablă și țevă). Pereții sunt din cununi orizontale de bârne, îmbinate la capete în amnari. Pe fațada de nord, peretele este protejat de scândură. Șarpanta este din lemn, iar învelitoarea din țiglă și carton gudronat, pe suport de scândură.

În prezent, la moară, instalația este alcătuită din: scară de acces, coșul valului, veșcă, două pietre (alergătoare și zăcătoare), staghilă, grindei și lada pentru făină.

*Fierăstrăul hidraulic/„joagărul”*¹³, parte componentă a ansamblului, se încadrează în tipul de fierăstrău hidraulic cu trei „pânze”. Sursa de apă era aceeași ca la moară¹⁴. Forța hidraulică punea în mișcare roata, prin aducțiune superioară, aceasta învârtind grindeiul cu „crâng”, de unde se făcea transmisia, cu ajutorul unei curele, la gater. Se utiliza aceeași „staghilă”, pentru alimentarea cu apă sau întreruperea acesteia.

În prezent, platforma, pe care este instalat fierăstrăul, are ca mobilier: căruțul de tras lemnele, jugul cu trei pânze, roata hidraulică mică, roata hidraulică mare (cu zbaturi), grindeiul, roțile de antrenare și roțile pentru mărirea vitezei circularului. Ansamblul este, parțial, funcțional, dar, din cauza lipsei apei, atât moara, cât și fierăstrăul hidraulic nu sunt exploatate.

Este necesară conservarea „in situ” a acestor obiecte de patrimoniu mobil, refacerea sistemului de aducțiune a apei din pârâul Ciugheș, dar și întocmirea unui proiect de restaurare-conservare a amplasamentului, de către un specialist atestat de Ministerul Culturii, un proiect care să propună inclusiv clasarea componentelor mobile ale instalațiilor tehnice.

Singurul complex de instalații tehnice hidraulice din România (denumire preluată din *Lista Monumentelor Istorice*), se găsea, până la mijlocul primului deceniu al secolului al XXI-lea, în cartierul Boiștea, actualul oraș Dărmănești, județul Bacău. Până la inundațiile din anul 2005, se prezenta sub forma unei clădiri cu funcțiuni mixte (dârstă hidraulică, puiă hidraulică și vâltoare).

Înscris în ultima *Listă a monumentelor istorice din județul Bacău/2015*, la nr. crt. 207, coduri LMI: *BC-II-a-B-00821* (complex), *BC-II-a-B-00821.01* (dârstă hidraulică), *BC-II-a-B-00821.02* (puiă hidraulică) și *BC-II-a-B-00821.03* (vâltoare), complexul este atestat la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea,

¹² Pentru instalațiile tehnice de la Ciugheș-Palanca, a se vedea, în acest sens, SJAN Bacău, Fond *Primăria comunei Palanca (1926-1953)*, dosar 14/11949, f. 86-87; Dorinel Ichim, *loc. cit.*, p. 3.

¹³ Dorinel Ichim, *Zona etnografică Trotuș*, București, Editura Sport-Turism, 1983, p. 76.

¹⁴ Idem, *Morile de apă de pe Trotuș*, în „Deșteptarea”, Bacău, nr. 7500 (17 nov. 2015), p. 20.

iar, din punct de vedere tipologic, se încadra în categoria instalațiilor hidraulice din Moldova. Are ca persoane asociate istoriei monumentului pe meșterii Hazapar(i)u I. Vasile și Hazapar(i)u Gh. Vasile.

Înainte de anul 2005¹⁵, *dârsta* funcționa¹⁶ cu apă trasă din pâraul Uz, pe un canal de scândură, care punea în mișcare roata cu palete, prin aducțiunea superioară. Grindeiul, mișcat de roată, învârtea „coșul valului” (cilindru mare din lemn), în care se punea cerga pentru a se îngroșa. După ce se dădea cerga la vâltoare, se punea pe deasupra „coșului valului” cu țepuși de metal, fiind învârtită de o grapă de mărăcini, pentru ca cerga să se facă mițoasă¹⁷.

Pereții singurei încăperi, unde funcționa *dârsta*, erau zidiți din piatră de râu și mortar. Acoperișul *dârstei* era alcătuit din căpriori de lemn, peste care era bătută astereala de scândură și învelitoarea de șindrilă, inițial, apoi de carton gudronat. La *dârstă*, instalația era alcătuită din: coșul valului (cu țepuși de lemn), sobă și cazan (pentru încălzirea apei).

Vâltoarea era o instalație tehnică țărănească simplă, fiind amenajată din scânduri de stejar ascuțite la capete, înfipite într-un fund de lemn, cufundat în apă. Aceasta avea forma trunchiului de con, cu baza mare în sus. Prin căderea apei din „lăptoc” în vâltoare, de la o anumită înălțime, țesătura se îndesea. La vâltoare, instalația era alcătuită din: scânduri de stejar și fund din lemn (a se vedea imaginea).

*Piua hidraulică*¹⁸ era o instalație care folosea forța apei aduse din pâraul Uz, pe un „lăptoc”, care învârtea roata montată la capătul unui grindei. Acesta ridica alternativ cele două „chiluge” prinse într-un „jug”, care băteau cu unul din capete sumanii în „găvane”; în găvane era dirijată apa caldă, pregătită în acest scop. Roata din lemn a fost înlocuită cu una din metal.

Socul construcției era din piatră, iar zidurile aveau o structură din stâlpi de lemn. Căpriorii din lemn de brad, astereala de scândură și învelitoarea din carton gudronat, completau structura construcției. La *piuă*, instalația era alcătuită din: *piuă* cu două găvane, două chiluge, grindei și cazan (pentru încălzirea apei).

După inundațiile menționate, starea generală de conservare a *Complexului de instalații tehnice hidraulice* este cea de „colaps”. La fața locului, în anul 2018, s-a constatat prezența mai multor părți componente din fostul *Complex*, anume: roata de metal a pivei, axul pivei, teica și două vâltori. În aceeași albie, a pâraului Uz, s-a constatat prezența temeliei din piatră a *dârstei*, a scării de acces în *dârstă*, a cercului de metal al valului, a resturilor de lemn de la val, (parțial) a punților de lemn, (parțial) a scândurilor de lemn, folosite la confecționarea „habzâ-ului” (jgheab-ului). Actualul proprietar (Hazapar(i)u V. Vasilică) a recuperat și transportat, la domiciliul său: roata confecționată din metal (în 1985), *dârsta* și

¹⁵ Idem, *Complexul de instalații țărănești de la Boiștea*, în „Deșteptarea”, Bacău, nr. 7408 (10-12 iulie 2015), p. 9.

¹⁶ Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 429.

¹⁷ Dorinel Ichim, *op. cit.*, p. 77.

¹⁸ Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 429.

grindeiul de la val (cu elementele sale de îmbinare).

Este necesară recuperarea a ceea ce s-a mai păstrat din aceste obiecte de patrimoniu mobil, refacerea sistemului de aducțiune a apei din pâraul Uz, dar și întocmirea unui proiect de restaurare-conservare a acestui complex, unicat în România, de către un specialist atestat de Ministerul Culturii, pentru reabilitarea coșului valului dârstei și reconstruirea, în totalitate, a piuei hidraulice și a vâltorii.

Instalațiile hidraulice menționate nu mai sunt, în totalitate, funcționale, datorită perfecționărilor și necesităților contemporane, cu toate că, o parte dintre acestea au funcționat și au fost conservate „în situ”, cel puțin până în anii '90 ai secolului trecut (*Instalațiile tehnice de la Ciugheș-Palanca*), sau până în anul 2005, când au fost distruse de inundații (*Complexul de instalații tehnice hidraulice, din cartierul Boiștea-Dărmănești*).

Deși au mai existat intenții ca piesele componente ale instalațiilor să fie colecționate, în vederea organizării unui muzeu¹⁹, informațiile pe care le deținem, ne confirmă faptul că, până în prezent, nimeni nu și-a manifestat interesul pentru expunerea lor, în aer liber, într-un muzeu etnografic/al satului băcăuan, ca o dovadă de necontestat a spiritului creator al semenilor noștri de pe malurile Siretului și a afluenților acestuia.

Vâltoarea și piua lui Vasile I. Hazapar(i)u din Boiștea-Dărmănești
(Inventar 1971, Fototeca Complexului Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău)

¹⁹ „Petru Ciocloș a fost vizitat de un grup de maghiari. (...) O zis că vreu să facă un muzeu cu lucruri de-aiestea. M-o-ntrebat dacă-l dau și-am spus că nu. Și moara, și gătiru, și circularu rămân aici, pi apa Ciugheșului. Aicea-i locu lor!” (Ion H. Ciubotaru, *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare*, vol. I: *Arhitectura tradițională. Textilele de interior. Portul popular de sărbătoare*, Iași, Editura Presa Bună, 1998, p. 18; idem, *op. cit.*, p. 429).

Bibliografie selectivă

- Serviciul Județean al Arhivelor Naționale (SJAN) Bacău, Fond *Primăria comunei Dărmănești (1864-1950)*, dosar 20/1936-1937;
- SJAN Bacău, Fond *Primăria comunei Palanca (1926-1953)*, dosar 14/11949;
- Monitorul Oficial al României*, București, Partea I, Nr. 113 bis/15.02.2016;
- Boldur Dimitrie-Ovidiu, *Pivele din arealul etnografic al Bacăului în ultimul deceniu interbelic*, în „Carpica”, Bacău, XLIII, 2014;
- Ciubotaru Ion H., *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare*, vol. I: *Arhitectura tradițională. Textilele de interior. Portul popular de sărbătoare*, Iași, Editura Presa Bună, 1998;
- Idem, *Vatra regăsită. Pagini memoriale*, Iași, Editura Presa Bună, 2021;
- Ichim, Dorel, *Complexul de instalații țărănești de la Boiște*, în „Deșteptarea”, Bacău, nr. 7408 (10-12 iulie 2015);
- Idem, *Județul Bacău – tradiții. Morile de apă*, în „Ateneu – revistă social-culturală”, Bacău, an 19, nr. 1 (149) (martie) 1982;
- Idem, *Morile de apă de pe Trotuș*, în „Deșteptarea”, Bacău, nr. 7500 (17 nov. 2015);
- Idem, *Zona etnografică Trotuș*, București, Editura Sport-Turism, 1983;
- Irimie Cornel, *Anchetă statistică în legătură cu rețeaua de instalații tehnice populare acționate de apă pe teritoriul României*, în vol. *Cibinium. Studii și materiale privind Muzeul Tehnicii Populare din Dumbrava Sibiului*, Sibiu, Întreprinderea Poligrafică Sibiu, 1967/68;
- Idem, *Pivele și vâltorile din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, în „Studii și comunicări”, Sibiu, II, 1956;
- Jean Pavel Jean, *Considerații istorico-etnografice privind apariția și răspândirea instalațiilor hidraulice pe teritoriul județului Vrancea*, în „Studii și comunicări. Muzeul Județean de Istorie și Etnografie Vrancea”, Focșani, I, 1978;

PERSPECTIVE ȘI INTERESE LEGATE DE DELIMITAREA UNEI GRANIȚE COMUNE ROMÂNŌ-CROATE PRIN REGIUNEA BANATULUI DE VEST ÎN ANUL 1941

*

PERSPECTIVES AND INTERESTS RELATED TO THE DELIMITATION OF A COMMON ROMANIAN-CROATIAN BORDER THROUGH THE REGION OF WEST BANAT IN 1941

*

PERSPECTIVES ET INTÉRÊTS LIÉS À LA DÉLIMITATION D'UNE FRONTIÈRE COMMUNE ROUMANO-CROATE À TRAVERS LA RÉGION DU BANAT OUEST EN 1941

Drd. Mihail-Gabriel CHIRICHEȘ¹

Rezumat: *Dorințele exprimate de români și croați pentru o frontieră care să le unească interesele economice, politice și de transport au fost subiectul discuțiilor oficiale dintre reprezentanții celor două țări în cursul anului 1941, începând cu data de 11 aprilie. După destrămarea Iugoslaviei în același an, apariția statului Croația pe ruinele fostei Iugoslavii a stârnit speranțe atât în rândul românilor, cât și al croaților, că vor putea colabora în interes comun și împotriva tendințelor de expansiune ale Ungariei. Regiunea Banatului sârbesc a jucat un rol crucial având în vedere prezența mare a populației de etnie română, care păstra o identitate culturală distinctă. Istoria zbuciumată a Banatului de Vest, marcată de eforturile sârbilor după 1919, de a diminua influența românească prin intermediul statisticilor, administrației, sistemului educațional și bisericii, a fost un factor mobilizator pentru românii din Banat în anul 1941, când societatea culturală „Astra” a reușit să îl convingă pe Ion Antonescu să inițieze demersurile necesare pentru a restabili legăturile cu acest teritoriu locuit în proporție de aproximativ 1/3 de etnici români și să încerce reintegrarea lui la România, acțiuni care nu au condus către rezultatul propus inițial.*

Cuvinte cheie: *români, croați, frontieră comună, Banatul de Vest, unguri.*

*

Abstract: *The wishes expressed by Romanians and Croats for a border that would unite their economic, political and transport interests were the subject of official discussions between the representatives of the two countries during 1941, starting on April 11. After the breakup of Yugoslavia in the same year, the emergence of the state of Croatia on the ruins of the former Yugoslavia raised hopes among both*

¹ Școala doctorală de Istorie, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava.

Romanians and Croats that they would be able to collaborate in common interest and against Hungary's expansionist tendencies. The Serbian Banat region played a crucial role considering the majority presence of the Romanian ethnic population, which preserved a distinct cultural identity. The turbulent history of Western Banat, marked by the efforts of the Serbs after 1919, to diminish Romanian influence through statistics, administration, the educational system and the church, was a mobilizing factor for Romanians in Banat in 1941, when the cultural society "Astra" managed to convince Ion Antonescu to initiate the necessary steps to restore ties with this territory inhabited by approximately 1/3 ethnic Romanians and to try to reintegrate him to Romania, actions that did not lead to the originally proposed result.

Keywords: Romanians, Croats, common border, West Banat, Hungarians.

*

Résumé: *Les souhaits exprimés par les Roumains et les Croates d'une frontière qui unirait leurs intérêts économiques, politiques et de transport ont fait l'objet de discussions officielles entre les représentants des deux pays au cours de l'année 1941, à partir du 11 avril. Après l'éclatement de la Yougoslavie la même année, l'émergence de l'État de Croatie sur les ruines de l'ex-Yougoslavie a fait naître l'espoir parmi les Roumains et les Croates de pouvoir collaborer dans l'intérêt commun et contre les tendances expansionnistes de la Hongrie. La région du Banat serbe a joué un rôle crucial compte tenu de la forte présence de la population ethnique roumaine, qui a préservé une identité culturelle distincte. L'histoire mouvementée du Banat occidental, marquée par les efforts des Serbes après 1919 pour diminuer l'influence roumaine à travers les statistiques, l'administration, le système éducatif et l'église, fut un facteur de mobilisation pour les Roumains du Banat en 1941, lorsque la société culturelle "Astra" réussit à convaincre Ion Antonescu d'entreprendre les démarches nécessaires pour rétablir les liens avec ce territoire habité par environ 1/3 des Roumains de souche et tenter de le réintégrer en Roumanie, actions qui n'ont pas abouti au résultat initialement proposé.*

Mots clés : Roumains, Croates, frontière commune, Banat occidental, Hongrois.

*

1. Perspective pentru o graniță româno-croată în anul 1941

În anul 1941, zona Banatului sârbesc devenise un punct fierbinte pentru țările învecinate, captând atenția lor prin acțiunile politice din ce în ce mai intense. Dezintegrarea Iugoslaviei în aprilie 1941 a condus la fragmentarea regiunilor componente, conform dorințelor Axei și aliaților direct interesați din regiune. România nu fusese implicată în atacurile asupra Iugoslaviei și nu revendica teritorii ale fostului stat iugoslav, dar dominația în zona dunăreană era un factor important pe care niciun stat balcanic nu-l putea ignora. Înțelegerea situației politice din zonă, oferă cititorilor o perspectivă mai clară asupra unui set de evenimente, care sunt deschise pentru

cercetări viitoare. Am examinat aspecte referitoare la acest subiect și am evidențiat în mod succint cifrele, faptele, acțiunile, obstacolele și eforturile de protejare a etnicilor români din sudul Dunării, respectiv ale românilor din Banatul sârbesc în anul 1941, anul expansiunii militare, al formării de noi state, al recuperării teritoriilor și al schimbărilor în cadrul statelor din zona sud-est europeană, toate în corelație cu tratativele româno-croate pentru o graniță comună.

În intervalul 6-10 aprilie 1941, radicalii croați au acționat pentru a-și afirma independența față de Belgrad. Ustașii, emigranții naționaliști croați, conduși din exil de Ante Pavelić², care preluase conducerea „Partidului dreptului-Stracević” încă din 1917, în urma decesului conducătorului acestuia³, au revenit în Croația, părăsind centrele de antrenament din Italia, Germania și Ungaria. Colonelul croat, Slavko Kvartenik, în fruntea unui grup de ustași, a declarat independența Croației, proclamată la Zagreb la data de 10 aprilie 1941⁴. Aceeași dată coincidea cu apariția în capitala croată a unei părți din blindatele germane, care au reușit ocuparea Zagrebului. În jurul orei 18, Kvartenik și-a expus proclamația la Radio Zagreb declarându-se șeful noului stat, moment care pregătea venirea lui Ante Pavelić, liderul ustașilor, Poglavnik-ul (conducătorul), persoana destinată cu adevărat conducerii noului stat. Primele ordine ale noului guvern au fost adresate croaților pentru a se alătura armatei germane și de a nu se opune acesteia. Între timp, din armata iugoslavă dezerta un număr foarte mare de soldați croați⁵. În jurul Croației era prezentă o multitudine din forțele armate iugoslave, care au fost sfătuite să înceteze operațiunile ori să treacă în așteptare, întrucât se derulau tratative cu oficialii Reichului. În acest mod deplasarea forțelor germane către Zagreb a fost oarecum simplificată, iar planul lui Kvartenik a fost dus la îndeplinire fără obstacole, luând naștere *de jure* Croația, dar încă nerecunoscută de puterile Axei⁶, primele recunoașteri făcându-se în mai puțin de o săptămână.

Chiar înaintea izbucnirii războiului din Balcani din 6 aprilie, Antonescu primise oferta prin care i se propunea acea parte din Banat oferită Iugoslaviei prin tratatul din 1919, pentru care Ionel Brătianu inițiasse numeroase demersuri pentru alipirea la România. Referitor la partea ce includea românii din regiunea Timocului, informațiile

² *Rezistența europeană 1938-1945. Țările din Europa centrală și de sud-est în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, vol. I, București, Editura Militară, 1973, p. 276.

³ Ștefan Vâlcu, *Câteva considerații privind evoluția naționalismelor din Croația și Serbia în secolele XIX-XX*, în Institutul de Studii Sud-Est Europene, *Sud-Estul și contextual European. Mentalitate Politică*, Buletin IV, Academia Română, 1995, p. 133.

⁴ *Rezistența europeană 1938-1945. Țările din Europa centrală și de sud-est în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, vol. I, București, Editura Militară, 1973, p. 276.

⁵ Adrian Scriciu, *Războiul din aprilie. Lovitura Wehrmacht-ului în Iugoslavia, 6-17 aprilie 1941*, Bragadiru, Editura Midecărți, 2018, p. 77.

⁶ Jozo Tomasevich, *War and Revolution in Yugoslavia, 1941-1945: Occupation and Collaboration*, California, Stanford University Press, 2001, p. 55.

nu sunt suficient de sigure pentru a ne oferi o perspectivă asupra tratativelor privind această regiune înaintea debutului războiului și a atitudinii lui Antonescu ⁷.

Aspecte deosebite referitor la zona balcanică debutau la data de 21 aprilie 1941, când contele Ciano și von Ribbentrop negociau delimitarea frontierelor destinate Croației. O porțiune din teritoriul solicitat de croați era atribuită Italiei. Ungaria era desemnată să guverneze teritoriile deja ocupate. Informațiile oficiale privind situația din Banatul de Vest erau neclare⁸. Pentru România, regiunea Banatului fost iugoslav avea o importanță semnificativă. Conturarea graniței comune româno-croate coincidea cu limitele româno-italiene, reprezentate de Croația. Această frontieră s-ar fi suprapus pe traseul Dunării între gurile de vărsare ale Tisei și râului Sava, în apropiere de Zemun, în preajma Belgradului. O altă dimensiune importantă era formată de caracterul economic al regiunii. Toate aceste aspecte relevante ale regiunii Banatului sârbesc contribuiau la o justificare suplimentară a revendicării din partea României asupra Banatului fost iugoslav⁹. Suprafața totală a Croației însuma 42.540 km², iar numărul total al croaților atingea cifra de 2.700.000¹⁰. La această suprafață se adăuga și teritoriul Bosniei și Herțegovinei, Slavonia, teritoriul total croat atingând în aprilie 1941, 98 572 km² cu o populație totală de 6.300.000 locuitori¹¹.

Pe 23 aprilie 1941, printr-un document trimis către oficialul german din București, Manfred von Killinger, Antonescu sublinia importanța legăturilor istorice românești ale Banatului de Vest. În propunerea sa, sugera o reevaluare a granițelor din Sud-Estul Europei și respingerea privilegiilor acordate Bulgariei, în timp ce interesul național al României trebuia apărat cu fermitate. Se insista asupra necesității creării unei Macedonii independente, a unui teritoriu românesc în zona Timocului și Vardarului, precum și a înființării unui condominiu implicând Germania, România și Italia, la care Bulgaria era invitată să se alăture¹². Statul român primise oferta de a-și însuși Banatul sârbesc în schimbul participării la invadarea Iugoslaviei din 6 aprilie 1941, dar generalul Antonescu a declinat oferta, exprimându-și însă, clar, punctul de vedere asupra unor acțiuni militare împotriva Ungariei dacă aceasta încorporează Banatul iugoslav¹³. România era la fel de interesată de situația politică din regiunea Balcanilor, ca și statele din zonă, concentrându-și atenția asupra noilor granițe ale fostei Iugoslavii

⁷ Gheorghe Zbucnea, *România din Timoc în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial (contribuții și considerații)* în Revista Arhivelor, anul LXXX, vol. LXV, Nr. 1-2/2003, p. 167.

⁸ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), fond 71/1939 E9, *Al Doilea Război Mondial*, Anul 1941, volumul 291, Referitor la 71/1939E9.XV.4/Proclamarea de către Germania și Italia a independenței Croației, f. 29.

⁹ *Ibidem*, f. 91.

¹⁰ „Universul”, Nr. 122, 9 mai 1941, p 1.

¹¹ Gheorghe Zbucnea, *Istoria Iugoslaviei*, prefată Florin Constantiniu, Editura Corint, București, 2001, p. 71-73

¹² Cătălin Calafeteanu, *România și „micile puteri” vecine (1940-1944)*, Editura Enciclopedică, București, 2011, pp.115-123.

¹³ Gheorghe Zbucnea, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică, Secolul XVIII-XX*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 1999, p.71.

și Greciei, precum și asupra comunității românești din Balcani. Interesul era orientat către echilibrul teritorial modificat din regiune, cu extinderile Ungariei și Bulgariei, ceea ce afecta securitatea României în zonă. În acest context, autoritățile române considerau necesar a fi discutate noile granițe și posibile compensații pentru statul român, acoperite prin fostele teritorii iugoslave din Balcani. În cursul lunii mai a anului 1941, hotărârile definitive legate de granițele oficiale din regiunea balcanică nu erau anunțate public de către Axă datorită negocierilor pentru convingerea unor state care au primit teritorii, pentru a fi deschise la unele retușuri teritoriale în schimbul unor beneficii în alte regiuni. Croația, în urma tratatelor cu Italia, nu avea acces la Marea Adriatică¹⁴.

Pe fondul acestor realități între ministrul croat în Germania, Branko Benzon și ministrul român din capitala Reichului, Raoul Bossy au fost demarate o serie de discuții în iunie 1941, care vizau o strategie comună împotriva intereselor crescânde ale maghiarilor de acaparare teritorială în Balcani. Un punct comun al discuțiilor bilaterale viza spațiul româno-croat pentru o graniță comună, lucru realizabil prin atribuirea întregului Banat sârbesc României, și, astfel, să fie înlăturat pericolul obținerii acestui teritoriu de către Ungaria, care ar fi realizat o „barieră” în calea intereselor româno-croate¹⁵. Acest punct de vedere urma a fi sprijinit și de partea croată în cadrul relațiilor cu Axa. Mai mult, colaborarea bilaterală putea fi de un real folos revendicărilor naționale ale României și Croației susținute printr-o solidaritate progresivă¹⁶. La Berlin, în iunie 1941, ministrul plenipotențiar român, Raoul Bossy, avea discuții cu omologul său croat privind solicitările române referitoare la Banatul sârbesc, o regiune care fusese „promisă” Ungariei. În vederea menținerii unui echilibru în zonă, se căuta o soluție intermediară prin crearea unui stat „tampon” independent sau autonom format din Banatul de Vest și regiunea Bačka, (în croată Bačka, în maghiară Bácska) la cererea unor grupuri de germani șvabi. De asemenea, ministrul croat transmitea și pretențiile Ungariei referitoare la teritoriile croate, precum și construcția unei căi ferate, care să tranziteze teritoriul Croației spre Marea Adriatică, pentru a satisface nevoile economice și comerciale maghiare¹⁷.

În urma dezintegrării Iugoslaviei, Ungaria a obținut teritorii noi în detrimentul Croației. Pentru a menține „ordinea”, autoritățile maghiare au ocupat regiunea Medjimurie, regiune revendicată de Statul Independent Croat, unde administrația civilă era formată din croați, subordonată guvernului de la Zagreb până pe 9 iulie 1941, când comandantul militar al regiunii a anunțat că teritoriul făcea parte integrantă din Ungaria. Situația din regiunea Medjimurie a fost o preocupare majoră pentru

¹⁴ AMAE fond 71/1939 E9, *Al Doilea Război Mondial*, Anul 1941, volumul 291, Referitor la 71/1939E9.XV.4/Proclamarea de către Germania și Italia a independenței Croației, f. 52.

¹⁵ AMAE, fond 71, *România*, Anul 1941-1943, volumul 512, Culegeri de documente privind politicile internaționale, f. 254.

¹⁶ *Ibidem*, f. 255.

¹⁷ AMAE, fond 71/1939 E9, *Al Doilea Război Mondial*, Anul 1941, volumul 288, Referitor la 71/1939E9.XV.3 (Chestiuni privitoare la România) f. 46.

guvernul croat; majoritatea populației era de origine croată, iar singura minoritate vorbitoare de limba maghiară era reprezentată de comunitatea evreiască¹⁸.

La Zagreb, ministrul plenipotențiar român, Dimitrie Buzdugan, a fost informat de Mladen Larković, ministrul de externe croat, în iulie 1941, despre propunerile anterioare ale Ungariei înainte ca statul croat să adere la Pactul Tripartit, ce vizau o alianță împotriva intereselor României, guvernul de la Zagreb declinând aceste propuneri. Discuțiile dintre Croația și Ungaria vizau acordurile referitoare la cedarea Medjimuriei, teritoriul croat preluat de către Ungaria, solicitare maghiară la care guvernul de la Zagreb ar fi trebuit să susțină drepturile maghiare în Banatul sârbesc contrare României¹⁹.

Propaganda ungară nu a rămas pasivă la consolidare relațiilor româno-croate privind drepturile naționale teritoriile pierdute între 1940-1941. În ciuda tensiunilor regionale, schimburile de informații între Ungaria și Croația se desfășurau, uneori, chiar prin intermediul capitalei românești. Ministrul croat afirma că omologul său maghiar la București, în octombrie 1941, i-a vorbit despre o retrocedare a Banatului de Vest Ungariei, astfel, o colaborare cu România era considerată din ce în ce mai anevoioasă de vreme ce ar fi fost de tranzitat teritoriul maghiar; în consecință, se putea contura un interes pentru o apropiere a croaților față de Ungaria de care puteau fi legați cu adevărat prin granița comună²⁰.

2. Demersuri pentru recunoașterea drepturilor etnicilor români din Banatul de Vest

În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, românii de la sud de Dunăre au traversat o perioadă dificilă din punct de vedere politic, social, cultural și demografic. În această interval de timp s-au făcut eforturi pentru păstrarea tradițiilor și protejarea drepturilor acestora, în ciuda dinamicelor schimbări sociale. Situația demografică, culturală și educațională a românilor din această regiune a fost complexă, reflectând încercările de adaptare la noile realități, fără a se rezolva complet aceste provocări. Recensămintele efectuate în Balcani în anii 1940, cele mai vechi cât și cele mai recente, nu au reușit să reflecte în mod just numărul real al românilor sud dunăreni. În plus, existau suspiciuni asupra cifrelor publicate, manipulate pentru a diminua prezența românilor în mod deliberat.²¹

În cazul Iugoslaviei, în anul 1921, situația românilor era prezentată, conform istoricului Gheorghe Zbucea, după cum urmează: erau înregistrați 229.398 români

¹⁸ AMAE, fond 71, *România*, Anul 1941-1943, volumul 512, Culegeri de documente privind politicile internaționale, f. 63.

¹⁹ AMAE, fond 71, *Croația*, Anul 1941-1944, volumul 7, Relațiile cu România, f. 472.

²⁰ AMAE, fond 71, *România*, Anul 1941-1943, volumul 512, Culegeri de documente privind politicile internaționale, f. 291.

²¹ Gheorghe Zbucea, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică, Secolul XVIII-XX*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 1999, p.195.

din care 74.090 în Banatul sârbesc; 141.279 în Craina; 10.550 în Macedonia. România, în aceeași perioadă, vehicula cifrele cuprinse între 600.000 și 800.000 pentru românii care trăiau în Iugoslavia. M. Blenche relata, în anul 1938, că în Iugoslavia trăiau aproximativ 300.000 de români, răspândiți în Banatul sârbesc, în Macedonia Sârbească, valea Timocului și cursul Moravei, în Skopje, Crusova, precum și în Moloviste, Gopesi, Ohrida²². Cu toate acestea în perioada interbelică, România a tratat cu Iugoslavia susținând numeroase demersuri împotriva tendințelor revizioniste manifestate de Bulgaria și Ungaria și mai puțin realitatea populației românești care trăia în Iugoslavia²³.

În anul 1945 ministerul de externe român punea în discuție numărul românilor de la sudul Dunării, vehiculând cifra de 20.000 macedoromâni în Macedonia, la care se adăugau 1.000 de meglenoromâni și 2.500 de români răsfirați în Muntenegru, Bosnia, Dalmația și Croația. În Bulgaria se aprecia că numărul românilor era aproximativ 50.000 de persoane în care erau cuprinși și aromânii²⁴. În anul 1942, numeroși specialiști, la inițiativa lui Ion Antonescu au realizat lucrarea „Spațiul Istoric și etnic Românesc” în care se specifica greutatea realizării unei statistici exacte asupra numărului de români din spațiul balcanic; acest număr era apreciat la aproximativ 500.000 etnici. În Iugoslavia numărul lor depășea 90.000, iar sârbii recunoșteau doar 30.000. Lucrări mai recente arătau totalul românilor din fostul spațiu iugoslav cifrat la 350.000 de persoane²⁵.

La 11 aprilie 1941, un Memoriu al Societății Culturale „Timoc” către Ministerul de Externe Român, indica Iugoslavia drept țară care cuprindea cea mai mare masă de români „compactă”, de la sud de Dunăre; numărul lor era mare, dar sârbii recunoșteau în anul 1921: 231.068 suflete, pentru ca în anul 1930 să nu mai fie publicate date cu privire la evoluția demografică a etnicilor români²⁶. Românii din Banatul iugoslav, erau, conform datelor iugoslave, în anul 1921 în număr de 69.530, rezultând, conform sporului natural, în anul 1941, un număr de 90.389 de români. Etnicii români din această regiune apreciau numărul lor, în anul 1941, la 130.000 persoane²⁷.

La 11 și 14 aprilie românii din Timoc invocau dreptul României de a prelua populația și teritoriul românesc locuit de etnicii români din Iugoslavia, făcând referire la autodeterminare și aducând promisiunea de a se dăruia patriei prin „muncă și

²² *Op. cit.*, p. 197.

²³ Gheorghe Zbucnea, *Istoria Iugoslaviei*, prefață Florin Constantiniu, București, Editura Corint, 2001, pp. 55-57.

²⁴ Gheorghe Zbucnea, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică, Secolul XVIII-XX*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 1999, p.197-200.

²⁵ Gheorghe Zbucnea, *Istoria Iugoslaviei*, prefață Florin Constantiniu, București, Editura Corint, 2001, p. 199.

²⁶ AMAE, Fond 71, *Iugoslavia*, Anul 1941, Volumul 54, Fond de arhivă a Consiliului de Miniștri în legătură cu situația românilor din Banatul iugoslav, f. 4.

²⁷ *Ibidem*, f. 6.

virtute”, referire la regiunea Timocului și Banatului de Vest²⁸. Ideea era continuată la 22 aprilie 1941 de un „grup de intelectuali români din Banatul iugoslav, care cereau alipirea acelorași teritorii la România”. Se dorea „intervenția urgentă a armatei române în Banatul iugoslav”, deoarece viața locuitorilor români era pusă în primejdie de „atacurile bandelor de unguri și cetnici (naționaliști sârbi), autoritatea sârbească lipsind din această regiune. La același Memoriu, a fost anexat și tabelul semnat de 80 de români din fostul Banat sârbesc, care au făcut demersuri către diferite autorități române pentru alipirea Banatului de Vest României²⁹. Eforturile românilor sud dunăreni continuau la 29 aprilie 1941 când un nou Memoriu al reprezentanților autorizați din Timoc și Banat era adresat generalului Ion Antonescu făcând referire la drepturile istorice și unirea celor 500.000 români cu România. Se aminteau distrugerile bisericilor românești în favoarea celor sârbești. Actul aduna toți românii din sudul Dunării și alipirea acestora imperativului românesc: statul român³⁰. Cu toate acestea, în cursul lunii mai 1941 la Berlin, aspectele legate de poziția României pentru alipirea teritoriilor locuite de etnicii români din fosta Iugoslavie evidențiau o împotrivire a Reichului, iar italienilor care manifestau un atașament pentru aceste cerințe, li se atrăgea atenția de către germani să nu dea curs cerințelor românești³¹. Așadar, demersurile pentru reintegrarea românilor din Balcani la patria mamă era o activitate la care nu renunțau împotriva situației vitrege impuse populației etnice române, în ciuda demersurilor susținute ale României pentru ameliorarea situației.

O nouă încercare de conștientizare a situației românilor sud-dunăreni era făcută la 22 mai 1941, când a fost înregistrată la Președinția Consiliului de Miniștri, adresa prin care delegații români din Banatul fost iugoslav realizau o serie de demersuri pentru a se uni cu patria română. Aceasta începea prin reiterarea audienței de la Predeal a reprezentanților românilor sud dunăreni, anterioară datei adresei, în care Ion Antonescu comunica acestora: „Unirea întregului Banat este un fapt împlinit”. Delegația preciza ca unirea să fie făcută printr-o „conviețuire” în armonie cu celelalte etnii. Teritoriul Banatului iugoslav avea mari deficiențe privind legislația, administrația, viața economică și financiară, problema „coloniștilor sârbi”. Se cerea ca prin unire, regiunea să fie administrată de un Comisariat al guvernului, acestei instituții punându-i-se în subordine primăriile³². Se doreau discuții în acest sens pentru 1 iunie 1941, cu o „mare adunare”, anunțată deja pentru data menționată, la care participa și ministrul Reichului din București, Manfred von Killinger. Era pregătită și

²⁸ Gheorghe Zbucnea, *Românii din Timoc în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial (contribuții și considerații)* în Revista Arhivelor, anul LXXX, vol. LXV, Nr. 1-2/2003, p. 168.

²⁹ AMAE, Fond 71, *Iugoslavia*, Anul 1941, Volumul 54, Fond de arhivă a Consiliului de Miniștri în legătură cu situația românilor din Banatul iugoslav, f. 81.

³⁰ Arhivele Naționale ale României, *Românii de la Sud de Dunăre, Documente*, coord. Prof. Univ. Dr. Stelian Brezeanu, dr. Gh. Zbucnea, București, 1997, pp. 311-313.

³¹ *Ibidem*, p. 170.

³² AMAE, fond 71, *Iugoslavia*, Anul 1941, volumul 54, Fond de arhivă a Consiliului de Miniștri în legătură cu situația românilor din Banatul iugoslav, f. 81.

invitația ce se adresa „șefului mișcării fasciste sârbe din Banatul fostei Iugoslavii, Misha Olcean, care putea participa la consimțirea unirii cu România”, „înlăturând, astfel, pericolul maghiar”. Rezervele agricole de care dispunea Banatul sârbesc în primul trimestru al anului 1941, erau apreciate de reprezentanții Banatului de Vest a fi la 100 vagoane de grâu, aproximativ 250 vagoane cu porumb, 20.000 de porci, 5.000 viței și vaci, 10.000 de oi, toate acestea doar pentru a fi donate României, nealterând prin aceasta administrarea și viața alimentară din Banatul fost iugoslav. Întârzierea alipirii Banatului conducea semnificativ la scăderea cantității de produse agricole, deoarece societatea de gen „Prisad”, societate de stat cu privilegii în desfacerea produselor agricole, le distribuia în locații diferite. La toate aceste demersuri și analize din partea etnicilor români sud dunăreni, se aștepta un răspuns oficial din partea generalului Ion Antonescu³³.

Situația din Banatul fost iugoslav, întocmită de dr. Aurel Cosma realizată la Timișoara la 23 mai 1941, făcea cunoscut că „fruntașii sârbi” și-au manifestat dorința lor de alipire a Banatului de Vest la România, având încredere în puterea statului român că li se vor respecta toate drepturile etnice; legătura cu poporul român era declarată ca având „aceleași dogme de credință”. Momentul era și pentru ei nefavorabil, aflându-se într-o „mare dezordine”, văzând doar în unirea cu România o soluție viabilă, așteptând intrarea armatei României și „introducerea organizației noastre de stat”³⁴.

Aceeași adresă comunica despre „activitatea subversivă din partea ungarilor”, demarată anterior, cu aproximativ două săptămâni înaintea transmiterii. Aceste activități aparțineau propagandei maghiare, care făcea cunoscut faptul că Banatul sârbesc putea fi ocupat curând de armata maghiară; în regiuni cu populație maghiară s-au „improvizat arcuiri de triumf, construite din crengi, purtând inscripția de bună primire a trupelor maghiare”. Acest fapt se datora „lipsei armatei germane de pe cea mai mare parte a teritoriului”, care a cauzat o caracteristică de „țară a nimănui”, cu accente de stradă, facilitând dezvoltarea propagandei maghiare pe un teren prielnic. Situația regiunii în care lipsea armata germană, iar cea română întârzia să pătrundă, a făcut ca societatea să alunece ușor spre interesele „propagandei maghiare”, care dezvolta zvonurile privind anexarea la Ungaria a întregului teritoriu de la stânga Dunării. Existau și așa-zisele „liste negre”, care ar fi fost alcătuite de unguri, pentru a se răzbuna pe cetățenii români, germani³⁵. De pe aceste liste nu lipseau numele unor cetățeni sârbi, considerați de unguri ca fiind dușmani. La toate aceste manifestări s-a format un front comun din partea tuturor etnicilor români pentru combaterea propagandei maghiare³⁶.

Administrația Banatului iugoslav, conform aceleiași adrese, arăta că trupele germane de ocupație au împuternicit grupul etnic german al regiunii pentru a o

³³ *Ibidem*, f. 88.

³⁴ *Ibidem*, f. 95.

³⁵ *Ibidem*, f. 96.

³⁶ *Ibidem*, f. 97.

conduce. Politic, provincia depindea în acel moment de Gauleiterul dr. Josef Janko din Becicherecul Mare; sub aceeași autoritate intra și administrația locală. Instituțiile publice din Banatul sârbesc țineau legătura cu „guvernul de comisari de la Belgrad al Comandamentului militar german”. Vechii funcționari și-au păstrat posturile, fiind în unele cazuri dublați de „elementele germane locale”. Instanțele judecătorești aplicau vechile legi ale statului iugoslav³⁷.

Ungaria emitea pretenții continue legate de teritoriile statelor din jur.³⁸ Interesul bilateral al României și Croației creștea prin dese întâlniri între reprezentanții celor două state, situația din Banat fiind cunoscută ambelor state. Astfel, la Zagreb, într-o întrevedere Buzdugan-Lorcović, din iunie 1941, cel din urmă sublinia, constant interesul Croației pentru frontiera comună prin Banatul sârbesc. România, prin vocea Ministrului român în Croația, considera Banatul o entitate politică ce putea fi revendicată de maghiari. Ministrul de externe al noului stat croat afirma despre Germania că privea cu „simpatie” ideea cedării Banatului României”, iar pretențiile Ungariei referitoare la granița comună cu Croația nu aveau fundament. Discuțiile erau dezvoltate în ideea care sublinia ca preocupările ambelor state să fie publicate în presa celor două țări pentru interesele lor comune în diferite domenii³⁹. La intrarea României în războiul contra U.R.S.S., presa croată a exprimat liber „drepturile” românilor. Mai mult, s-a dorit chiar o expresie antimaghiară prin aceste articole cu riscul de a „indispune” statul vecin din Nordul Croației⁴⁰. Într-o altă întrevedere dintre Buzdugan și Lorcović, din 9 iulie 1941, Ministrul Afacerilor Externe Croat pune în discuție sinceritatea unei colaborări bilaterale, publicarea în presă a istoriei celor două țări pentru o bună cunoaștere reciprocă.⁴¹ Problema Banatului nu era ocolită în relațiile diplomatice, iar Lorcović presupunea ipoteza că la finalul războiului din est, teritoriul Banatului va reveni României, afirmație care a constituit doar o „impresie personală” și nu un punct de vedere oficial. Frontiera comună putea fi o formă de presiune asupra Ungariei din partea celor două state. Această graniță constituia o prelungire a problemei Medjimuria, teritoriu pe care Ungaria l-a anexat din noul stat independent croat. Chestiunile acestea se doreau discutate și cu Poglavnik-ul, care le-ar fi putut susține la Roma și Berlin⁴².

La data de 8 octombrie 1941 a fost constituit „Comitetul Bănățeano-Timocean” în frunte cu dr. Alexandru S. Butoarcă „reprezentant autorizat și Președintele recunoscut de guvernul român al Consiliului Românilor din Banatul fost iugoslav, care

³⁷ *Ibidem*, f. 100.

³⁸ AMAE, fond 71, *Croația*, Anul 1941-1944, volumul 7, Relațiile cu România, f. 466.

³⁹ AMAE, fond 71, *România*, volumul 512, Anul 1941-1944, Culegeri de documente privind politicile internaționale, f. 258.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 259.

⁴¹ AMAE, fond 71, *Croația*, volumul 7, Anul 1941-1944, Relațiile cu România, f. 470.

⁴² *Ibidem*, f. 469.

s-au întrunit la București în acest sens. Durata comitetului era nelimitată, iar membrii făceau parte din Banatul de Vest și din Timoc⁴³.

Până la constituirea comitetului amintit, activitățile privind românii sud dunăreni aveau o efervescență crescândă. O comunicare de la începutul lunii august 1941 a fost înaintată către „comandantul suprem” al României, în numele asociației „Astra” care era creată pentru dezvoltarea culturii poporului român, organizată în șase departamente, șase subcentre și „40 de cercuri culturale pe sate”. Asociația fusese recunoscută de către Ministerul Cultelor din Belgrad încă de la 4 septembrie 1936. Vorbind despre luptele pentru drepturile culturale ale românilor din Banatul iugoslav, la acea vreme, se afirma că acestea au fost oarecum respectate „manifestând o viață națională conștientă”, românii din Timoc fiind lipsiți de aceste drepturi începând cu anul 1860. În acel moment se dorea și se cerea extinderea dreptului Asociației culturale „Astra” și asupra românilor din Timoc pentru o activitate culturală prin care să-și redobândească „viața religioasă morală și național-cultural românească”. Comunicarea era semnată de președintele asociației, pr. Adam Fiștea și secretarul general, Traian Mucuceanu. Situația stării de fapt din Banatul sârbesc la 13 august 1941 era succint următoarea: la începutul lunii iulie a fost creat un regim cu statut special pentru Banatul iugoslav, teritoriu care aparținea administrativ Banovinei cu sediul la Novisad⁴⁴.

Noul regim a fost creat printr-un Decret-Lege la finalul lunii iulie 1941, de către Guvernul de comisari de la Belgrad, atașând această regiune la Banovina dunăreană, asigurând o libertate largă prin înființarea unei Vice-Banovine bănățene, în frunte cu un vice-ban, în persoana tânărului naționalist german dr. Sepp Lapp, cu sediul la Becicherecul Mare, cu puteri publice și executive. Politic, acesta se supunea grupului etnic german condus de dr. Sepp Janko⁴⁵. Numele candidaților pentru pozițiile din administrația publică a Banatului sârbesc erau recomandate de Vice-Ban, cu câteva excepții, putând fi numite persoane de origine germană în anumite circumstanțe⁴⁶. Prin acest act oficial, Decret-Lege, se excludea orice altă minoritate, exceptând comunitatea germană și sârbă, ceea ce susținea consolidarea prezenței germane în zonă, în detrimentul populației românești⁴⁷.

Încercările maghiare de anexare ale Banatului constituiau o permanență crescândă, monitorizată atent de către oficialii români și cei croați. Astfel, la 5 august și 6 august 1941, dr. Sepp Janko a dus unele tratative la Belgrad cu reprezentanții ungurilor, pentru anexarea întregului Banat sârbesc la Ungaria. Grupul etnic german s-a opus acestui demers, dar au fost lăsate deschise căile pentru discuțiile privind „o

⁴³ AMAE, fond 71, *Iugoslavia*, Anul 1941, volumul 54, Fond de arhivă a Consiliului de Miniștri în legătură cu situația românilor din Banatul iugoslav, f. 209.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 218

⁴⁵ *Ibidem*, f. 219.

⁴⁶ AMAE, fond 71/1939 E9, *Al Doilea Război Mondial*, Anul 1941, volumul 288, Referitor la 71/1939E9.XV.3 (Chestiuni privitoare la România) f. 76.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 77.

eventuală ocupație militară maghiară”. Toate aceste acțiuni maghiare puneau în mare primejdie interesele românești⁴⁸. În același sens, la 16 septembrie 1941, însărcinatul cu afaceri croat din Budapesta, comunica prin ministrul de externe al Croației că ar exista un „aranjament” prin care întreg Banatul ar fi cedat Ungariei, iar, în compensație, Timocul ar fi cedat României⁴⁹.

Noile informații privind situația românilor din Banatul fost iugoslav, erau redade, din nou, de către dr. Aurel Cosma, la 7 decembrie 1941: „a treia parte” din Banatul fost iugoslav era formată din populație de etnie română, iar celelalte grupuri importante erau cele de germani și sârbi. Ungurii alcătuiau un număr restrâns și nu erau organizați compact, din punct de vedere geografic⁵⁰. Dacă grupul etnic român nu s-a organizat în termeni concreți până la finele anului 1941, a fost datorită credinței prin care aceștia așteptau alipirea la România. Etnicii români cu sediul la Vârșeț au fost organizați într-o grupare, care reprezenta un instrument solid de apărare al drepturilor în decursul istoriei⁵¹. În vederea rezolvării acestei probleme era necesară organizarea întregului grup etnic român, fiind nevoie de o acțiune a guvernului român pe lângă Reich, care să „decreteze” înființarea și funcționarea unui singur grup etnic român pentru întreg teritoriul fostei Iugoslavii, cu sediul la Vârșeț. Acesta ar fi avut o structură pentru provincii precum Banatul, Timocul, Macedonia etc., cu un guleiter în frunte, supus unui șef unic al grupului Volksgruppenfuhrer⁵².

Deși asociația „Astra” avea o vechime și tradiție în păstrarea istoriei românilor din fosta Iugoslavie, aceasta a fost obligată să-și suspende activitatea după 10 aprilie 1941, conform dispozițiilor germane care nu permiteau activitatea unei asociații decât cu autorizație specială din partea lor. Cu toate că au fost făcute numeroase demersuri în acest sens, autorizația nu a fost eliberată până în decembrie 1941. Din acest motiv, „Astrei” nu i se permitea demararea de activități politice, iar cele culturale nu puteau fi continuate. Se cerea o intensă activitate pentru a fi făcute acțiunile necesare obținerii autorizației, acordul depinzând de vice-banul dr. Sepp Lapp de la Becicherecul Mare⁵³. O problemă curentă o constituia lipsa administrației românești din comunele etnic românești, ea fiind încredințată șvabilor bănățeni⁵⁴, înlocuindu-i pe etnicii români; a fost introdusă limba germană păstrând-o și pe cea sârbă⁵⁵. Un decret intitulat „Decret despre participarea grupului etnic maghiar în administrația Banatului”, care a fost publicat în Monitorul Oficial Sârb la 28 octombrie 1941 conținea patru categorii de drepturi ce se refereau la limbă, participare în administrație, justiție, precum și

⁴⁸ AMAE, fond 71, *Iugoslavia*, Anul 1941, volumul 54, Fond de arhivă a Consiliului de Miniștri în legătură cu situația românilor din Banatul iugoslav, f. 225.

⁴⁹ AMAE, fond 71, *Croația*, anul 1941-1944, volumul 3, Telegrama, f. 25.

⁵⁰ AMAE, fond 71, *Iugoslavia*, Anul 1941, volumul 54, Fond de arhivă a Consiliului de Miniștri în legătură cu situația românilor din Banatul iugoslav, f. 388.

⁵¹ *Ibidem*, f. 389.,

⁵² *Ibidem*, f. 390.,

⁵³ *Ibidem*, f. 394; AMAE, fond 71, *Croația*, volumul 3, Anul 1941-1944, Telegrama, f. 25.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 396.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 397.

participare în școli. Astfel, limba maghiară devenea a treia limbă oficială în Banat, erau instituți funcționari publici în localitățile cu populație majoritar maghiară, pretori maghiari în unele plase, inclusiv un primar maghiar⁵⁶.

La finele anului 1941 însuși Patriarhul României Nicodim, transmitea „în numele sfântului Sinod” un Memoriu referitor la situația românilor din Peninsula Balcanică. Se reamintea istoricul ce debuta în anul 1921 cu privire la drepturile de reciprocitate ale românilor din Banatul românesc și cel iugoslav cu privire la situația școlilor și a bisericilor. Același principiu era invocat și pentru situația actuală, adică al reciprocității existenței preoților și profesorilor pentru minoritatea din sudul Dunării, inclusiv Banatul sârbesc⁵⁷.

La 19 decembrie 1941, la Belgrad, în fața ministrului plenipotențiar german, Benzler, a fost chemat să dea explicații ministrul plenipotențiar român la Belgrad, Nicolae Solacolu, pentru a lămuri situația adreselor formulate de către preotul Fiștea, președintele asociației „Astra” în numele grupului etnic român din Banatul de Vest, privind aspecte școlare și participarea preotului în administrarea acelei provincii. Din convorbirea cu diplomatul german, ministrul Solacolu identifica chestiuni discutate între Fiștea și oficialul german pentru recunoașterea grupului etnic român, precum și participarea la administrarea Banatului fost iugoslav⁵⁸. Asupra acestora, ministrul german cerea autorizația sub formă de mandat pe care ar fi trebuit să o dețină ministrul Solacolu. Deși nu avea mandat, Nicolae Solacolu a încercat să explice punctul oficial al guvernului român, de care avea cunoștință prin instrucțiunile primite. În ciuda absenței unui mandat, ministrul german a fost de acord să clarifice aspectele stringente referitoare la problema Banatului sârbesc⁵⁹. O situație a unui grup etnic se trata organizat, printr-un reprezentant al grupului autorizat. Ministrul român, Solacolu, adăuga că „Astra” era calificată „singura a vorbi”, prin președintele ei în numele grupului etnic român din Serbia, punct de vedere aprobat și de guvernul român. Obiecțiile ministrului german s-au referit la faptul că „Astra” era o societate culturală și nu percepea cum era înputernicită a face revendicări cu caracter politic, lucru posibil doar dacă statutele sale ar fi fost modificate în sensul reprezentării grupului român. Pentru a rezolva situația, Solacolu a menționat obstacolele de natură formală ce se puteau elimina. De asemenea, ministrul german a confirmat că, în acel moment, societatea „Astra” a fost recunoscută ca organ abilitat să reprezinte comunitatea etnică română, stabilind clar cine are dreptul să facă cereri în numele acestei comunități⁶⁰.

Ministrul Benzler evidențiază că domnul Butoarcă făcea afirmații accentuând că era autorizat de guvernul român a face cereri în numele grupului român din Banat,

⁵⁶ AMAE, fond 71/1939 E9, *Al Doilea Război Mondial*, volumul 289, Anul 1941-1942, f. 2-3.

⁵⁷ Arhivele Naționale ale României, *Românii de la Sud de Dunăre, Documente*, coord. Prof. Univ. Dr. Stelian Brezeanu, dr. Gh. Zbucă, București, 1997, pp. 330-331.

⁵⁸ AMAE, fond 71, *Iugoslavia*, Anul 1941, volumul 54, Fond de arhivă a Consiliului de Miniștri în legătură cu situația românilor din Banatul iugoslav, f. 449.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 450.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 451.

ceea ce pentru ministrul Benzler era inacceptabil, iar continuarea acestor abordări ar fi produs dificultăți domnului Butoarcă. A fost lămurit faptul că Alexandru S. Butoarcă era membru al „Astrei”, iar ministrul Benzler înțelegea a trata doar cu președintele ei, ajungând la o înțelegere prin care preotul Fiștea, președintele „Astrei”, va fi primit într-o audiență viitoare, fără a fi stabilită o dată certă⁶¹. Benzler continua să afirme asupra dreptului în administrație, care putea fi acordat „tuturor minorităților”, ungurii având deja astfel de drepturi. Solacolu sublinia faptul că minoritatea română în Balcani era una mare, 250.000 fiind statistica sârbă, dar realitatea se cifra la aproximativ 500.000 suflete. Din discuții, oficialul german, Benzler, a înțeles că drepturile se puteau acorda mult mai ușor minorității românești din Banatul sârbesc, în Timoc fiind nevoie de o procedură mult mai greoaie⁶². Multe dintre cererile minorității române din Banatul fost iugoslav au fost deja soluționate favorabil, declara diplomatul german, referirea fiind la chestiuni de educație. În finalul discuției, ministrul Benzler accentua că nu erau acceptate forme propagandistice care să urmărească anexarea acestor teritorii (cu referire la Banatul sârbesc), fiind de discutat doar la finalul războiului⁶³.

Concluzii

Deși acțiunile diplomatice româno-croate vizau alipirea Banatului sârbesc României în anul 1941 pentru interese bilaterale și anularea intereselor teritoriale maghiare în zonă, întârzierea acțiunii armate române în regiunea Banatului sârbesc a dezamăgit comunitatea de etnici români, lăsându-i într-o stare de incertitudine. Cu un număr semnificativ de români, Banatul de Vest nu a fost niciodată oficial recunoscut ca aparținând acestora. În anul 1921, sârbii au acceptat oficial cifra de 231.068 etnici români în teritoriul iugoslav, dintre care 69.530 în Banatul iugoslav. Alături de aceste dificultăți, comunitatea românească nu a avut un grup oficial de reprezentare recunoscut, iar societatea „Astra” a luptat pentru drepturile românilor, deși nu mai avea autoritatea de a reprezenta cultural populația română din teritoriile ocupate de armata germană din aprilie 1941 până în luna decembrie a aceluiași an. Eforturile pentru alipirea Banatului de Vest României sau pentru recunoașterea drepturilor politice, administrative, sociale și culturale ale comunității românești au fost discutate, dar nu au condus la acțiuni cu finalizări concrete în anul 1941. Propaganda maghiară a influențat atitudinea românilor, însă aceste aspecte urmau să fie abordate mai târziu, la finalul războiului. Cu excepția unor teme legate de educație, românii din Banatul iugoslav au suferit consecințele războiului și au văzut cum le-au fost diminuate, pas cu pas, drepturile istorice, mai ales cele civile și politice.

⁶¹ *Ibidem*, f. 452.

⁶² *Ibidem*, f. 453.

⁶³ *Ibidem*, f. 454.

Bibliografie selectivă:

- Arhivele Naționale ale României, *Românii de la Sud de Dunăre, Documente*, coord. Prof. Univ. Dr. Stelian Brezeanu, dr. Gh. Zbucnea, București, 1997;
- Arhivele Ministerului Afacerilor de Externe (AMAE), fond 71/1939 E9, *Al Doilea Război Mondial*, Anul 1941, volumul 288, Referitor la 71/1939E9.XV.3 (Chestiuni privitoare la România);
- Idem, fond 71/1939 E9, *Al Doilea Război Mondial*, Anul 1941, volumul 291, Referitor la 71/1939E9.XV.4/Proclamarea de către Germania și Italia a independenței Croației.
- Idem, fond 71, *Croația*, Anul 1941-1944, volumul 3, Telegramme;
- Idem, fond 71, *Croația*, Anul 1941-1944, volumul 7, Relațiile cu România;
- Idem, fond 71, *Iugoslavia*, Anul 1941, volumul 54, Fond de arhivă a Consiliului de Miniștri în legătură cu situația românilor din Banatul iugoslav;
- Idem, fond 71, *România*, Anul 1941-1943, volumul 512, Culegeri de documente privind politicile internaționale,
- „Universul” , 1941;
- Calafeteanu, Cătălin, *România și „micile puteri” vecine (1940-1944)*, București, Editura Enciclopedică, 2011;
- Rezistența europeană 1938-1945. Țările din Europa centrală și de sud-est în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, vol. I, București, Editura Militară, 1973;
- Scrieciu, Adrian, *Războiul din aprilie. Lovitura Wehrmacht-ului în Iugoslavia, 6-17 aprilie 1941*, Bragadiru, Editura Mii de cărți, 2018;
- Tomasevich, Jozo, *War and Revolution in Yugoslavia, 1941-1945: Occupation and Collaboration*, California, Stanford University Press, 2001;
- Vâlcu, Ștefan, *Câteva considerații privind evoluția naționalismelor din Croația și Serbia în secolele XIX-XX*, în Institutul de Studii Sud-Est Europene, *Sud-Estul și contextual European. Mentalitate Politică*, Buletin IV, Academia Română, 1995;
- Zbucnea, Gheorghe, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică, Secolul XVIII-XX*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 1999;
- Idem, *Istoria Iugoslaviei*, prefață Florin Constantiniu, Editura Corint, București, 2001;
- Idem, *Românii din Timoc în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial (contribuții și considerații)* în „Revista Arhivelor”, anul LXXX, vol. LXV, Nr. 1-2/2003.

CORIFEI AI LUPTEI DE EMANCIPARE NAȚIONALĂ A BUCOVINEI LA RĂSCRUCE DE VEACURI

*

LEADING FIGURES OF THE NATIONAL EMANCIPATION MOVEMENT IN BUKOVINA AT THE TURN OF THE CENTURIES

*

LES LEADERS DE LA LUTTE POUR L'ÉMANCIPATION NATIONALE DE LA BUCOVINE À LA CARREFOUR DES SIÈCLES

Prof. dr. Daniel DIEACONU¹

Rezumat: A doua jumătate a veacului al XIX-lea a adus pentru Bucovina o perioadă de activizare a luptei de emancipare națională începută odată cu revoluția pașoptistă și continuată de primele societăți național-culturale și apoi de asociațiile studențești. Alături de activiștii societari s-au aflat și intelectuali, reprezentanți ai boierimii bucovinene sau ierarhi ai bisericii greco-orientale. În acest articol am ales câteva figuri reprezentative ale luptei pentru românism în Bucovina aflată sub stăpânire austriacă, biografiile lor conturându-se în urma cercetării arhivelor ieșene, a presei timpului și a unei bogate literaturi istorice dedicată acestei regiuni în perioada premergătoare unirii de la 1918. După o perioadă de latență și acțiuni doar în domeniul cultural, românii bucovineni se implică și în politică, activând în partide, trimițând reprezentanți în Dietă sau în Parlamentul de la Viena. Un rol important l-au avut studenții Universității din Cernăuți, care s-au grupat în societăți academice și care au susținut numeroase activități cultural-naționale în orașele și satele Bucovinei.

Cuvinte cheie: emancipare națională, asociaționism, societăți studențești, multiculturalism

*

Abstract: The second half of the nineteenth century witnessed a period of intensified national emancipation efforts in Bukovina, which had begun with the 1848 Revolution and continued through the earliest national-cultural societies and, subsequently, the student associations. Alongside societal activists stood intellectuals, representatives of the Bukovinian nobility, as well as hierarchs of the Greek-Orthodox Church. This article focuses on several prominent figures in the struggle for Romanian identity in Austrian-ruled Bukovina, with their biographies reconstructed from research in Iași archives, contemporary press sources and a rich body of historical literature dedicated to this region in the period preceding the 1918 Union. After a period of inactivity, marked by purely cultural endeavors, the Romanian population of Bukovina began to engage in political life, participating in political parties and sending representatives to both the Diet and the Parliament in Vienna. An important role was played by the students of the University of Chernivtsi, who organized themselves into academic societies and supported numerous cultural and national activities in the cities and villages of Bukovina.

Keywords: national emancipation, associationalism, student societies, multiculturalism

*

¹ Cercetător științific la Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Europeană al Universității din București și profesor la Școala Gimnazială Grințieș, Neamț.

Résumé: La seconde moitié du XIXe siècle marque pour la Bucovine une période d'activation de la lutte pour l'émancipation nationale, commencée avec la révolution pashopiste et poursuivie par les premières sociétés culturelles nationales et ensuite par les associations étudiantes. Aux côtés des militants sociaux se trouvaient également des intellectuels, des représentants de la noblesse de Bucovine ou des hiérarques de l'Église gréco-orientale. Dans cet article, j'ai choisi quelques figures représentatives de la lutte pour le roumain en Bucovine sous la domination autrichienne, leurs biographies prenant forme à la suite de la recherche dans les archives de Iași, des médias de l'époque et d'une riche littérature historique consacrée à cette région à l'époque. précédant l'unification en 1918. Après une période de latence et d'actions uniquement dans le domaine culturel, les Roumains de Bucovine s'impliquent également dans la politique, actifs dans les partis, envoyant des représentants à la Diète. ou au Parlement de Vienne. Un rôle important a été joué par les étudiants de l'Université de Tchernivtsi, qui se sont regroupés en sociétés académiques et qui ont soutenu de nombreuses activités culturelles et nationales dans les villes et villages de Bucovine.

Mots clés: émancipation nationale, associationnisme, sociétés étudiantes, multiculturalisme

*

Bucovina, teritoriul din nordul Moldovei, a fost anexat abuziv de austrieci în 1775, cu sprijinul puterii suzerane, Turcia, și prin asasinarea domnitorului Grigore al III-lea Ghica. Autoritățile austriece au intrat în stăpânirea unui zone bogate în resurse naturale, cu importanță strategică, aflată și în atenția Rusiei țariste. A urmat o politică de diminuare a numărului și puterii economice a populației majoritare prin colonizări, prin acordarea de privilegii pentru noii-veniți, prin interzicerea învățământului în limba română etc. S-a dorit crearea unui „homo bucovinensis”, exponent al unei societăți cosmopolite credincioase Împăratului. Elita românească a Bucovinei a ales între două rele (austrieci și ruși) răul mai mic: Austria, pentru un plus de civilizație. Dar odată cu apariția unui stat românesc independent și cu tendințe spre modernitate, a înțeles că „Soarele românilor la București răsare...”. Lupta pentru eliberare și unitate națională a fost condusă de mari personalități precum Aron Pumnul, frații Hurmuzachi, Sbiera, Ștefanelli, Silvestru, Vasile și Constanrin Morariu, Iraclie și Ciprian Porumbescu, boierii Flondor, Onciul și alții. Vă prezentăm câteva scurte biografii rod al cercetării arhivelor ieșene, fondurile dedicate Societăților „Arboroasa” și „Junimea”, al presei vremii și a numeroaselor articole publicate în reviste precum „Făt Frumos”, „Codrii Cosminului” „Suceava”, „Analele Bucovinei” etc.

Silvestru Morariu a fost unul dintre cei mai importanți sprijinitori ai asociaționismului studentesc și în special ai „Junimii”, fiind, de altfel, primul membru de onoare al acesteia, în anul 1880. A ajuns până la înalta demnitate de mitropolit al Bucovinei și Dalmației. La moartea sa, junimenii au ținut doliu șase săptămâni². Mitropolitul Silvestru Morariu Andrievici împreună cu întreaga Biserică Ortodoxă din Bucovina a reușit să mențină nealterat patrimoniul spiritual sub stăpânirea habsburgică pe perioada întregului secol XIX, fiind caracterizat ca un secol al rezistenței. Lupta

² Serviciul Județean al Arhivelor Naționale (SJAN) Iași, Colecția Dugan, Fond 256, Albumul Verde, vol. V, p. 7.

pentru identitatea națională și culturală românească, a devenit mai vizibilă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Odată ajuns în fruntea Bisericii ortodoxe din Bucovina, Silvestru era „un vrednic reprezentant al curentului naționalist român”, după cum nota istoricul Ion Nistor³.

Pentru a oferi tuturor celor care se ocupau cu studii și cercetări teologice posibilitatea de a publica și răspândi rezultatele cercetărilor lor, Silvestru a facilitat în 1882 apariția jurnalului bisericesc literar „Candela”. De asemenea, a sprijinit moral și financiar înființarea societăților „Academia Ortodoxă” și „Armonia”, din care făceau parte și laici. În 1883 a fondat o tipografie românească, un mare sprijin pentru cărțile și revistele studenților români⁴. Într-un raport societății din anul 1890 aflăm: „La 9 mai a. c. membrul nostru onorar, Eminentă sa Arhiepiscopul și Mitropolitul Dr. Silvestru Morariu-Andrievici a împlinit 10 ani ai activității sale ca Mitropolit al Bucovinei și Dalmației. Neprețuitele-i merite pentru biserica ortodox-orientală din țară, marele său devotament pentru luminarea și dezvoltarea culturală și religioasă a poporului, stăruința sa nemărginită pentru binele țării și succesele îmbucurătoare ale activității sale au impus diecezanilor ortodox-orientali ai Eparchiei datorința de a serba cu solemnitate ziua aceasta însemnată și de a aduce I. P. S. Sale omagii de mulțămire și recunoștință. *Junimea* a luat parte la festivitatea aceasta, exprimând înaltului iubilar sincere felicitări și mulțămindu-i-se totodată pentru puternicul sucurs și pârintească grijă, ce întotdeauna le-a documentat față de societatea noastră”⁵.

I.Gh. Sbiera a fost profesor în cadrul Universității din Cernăuți și membru de onoare al Academiei Române. Născut în localitatea bucovineană Horodnic de Jos, districtul Rădăuți, la 1 noiembrie 1836, într-o familie de țărani înstăriți, fiind al optulea din cei zece copii⁶.

În 1862, Sbiera s-a aflat în fruntea intelectualilor români care au pus bazele Reuniunii de Leptură din Cernăuți, devenită după numai trei ani, Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Secretar al Societății a fost desemnat I. Gh. Sbiera, funcția de președinte fiind ocupată de Mihai Zotta, iar cea de vicepreședinte de Alexandru Hurmuzachi. I.Gh. Sbiera este întemeietorul și sufletul ei, după cum remarca Constantin Loghin⁷. Din cei șase fii, cinci au fost membri activi ai Societății academice „Junimea”: Rem, Traian, Radu, Decebal și Mihai. Savantul și-a adus o contribuție însemnată în îndrumarea societății pe plan literar. Din anul universitar 1878/1879, devine membru sprijinitor al Societății „Junimii”. În semn de omagiu,

³Ion Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, Rădăuți, Ed. Septentrion, 2003, p. 145.

⁴Simina Octavia Stan, *Mitropolia Bucovinei în timpul lui Silvestru Morariu-Andrievici*, în *Carpica*, XXXII, Bacău, p. 159.

⁵*Raportul societății academice române „Junimea” din Cernăuți asupra anilor administrativi 1889-1890*, Cernăuți, 1890, pp. 5-6.

⁶I. Gh. Sbiera, *Familia Sbiera și Amintiri din viața autorului*, Cernăuți, 1899, p. 87.

⁷Constantin Loghin, *Șaptezeci de ani de la înființarea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862-1932)*, Cernăuți, 1932, pp. 5-6.

Societatea Academică „Junimea”, în adunarea generală din 16 mai 1880, i-a acordat titlul de membru de onoare. S-a stins din viață la Cernăuți, la 20 octombrie 1916⁸.

Activitatea sa pe tărâm științific și cultural i-a adus notorietate, o vreme, bucurându-se de un prestigiu cum puțini contemporani îl aveau. Toată viața mea, va scrie el, am petrecut-o cu ochii în carte și cu condeiul în mână. Cărțile erau prietenii mei cei mai buni și cititul lor conversarea cea mai plăcută. Acest lucru determină autoritățile să-l propună pentru Catedra de limba română de la nou înființată Universitate (1875). În ziua de 18 octombrie 1875, I.G. Sbiera își va susține discursul de deschidere a cursurilor sale, intitulat: „Educația veche și educația nouă”. Acesta a fost primul curs rostit în limba română la Universitatea cernăuțeană. Pentru că nu era profesor titular, Sbiera a fost nevoit să păstreze, un timp, și postul de custode de la Biblioteca. În 1881, obține titulatura asupra catedrei, iar în 1886, doctoratul în filozofie. Sbiera va rămâne profesor până în anul 1906, când locul său va fi luat de Sextil Pușcariu. Bolnav și împovărat de ani, venerabilul dascăl se va stinge din viață zece ani mai târziu, la 22 octombrie 1916, la Cernăuți. I.G. Sbiera s-a aflat, de asemenea, printre întemeietorii și principalii colaboratori ai revistei „Foaia Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina”, după moartea redactorului acesteia, Ambroziu Dimitroviță, revistă pe care a condus-o, din iulie 1866 până în decembrie 1869. El a publicat aici, dar și în „România Jună”, „Arhiva”, „Candela”, „Familia”, „Gazeta Transilvaniei”, „Vatra” etc., cronici, articole, necrologuri, studii de istorie, lingvistică și folclor. Una dintre cele mai mari întreprinderi ale Societății culturale „Astra” din Sibiu a fost elaborarea „Enciclopediei românești”. Cel care a primit această grea misiune a fost dr. Corneliu Diaconovici. Acesta va apela la colaboratori din toate provinciile românești. Din Bucovina, cel mai avizat colaborator s-a dovedit a fi I.G. Sbiera, care a furnizat relații pertinente referitoare la persoane, denumiri de locuri geografice și localități, apărute în toate cele trei volume (Sibiu 1889, 1900 și 1904). Ca profesor universitar, Sbiera a ținut la Universitatea din Cernăuți cursuri de limbă și literatură română, pe baza unor documentații riguroase. O parte din cursurile universitare au văzut lumina tiparului sub titlurile: Mișcări culturale și literare a românilor din stânga Dunării între 1504-1714 (Cernăuți, 1897) și Contribuiri pentru o istorie socială-cetățenească, religioasă-bisericească și culturală a românilor de la originea lor încoace, până la 1504 (Cernăuți, 1906). Aceste două lucrări monumentale, alături de monografia „Familia Sbiera”, reprezintă partea cea mai importantă și trainică a operei lui I.G. Sbiera. El a încercat să găsească răspunsuri la o serie de probleme majore cum ar fi: „originea poporului și a limbii române, ce se înțelege prin literatura națională și care sunt elementele definitorii ale literaturii frumoase și artistice. Ca disciplină de studiu, considera istoria literaturii ca fiind cea mai

⁸ SJAN Iași, Colecția Dugan, Fond 256, Albumul Verde, vol. V, p. 72; *ibidem*, Cronicarul - Albumul mare, vol. I, p. 21

importantă, pentru că literatura este motorul cel mai puternic și cel mai eficient al culturii în general”⁹.

Iancu, cavalier de Flondor a fost mare proprietar din Storojineț, frate cu Nicu și Tudor Flondor. Era descendent dintr-o familie care-și putea identifica strămoșii răzeși până prin secolul al XVI-lea. Cunoscut luptător pentru drepturile românilor bucovineni, reprezenta curentul național-radical, ca deputat în dieta Bucovinei. Dr. Iancu Flondor era descendent al unei cunoscute familii boierești din Bucovina care, alături de Hurmuzăchești și Stârceni, au fost pilonii păstrării caracterului românesc al acestei provincii. Iancu Flondor, cu o formație intelectuală deosebită, cu studii juridice la Viena, s-a bucurat de o deosebită reputație între românii bucovineni prin dârzenia, curajul și generozitatea sa puse în slujba afirmării idealului național. Prin aceste calități și fervoarea activității sale național-politice, Iancu Flondor s-a impus, după 1901, ca lider incontestabil al românilor bucovineni. Deși era reprezentantul boierimii românești - într-o vreme în care numărul ei scădea continuu – Iancu Flondor a fost promotorul măsurilor economice, sociale și politice de modernizare a societății din Bucovina. Cu ajutorul financiar al lui Iancu Flondor a fost desfășurată de către profesorul Nicolae Filimon acțiunea de înființare a băncilor populare de tip Raiffeisen, care au adus un aport însemnat în crearea unor condiții economice mai bune maselor largi populare românești din Bucovina. Prin convingerile sale politice și rolul jucat în Dietă a fost un adevărat reper la care, în momentele de divergență politică, s-au raportat ceilalți lideri politici români din Bucovina. Colaborarea lui Iancu Flondor cu Aurel Onciul în fruntea Partidului Național Român (și în timpul alianței cu creștin-socialii lui Luegger), în perioada 1908-1910, dovedește că boierul de la Storojineț stăpânea bine știința compromisurilor. Atunci când acestea nu mai erau posibile, mai ales din rațiuni morale, Iancu Flondor a preferat să se retragă din viața politică activă. De fapt, a continuat să sprijine mișcarea cultural-religioasă pentru menținerea unității Mitropoliei Bucovinei și a întreținut o bogată corespondență cu oamenii politici din Regat, în sensul înfăptuirii idealului național. Prin întreaga sa activitate, Iancu, cavalier de Flondor, a avut un rol important în Unirea Bucovinei cu România, recunoscut de istoria românilor. S-a stins din viață la Cernăuți, la 19 octombrie 1924. I s-au făcut funeralii naționale. Societatea academică „Junimea” participă cu steagul în doliu. Un reprezentant al Societății i-a adus un ultim omagiu¹⁰.

Sextil Pușcariu a fost originar din Bran, județul Brașov, unde s-a născut la 4 ianuarie 1877. A fost un erudit cărturar, profesor universitar, lingvist, filolog. A devenit membru corespondent (11 aprilie 1905) și membru titular (19 mai 1914) al Academiei Române, de asemenea a deținut funcția de președinte al Secțiunii Literare a Academiei Române (1929-1931). Profesor de filologie română la Universitatea din

⁹ Alis Niculică, „Ion G. Sbiera, coordonate ale vieții și operei”, în *Codrul Cosminului*, nr. 10, 2004, pp. 253-257.

¹⁰ SJAN Iași, Colecția Dugan, Fond 256, Albumul Verde, vol. V, p. 28; Marian Olaru, *op. cit.*, p. 196; Filip Țopa, „Povestea Bucovinei (Manuscris dactilografiat)”, Vol. III (fragment IV), în *Glasul Bucovinei, Cernăuți – București, Anul XXV, Nr. 98, 2018*, p. 83-85.

Cernăuți (1906-1918), unde i-a urmat profesorului și academicianului I.G. Sbiera. Decan al Facultății de Filologie(1914-1918). În anul 1906, Academia Română i-a încredințat sarcina de a alcătui „Dicționarul limbii române”. La cele trei volume apărute a avut și colaboratori bucovineni. A contribuit la înființarea Catedrei de Istorie a Europei sud-estice, cu accent deosebit pe reconsiderarea istoriei românești la Universitatea din Cernăuți, la ocuparea ei susținând numirea lui Ion Nistor ca profesor titular(1912). S-a implicat în activitatea politică în toamna anului 1918 când, revenit de pe front la Cernăuți, catalizează în jurul său mai mulți intelectuali bucovineni. Fondează și conduce revista „Glasul Bucovinei”(1918-1919), publicație cu rol major în pregătirea actului unirii Bucovinei cu România. La 27 octombrie 1918 a fost ales vicepreședinte-alături de Dionisie Bejan și Dorimedont Popovici-al Consiliului Național al Bucovinei, condus de Iancu Flondor. În anul 1919, se stabilește la Cluj. Are un rol important în organizarea Universității românești de aici, devenind primul ei rector. Întemeiază și conduce „Muzeul limbii române” - primul Institut de Lingvistică românesc- și buletinul „Dacoromania”. Se numără între întemeietorii Societății Etnografice Române din Cluj(1923). A susținut întemeierea Arhivei de Folclor(1930), condusă de I.Mușlea. Autor a peste 400 de lucrări de dialectologie, istoria limbii, romanistică, lexicografie, istorie și critică literară etc. Lucrări importante: *Atlasul lingvistic al României*(1929). *Hărțile graiului* (1933), *Limba română. Privire generală* (1940), *Rostirea* (1959) etc.¹¹

Dimitrie Onciul, student la filozofie, devine din 1876-1877 membru al „Arboroasei” și se afirmă ca un luptător declarat pentru unitate națională, dovadă fiind și conferințele dedicate istoriei românilor și în special lui Mihai Viteazul, simbolul medieval al unirii. Amintim: „Mihai Viteazul”, „Înființarea Imperiului româno-bulgar prin Asanizi” sau „Despre școlile românești existente în Bucovina la 1500” (1900). A fost președinte până în octombrie 1879 când a trebuit să-și ia rămas bun pentru a-și continua studiile la Viena. A devenit „membru emeritat”, deși era încă student. Cu prilejul jubileului Universității din Cernăuți, la 2 decembrie 1900, Dimitrie Onciul a participat în calitate de reprezentant al Universității din București. În anul 1903, Societatea Academică „Junimea” i-a oferit titlul de membru de onoare. Un an mai târziu, când Societatea și-a sărbătorit 25 de ani de existență, i-a oferit, în semn de omagiu, o panglică tricoloră cu inscripția „Junimea, primului său președinte”. Din 1903 devine membru de onoare. A murit în 1923, „Junimea” pregătindu-i funeralii naționale. La moartea sa, survenită la 23 martie 1923 la București, a fost adus la Cernăuți, unde i s-au făcut funeralii naționale. Biblioteca sa a fost donată de familie Universității din Cernăuți și Societății Academice „Junimea”¹².

Ion Nistor a urmat școala primară în comuna natală (Bivolărie, comuna Vicovu de Sus, districtul Rădăuți) și apoi la Rădăuți. În perioada 1889-1897, a frecventat cursurile Gimnaziului Superior de Stat din Rădăuți, iar în anul 1897 a început studiile

¹¹ Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, Suceava-Iași, Princeps Edit, 2004, pp. 282-283.

¹² SJAN Iași, Colecția Dugan, Fond 256, nr. I, Cronicarul - Albumul mare, pp. 89-91.

universitare la Cernăuți, urmând Facultatea de Filosofie. A fost student la Facultatea de Filosofie La Universitatea din Cernăuți, avându-l ca îndrumător la Limba română pe renumitul profesor Ion Gh. Sbiera, cel care l-a suplinit la gimnaziul pe Aron Pumnul. În 1897 intră în „Junimea”, ca între 1898-1899 să fie președintele Societății. În timpul președenției sale s-au făcut eforturi pentru dezvoltarea limbii române, s-au organizat mai multe excursii, chiar dacă autoritățile recurgeau la arestări ale membrilor. Arcadie Dugan, societar la acea vreme, a sprijinit activitatea culturală a președintelui. Nu au lipsit conflictele cu alte societăți, cel mai important cu „Arminia”. A părăsit funcția pentru stagiul militar l-a satisfăcut la Pola/ Istria ca ofițer, apoi în 1903 și-a luat licența, examenul de capacitate, fiind numit profesor secundar la Suceava (1904-1907) și Cernăuți (1907-1908) la disciplinele limba română, geografie și istorie. Sub influența revistei „Semănătorul”, în Bucovina, se fondează „Junimea literară”, cu Ion Nistor prim director din 1904, secondat de George Tofan. A coordonat editarea revistei în perioadele 1904-1914, 1925-1939)¹³. După absolvirea facultății a fost numit profesor de istorie și geografie la Liceul din Suceava, iar din anul 1905 a ocupat aceeași catedră la Liceul Real din Cernăuți. După obținerea doctoratului în istorie, cu teza *Pretențiile moldovenești asupra Pocuției* (1909), a fost profesor la Universitatea din Cernăuți din anul 1912, la catedra nou înființată de Istorie a Europei sud-estice, cu accent deosebit pe reconsiderarea istoriei românești. În anul 1914, a fost ales membru corespondent al Academiei Române; din 1915 a fost membru titular, iar în perioada 1929-1923, a fost președintele Secțiunii Istorice a Academiei Române. A fost îndepărtat din Academia Română în anul 1948 și repus în drepturi, ca membru titular, în anul 1990. În timpul Primului Război Mondial s-a refugiat, împreună cu familia, în România, și apoi în Basarabia, contribuind la organizarea refugiaților bucovineni și militând pentru revenirea Bucovinei la România. În această perioadă a desfășurat și o bogată activitate de cercetare (a lucrat la Biblioteca Academiei Române, iar la Chișinău a cercetat în arhivele basarabene). În noiembrie 1918 s-a reîntors la Cernăuți și a participat la Congresul general din 15/28 noiembrie, când s-a votat unirea necondiționată a Bucovinei cu România. În perioada interbelică a fost implicat activ în viața politică și culturală a provinciei. A fost președintele Partidului Democrat al Unirii, înființat la 15 septembrie 1919. În primul parlament al României întregite a fost ales, alături de George Tofan și Vasile Bodnărescu, deputat al județului Rădăuți. A fost ales senator, din partea Universității Cernăuți, în legislaturile 1920-1922 și 1926-1927, iar din anul 1928, îndeplinind condițiile, a fost senator de drept. A făcut parte din guvernele de la București, în calitate de ministru secretar de stat pentru Bucovina, ministru Lucrărilor Publice, ministru al Muncii, ministru al Cultelor și Artelor. După anul 1918 și-a continuat activitatea la Universitatea din Cernăuți, al cărei prim rector a fost după organizarea acesteia pe baze românești. A înființat, la Cernăuți, Institutul de Istorie și Limbă și a condus publicațiile „Junimea literară”, „Codrul Cosminului”,

¹³ SJAN Iași, Colecția Dugan, Fond 256, nr. I, Cronicarul, Albumul Mare, p. 17-19; Ovidiu Vuia, *Profesorul Ion Nistor*, Bruxelles, Ed. Nistru, 1987, passim.

„Glasul Bucovinei”ș.a. Între anii 1940 și 1941, a fost profesor la Facultatea de Istorie a Universității din București, iar în perioada 1945-1948, a fost directorul bibliotecii Academiei Române. A fost arestat și trimis în Penitenciarul Sighet, fără a fi judecat și condamnat (1950-1955). Este autorul unor „Amintiri din închisoare”, publicate postum, în anii 2001 și 2003¹⁴.

Ion Grămadă, fost membru al „Junimii”, a participat la război și a contribuit la realizarea statului național unitar român din 1918. A fost student la Facultatea de Filologie, cu talent literar și o vastă cultură generală. A conferențiat cu subiectul „Anul 1848-1849 în Bucovina”, textul fiind publicat de „Viața Românească” din Iași sau „Jurământul Bucovinei la 1777”, publicată în „Viața nouă”. Adăugăm eseu „Ciprian Porumbescu” publicat în „Junimea literară”. La Viena, la studii, intră în „România Jună” și realizează monografia acestei societăți¹⁵.

La scurtă vreme după declanșarea războiului, în vara anului 1914, profesorul Ion Grămadă a trecut în Vechiul Regat al României, în condiții care nu sunt știute. Ajuns la București, s-a alăturat celorlalți refugiați bucovineni, militând cu ardoare, pe toate căile, pentru intrarea țării în război alături de Antantă. Activitatea sa a atras atenția serviciilor secrete ale Puterilor Centrale, care l-au pus sub o permanentă urmărire. În ce privește Viena, aceasta a reacționat imediat: un Tribunal Militar austro-ungar l-a condamnat la „moarte, prin ștreang, pentru înaltă trădare”. Departe de a fi intimidat, tânărul învățat și-a continuat activitatea, care și-a arătat roadele în vara anului 1916, când Vechiul Regat al României a intrat în război împotriva Puterilor Centrale. Evenimentul l-a găsit la Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu, situat în apropierea localității Târgoviște, unde funcționa ca profesor, fiind considerat, conform legilor atunci în vigoare, mobilizat pe loc. A solicitat să fie trimis pe front. Cererea i-a fost aprobată, fiind obligat, însă, să urmeze Școala Militară de Ofițeri din Botoșani, în cadrul căreia și-a făcut o pregătire militară corespunzătoare. După absolvirea școlii, a fost repartizat la Regimentul 8 „Vânători de Munte”, unitate care s-a acoperit de glorie, în vara anului 1916, în luptele de pe Valea Oltului. Pentru bravura dovedită în aceste bătălii, a fost prima unitate decorată cu Ordinul Național „Mihai Viteazul”. A urmat retragerea în Moldova. În vara anului 1917, la Iași, a participat la festivitatea depunerii jurământului către țară și rege, de către voluntarii bucovineni și transilvăneni, proveniți din rândul prizonierilor armatei austro-ungare, aflați în lagărele din Rusia. În august același an participă cu unitatea sa la marea bătălie de la Mărășești. Greu încercat în această luptă, regimentul a fost trimis în refacere, pentru o scurtă

¹⁴ Vezi pe larg Stelian Neagoe, *Ion Nistor, cel mai de seamă istoric și om politic al Bucovinei*, în volumul Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. V-XXII; *Ion Nistor (1876-1962)*, volum îngrijit de Al. Zub la împlinirea a trei decenii de la moartea istoricului și omului de stat, cu un tabel cronologic, bibliografie și indice de Mihai-Ștefan Ceaușu, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1993; Doina Alexa, *Ion Nistor-dimensiunile personalității politice și culturale*, Rădăuți, Editura Institutului Bucovina-Basarabia, 2000; Dorina N. Rusu, *op.cit.*, pp. 591-592.

¹⁵ SJAN Iași, Fond Colecția Dugan, Cronicarul – Albumul Mare, vol. II, p. 287-289.

perioadă, în localitatea Târgu Trotuș. A revenit pe front, participând, în septembrie, la ultima bătălie importantă, de această dată la Cireșoaia, care nu a avut rezultatele dorite de Marele Stat Major, soldându-se cu pierderi grele în efective pentru armata română. A fost ucis în prima zi a bătăliei, fiind înmormântat, alături de camaradul său, Spiru D. Ioan, în locul numit Poiana Vrânceanu. Presimțindu-și sfârșitul, cu numai câteva zile înainte de clipa inevitabilă, nota pe o ultimă pagină a unui carnet de însemnări, transformat într-un adevărat jurnal de front: „Doamne, ajută-mă să fiu tare, să fiu vrednic și neînfricat, spre a răzbuna lacrimile ce le-au vărsat ai mei vreme de una sută cincizeci de ani de robie”. După război, din inițiativa autorităților orașului Suceava și cu sprijinul Corpului de Ofițeri din Batalionul 12 „Vânători de Munte”, rămășițele pământești ale luptătorului pentru întregirea neamului românesc, Ion Grămadă, au fost reînhumate în Cimitirul Eroilor din localitatea menționată, la 20 iunie 1926. Ceremonia funebră s-a desfășurat cu un fast deosebit, în prezența autorităților locale, civile și militare, a școlilor și societăților culturale¹⁶.

Arcadie Dugan (numele de familie era corect Dugan-Opaiț, după apare într-o notă a posesorului) s-a născut la 18 septembrie 1878, în localitatea Cireș, județul Storjineț, Bucovina. A urmat școala primară în comuna Cireș, studiile secundare la liceul din Rădăuți și cursurile universitare la Facultatea de Filosofie a Universității din Cernăuți. Ioan Gh. Sbiera, marele cărturar și patriot român, artizan al „Societății pentru cultura și literatura poporului român din Bucovina” și mentor al „Arboroasei” și „Junimii”, l-a făcut pe tânărul învățacel să studieze limba germană, zicând că românii din Bucovina au nevoie ca limba germană să le fie predată în gimnaziu elevilor români de către profesori români și nu de profesori veniți, aduși din fundul Austriei. Astfel a studiat limba germană ca obiect principal și filologia clasică, latina și greaca, ca obiecte secundare, cu limba de predare germană și româna. A fost mobilizat în armata austriacă timp de 4 ani (1914-1918). După război a funcționat ca profesor la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți până în 1938 când s-a pensionat. Cauza pensionării lui premature este de căutat în situația politică din țară de la acea vreme, când curentul legionar cuprindea tot mai mult întregul tineret, elevi și studenți și Arcadie Dugan se opunea ca studențimea să facă politică, precum și un articol anonim, publicat în ziarul naționalist gogo-cuzist „Țara noastră”, din București, prin care Arcadie Dugan, ca profesor, era arătat că ar persecuta pe elevii de țărani și că ar fi ucrainean. Cea mai importantă activitate cultural-națională a lui Arcadie Dugan a fost în cadrul Societății Academice „Junimea” din 1898 și până la desființarea ei în 1938, încercând apoi chiar o reactivare a ei¹⁷.

¹⁶SJAN Iași, Colecția Dugan, Cronicarul – Albumul Mare, vol. II, p. 287–289; O. Tofan, „Societățile academice din Bucovina (1875-1938)”, p. 326; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, pp. 443-444.

¹⁷ *Arcadie Dugan și activitatea lui pe unde a trecut în viață, 1878–1951. Corespondență, diverse*, în SJAN, Colecția Dugan, passim.; Constantin Ungureanu, „Profesorii români de la Universitatea austriacă din Cernăuți (1875–1919)”, în *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «Gheorghe Șincai» al Academiei Române*, București, tomul VIII–IX, 2005–2006, p. 90–103; Vasile I. Schipor, “Arcadie Dugan (1878–1951) – profesor și îndrumător cultural bucovinean”, în *Analele Bucovinei*, XVI, 1

În anul 1919, când studenții erau dezorientați, Arcadie Dugan s-a înscris, din nou, ca student, cu un scopul de a avea dreptul statutar de a interveni, de a vota, și de a opri unele acțiuni nesănătoase ale tinerilor junimeni și a fost un factor de stabilitate pentru „Junimea”¹⁸. Pentru întreaga sa activitate, de coordonator și îndrumător, la care s-a adăugat munca pentru realizarea unei „Cronici” a Societăților Academice „Arboroasa” și „Junimea”, bazată pe documente, Societatea i-a fost recunoscătoare de-a lungul anilor, așa cum o arată rapoarte societare din care spicuim: „singurul și primul dintre membrii emeriti, ați răspuns la apelul „Junimii”, în anul 1919, când dușmanii voiau să o înăbușe, ați venit la Cernăuți unde, până în prezent, îi stați în ajutor cu fapta, dar, mai ales cu sfatul, de care noi, tinerii junimeni, avem cea mai mare lipsă”¹⁹.

Profesorul universitar bucovinean Leca Morariu, stabilit la Râmnicu Vâlcea, scrie în corespondența sa către Ilie Dugan, din 31 mai 1951: „Dar pe urma lui Arcadie Dugan rămâne dâra de lumină și generoasa lui pasiune pentru capitolul de ilustra culturalitatea arborosană care se cheamă «Junimea»”. „Avem datoria de-a osteni întru realizarea idealurilor bravului și unicului Arcadie Dugan! «Junimea» n-a fost o singură asociație studențească, ci o impresionantă citadelă culturală, generată de inițiativa particulară”²⁰.

Activitatea Junimii sub imperiul spiritual al profesorului Arcadie Dugan-Opaț se axează în principal pe afirmarea identitar-națională a românilor bucovineni, prin cabinete de lectură, prin spectacole de teatru și operă, apărarea tricolorului și a valorilor naționale românești, prin susținerea presei naționale în Bucovina, prin răspândirea literaturii și a cunoștințelor de istorie națională în provincie, sprijinirea tinerilor. Cu ocazia sărbătoririi semicentenarului „Arboroasei” (28 februarie 1926) și a semicentenarului Junimii (25-27 octombrie 1928), sunt expuse, în cadrul expoziției Junimii, cele patru volume ale „Albumului Mare”, „Albumul Profucșilor”, „Cartea Jertfelor”. Arcadie Dugan este numit membru „onorar”, ca recunoaștere a meritelor sale de îndrumător spiritual al Junimii, postură în care, în 1930, încă pregătea aspiranți pentru susținerea examenului regulamentar pentru primirea în societate²¹.

La sfârșitul celui de-al doilea război mondial, Arcadie Dugan s-a stabilit la Gura Humorului, județul Suceava. A încercat să reînființeze Societatea „Junimea” împreună cu prof. univ. dr. Erast Tarangul și prof. univ. dr. Leca Morariu, în centrul universitar din Cluj, dar nu au putut trece de cerbicia comunistă²².

(32), București, 2009. Arcadie Dugan a fost decorat de către regele Ferdinand I cu Ordinul „Coroana României”, în grad de Cavaler, pentru întreaga sa activitate în slujba culturii și națiunii române.

¹⁸ SJAN Iași, Fond „Frații Dugan”, dos. 13, ff. 22-26, 30.

¹⁹ SJAN Iași, Colecția Dugan, dos. 13, ff. 22-26, 30, 73, 80.

²⁰ Arcadie Dugan și activitatea lui pe unde a trecut în viață, 1878–1951. *Correspondență, diverse*, în SJAN, Colecția Dugan, passim.

²¹ Rodica Șcraba, „Arcadie Dugan: o viață consacrată „Junimii”, (I), în *Glasul Bucovinei*, Cernăuți-București, anul II, nr. 2, 1994, pp.134-135.

²² SJAN Iași, Colecția Dugan, Cronicarul – Albumul Mare, vol III, p. 172-173; Ibidem, vol. II, p. 279; Ibidem, dos. 29, f. 407.

Galeria marilor personalități care au contribuit la emanciparea națională a românilor bucovineni și unirea lor cu patria-mamă – România – prezentată prin acest studiu ne relevă activitatea susținută în special prin asociaționismul cultural, care are ca un adevărat vârf de lance societățile studențești în frunte cu „Arboroasa”, cu o activitate scurtă, dar prolifică și entuziastă și „Junimea”, cea mai de seamă asociație academică a Bucovinei și poate cea mai importantă în lupta pentru unitatea națională înfăptuită la 1918. Activiștii ei, care au ucenicit în numeroase acțiuni cultural-nașionale, au fost cei care au devenit liderii politici ce au pregătit și realizat unirea Bucovinei cu România. În jurul celor două mari societăți academice s-a pregătit conștientizarea națiunii române pentru eliberare și unitate națională de către studenți, profesori, cărturari, oameni politici, reprezentanți ai Bisericii și ai boierimii bucovinene.

Bibliografie selectivă

- SJAN Iași, Colecția Dugan, Fond 256, Albumul Verde, vol. I, II, III, V,
SJAN Iași, Colecția Dugan, Fond 256, nr. I, Cronicarul - Albumul mare;
SJAN Iași, Fond „Frații Dugan”, dos. 13;
Alexa Doina, *Ion Nistor-dimensiunile personalității politice și culturale*, Rădăuți, Editura Institutului Bucovina-Basarabia, 2000;
Loghin Constantin, *Șaptezeci de ani de la înființarea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862-1932)*, Cernăuți, 1932;
Neagoe Stelian, *Ion Nistor, cel mai de seamă istoric și om politic al Bucovinei*, în volumul Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991;
Niculică Alis, „Ion G. Sbiera, coordonate ale vieții și operei”, în *Codrul Cosminului*, nr. 10, 2004;
Nistor Ion, *Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, Rădăuți, Ed. Septentrion, 2003;
Raportul societății academice române „Junimea” din Cernăuți asupra anilor administrativi 1889-1890, Cernăuți, 1890;
Satco Emil, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, Suceava-Iași, Princeps Edit, 2004;
Sbiera I. Gh., *Familia Sbiera și Amintiri din viața autorului*, Cernăuți, 1899;
Schipor Vasile I., „Arcadie Dugan (1878–1951) – profesor și îndrumător cultural bucovinean”, în *Analele Bucovinei*, XVI, 1 (32), București, 2009;
Stan Simina Octavia, „Mitropolia Bucovinei în timpul lui Silvestru Morariu-Andrievici”, în *Carpica*, XXXII, Bacău, 2003;
Tofan Orest, „Societățile academice din Bucovina (1875-1938)”, în *Anuarul Muzeului Bucovinei*, XVII-XVIII-XIX, 1990-1991-1992;
Șcrabă Rodica, „Arcadie Dugan: o viață consacrată „Junimii”, (I), în *Glasul Bucovinei*, Cernăuți - București, anul II, nr. 2, 1994;

Țopa Filip, „Povestea Bucovinei (Manuscris dactilografiat)”, Vol. III (fragment IV), în *Glasul Bucovinei, Cernăuți – București, Anul XXV, Nr. 98, 2018*;
Ungureanu Constantin, „Profesorii români de la Universitatea austriacă din Cernăuți (1875–1919)”, în *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «Gheorghe Șincai» al Academiei Române*, București, tomul VIII–IX, 2005–2006;
Vuia Ovidiu, *Profesorul Ion Nistor*, Bruxelles, Ed. Nistru, 1987.

AUSTRIA ȘI UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

Atitudinea Austriei față de Unire

*

AUSTRIA AND THE UNION OF ROMANIAN PRINCIPALITIES

Austria's attitude towards the Union

*

L'AUTRICHE ET L'UNION DES PRINCIPAUTÉS ROUMAINES

L'attitude de l'Autriche à l'égard de l'Union

Prof. Mihai Pătrașcu¹

Rezumat: Iminenta unire a Moldovei cu Țara Românească a pus în gardă Imperiul Austro-Ungar. În acest sens, diplomația de la Viena a întreprins acțiuni mai mult sau mai puțin legale prin care a căutat să împiedice acest lucru. De la menținerea separării celor două Principate, anexarea lor la Imperiu și până la implicarea în falsificarea alegerilor pentru Adunarea Ad-hoc a Moldovei, reprezentanții imperiali au făcut totul pentru a arăta că apariția unui nou stat în zonă era ceva de neconceput pentru Imperiul Austro-Ungar.

În momentul în care a fost pusă în fața faptului împlinit, diplomația austriacă a încercat să se opună prin nerecunoașterea dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor a celor două principate, după care, la presiunea marilor puteri a fost nevoită să se supună voinței românilor.

Cuvinte cheie: Imperiul Austro-Ungar, opoziție, unire, Adunări Ad-hoc, Vogoride, protectorat rusec.

*

Abstract: The imminent union of Moldova with Wallachia put the Austro-Hungarian Empire on guard. In this sense, the diplomacy of Vienna took more or less legal actions and it sought to prevent this. From maintaining the separation of the two Principalities, annexing them to the Empire and even being involved in falsifying the elections for the Ad-hoc Assembly of Moldavia, imperial representatives did everything to show that the emergence of a new state in the area was something unthinkable for the Austro-Empire Hungarian.

When faced with the fait accompli, Austrian diplomacy tried to oppose it by not recognizing Alexandru Ioan Cuza's double election as the ruler of the two principalities. After that, under the pressure of the great powers, it was forced to submit to the will of the Romanians.

Keywords: Austro-Hungarian Empire, opposition, union, Ad hoc Assemblies, Vogorides, Russian protectorate.

*

Résumé: L'union imminente de la Moldavie avec la Valachie met l'Empire austro-hongrois en garde. En ce sens, la diplomatie de Vienne a pris des mesures plus ou moins juridiques pour tenter d'empêcher cela. Du maintien de la séparation des deux Principautés à leur annexion à l'Empire, en passant par la falsification des élections à l'Assemblée ad hoc de Moldavie, les représentants impériaux ont tout fait pour montrer que l'émergence d'un nouvel État dans la région était une chose. impensable pour l'Autriche-Empire hongrois.

¹ Școala Gimnazială „Ruși” Belcești, județul Iași, mihaipatrascu2305@yahoo.com

Face au fait accompli, la diplomatie autrichienne a tenté de s'opposer en ne reconnaissant pas la double élection d'Alexandru Ioan Cuza à la tête des deux principautés, après quoi, sous la pression des grandes puissances, elle a été contrainte de se soumettre au volonté des Roumains.

Mots clés: Empire austro-hongrois, opposition, union, Assemblées ad hoc, Vogorides, protectorat russe.

*

Ideea unirii celor două țări era vehiculată de câțiva zeci de ani, verificându-se în practică adevărul cuvintelor lui Mihail Kogălniceanu din programul *Dorințelor Partidei Naționale* în Moldova, că Unirea ei cu Muntenia nu reprezintă altceva decât „cheia de boltă, fără de care s-ar prăbuși tot edificiul național”. Procesul acesta firesc al unirii Țărilor Române, a continuat însă să fie stânjenit de politica marilor imperii europene.

Una din aceste puteri europene care s-a opus constant ideii de unire a fost Austria. Imediat după înfrângerea revoluției din 1848-1849, măsurile luate de Marile Puteri, au arătat pericolul pe care îl reprezenta nu unirea celor două principate în sine, ci însăși ideea de unire.

Sistemul de conferințe declanșat în urma Războiului Crimeii (1853-1855) au pus în evidență lupta diplomatică dintre Puterile europene și mai ales opoziția pe care a demonstrat-o Austria pe parcursul celor patru ani de la Congresul din 1856 și Conferința de la Paris desfășurată în aprilie 1859 unde se recunoștea Unirea Principatelor Române.

Declanșarea Războiului Crimeii care avea în centru Turcia și Rusia a oferit Austriei posibilitatea afirmării politicii duplicitare în care Moldova și Muntenia trebuiau ocupate așa cum se întâmplaseră cu Transilvania, Banatul și Bucovina².

Ideea Unirii cucerise în opinia publică europeană un loc bine conturat încă din timpul Conferinței de la Viena din martie 1855. Prin vocea lui Bourqueney, Franța propunea Unirea ca o măsură de extragere a Principatelor de sub influența Imperiului Otoman, invocând cu această ocazie preconizări din Regulamentele Organice, idee pe care în opinia ministrului francez o susțineau și românii³. Cu această ocazie ministrul de externe al Austriei, Boul Schauenstein, susținea ideea dezbaterii acestei probleme numai cu consimțământul Porții ca putere suzerană⁴. Deși nu se lua nici o hotărâre în privința Principatelor, Unirea nu a fost respinsă, recunoscându-se valabilitatea principiului și mai ales că aceasta dobândește o recunoaștere formală și oficială într-un for european, ca problemă internațională cu o soluție național-românească.⁵

Soluționarea acțiunilor antiunioniste pentru Austria a fost realizată pe mai multe

² M. Mușat, *Poziția marilor puteri față de Unirea Principatelor*, în *Unirea Principatelor și Puterile Europene*, Editura Academiei, București, 1984, p. 125-146.

³ Leonid Boicu, *Unirea Principatelor Române în dezbaterile forurilor internaționale (1855-1859)*, în *Unirea Principatelor și Puterile Europene*, Editura Academiei, București, 1984, p. 59.

⁴ *Ibidem*, p. 60.

⁵ *Ibidem*, p. 56.

căi, cele mai importante fiind directa implicare a consulului general al Austriei la Iași, Gödel Lannoy în problemele interne ale Moldovei, presiunea exercitată de internunțiul Curții vieneze de la Constantinopol, Prokesh-Osten, asupra Imperiului Otoman, buna colaborare cu Anglia, încercarea de dominare a relațiilor dintre statele riverane Dunării prin crearea unei probleme artificiale a „chestiunii Dunărene” pe care Austria o dorea controlată dintr-o singură direcție.

Din punct de vedere intern, problema Unirii părea unilaterală, Petre Balș un antiunionist convins văzând în unire un soi de scăpare spre bogăție: „parcă tăți moldovenii au înnebunit. Tăți acei care n-au nimic, vroesc Unire”⁶. Opinia lui Balș era întărită de Michail Czajkowski (Sadâk Pașa), care în mai 1857 vedea în cele două principate că Unirea reprezenta „un cuvânt, un sentiment politic, care este la ordinea zilei, atât în Valahia cât și în Moldova”⁷. După Conferința de Pace de la Paris din 1856 reprezentantul Franței în Comisia trimisă pentru supravegherea alegerilor pentru Adunările Ad-Hoc din 1857, Talleyrand-Perigord vedea Unirea ca „aripile unei mori de vânt, care se învârtesc, se învârtesc fără să pună în mișcare piatra de moară”⁸. Manevrelor Austriei și-au spus cuvântul în opinia reprezentantului francez trimis în Principate.

Atitudinea Austriei în privința Unirii a oscilat de la menținerea separării celor două Principate până la anexiunea integrală a Moldovei și Munteniei. Ministrul de externe, Boul, sugera lui Franz Iosef unirea celor două țări sub ducele de Modena, care practic ar fi însemnat înfeudarea celor două Principate⁹. Însuși Prokesh-Osten vedea în această problemă „un nou Piemont”¹⁰. Mai târziu, în 1858, împăratul Austriei va încerca chiar propunerea unei uniri a Principatelor Române în cadrul Imperiului Habsburgic!¹¹ De-a lungul perioadei tratate s-a remarcat scăderea intensității acțiunilor de anexiune în favoarea unei mișcări antiunioniste. Soluția găsită de Austria era de fapt una cu puternice aspecte economice. Ideea unirii nu făcea parte din proiectul Austriei, ea dovedindu-se una din cele mai înverșunate împotriva unirii. Învecinându-se cu Principatele și silită de cursul marelui fluviu să-și întindă influența spre răsărit, Austria se străduia să realizeze un fel de invazie economică asupra acestor ținuturi¹².

Profesorul american T. W. Riker arată că toate măsurile erau menite să desăvârșească cucerirea economică a acestei regiuni, deoarece fie că era vorba de înființarea unei bănci, de construirea unei căi ferate sau de încurajarea navigației pe

⁶ Idem, *Diplomația europeană și triumful cauzei române (1856-1859)*, Editura Junimea, Iași, 1978, p. 11.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Idem, *Unirea Principatelor ...*, p. 75.

⁹ *Documente privind Unirea Principatelor*, Vol. II, *Rapoartele Consulatului Austriei din Iași (1856-1859)*, (Rapoartele..), ediția Dan Berindei, Editura Academiei, București, 1959, p. XI.

¹⁰ Leonid Boicu, *Diplomația...*, p. 75.

¹¹ Idem, *Unirea Principatelor...*, p. 118.

¹² T. W. Riker, D. Litt Oxon, *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale (1856-1866)*, Editura Alfa, Iași, 2000, p. 29.

Dunăre, Austria se aștepta să aibă de fapt monopolul acestei întreprinderi¹³. Austria susținea separația datorită influențelor comerciale în zonă; Unirea ar fi constituit un stat mai greu de dominat economic, un obstacol în calea tendințelor de expansiune răsăritene¹⁴.

Congresul de Pace de la Paris desfășurat în perioada februarie-martie 1856 avea să clarifice câteva din problemele situației Țărilor Române. Desfășurate în sala Ambasadorilor al Ministerului francez al Afacerilor Străine (Quai d'Orsay), ședințele Congresului au dezbătut problema Principatelor Române și situația lor internațională. Deciziile Congresului în privința Principatelor vizau pe lângă altele, și problema retragerii armatei austriece, înființarea Comisiei Dunărene, ideea plebiscitului privind Unirea și trimiterea unei comisii a marilor puteri pentru a verifica corectitudinea desfășurării alegerilor pentru Adunările Ad-Hoc înființate cu rol consultativ în privința Unirii.

Problemele stringente pe care le atingeau Austria erau înlăturarea protectoratului unic rusesc și înlăturarea Rusiei de la gurile Dunării prin atribuirea celor trei județe sud-basarabene Moldovei¹⁵.

Retragerea armatei austriece din Principate era dorită de Congres pentru a nu influența rezultatele alegerilor pentru Adunările Ad-Hoc¹⁶. Austria urmărea menținerea armatei în cele două principate din temerea unor revolte unioniste¹⁷. Prokesh-Osten pleda la Poartă pentru continuarea ocupației austriece care echivala pentru Austria și Turcia cu mijlocul cel mai sigur de a neutraliza influențele potrivnice ce ar putea fi exercitate de alte state¹⁸. Teama de revoluție întărește opinia Austriei, deoarece ea este strâns legată de teama unei răscoale în Transilvania, și primejdia dezlipirii acestei provincii de imperiu. Ocuția austriacă din 1854-1857 a avut între țelurile ei, curățarea Principatelor de toate elementele necurate originare din epoca anterioară revoluționară a anilor 1848-1849, menite să submineze ordinea politică de acolo, ca și în teritoriile învecinate ale monarhiei austriece¹⁹. Plecarea armatei austriece ar lăsa cele două țări pradă unor foarte probabile izbucniri revoluționare²⁰.

Consulul austriac de la Iași, Gödel, invoca steril printre acestea securitatea coloniei austriece în Moldova ce ajungea până la 30.000 oameni²¹. Boul mergea până într-acolo încât cerea prin Balabin, conservarea separației Principatelor pentru a putea

¹³ *Ibidem*, p. 48.

¹⁴ Nicolae Corivan, *Relațiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 10.

¹⁵ M. Bărbulescu, D. Deletant, K. Hitkins, Ș. Papacostea, P. Teodor, *Istoria României*, Editura Corint.2003, p.306-309.

¹⁶ T. W. Riker, *op.cit.*, p. 48.

¹⁷ *Documente...*, doc.76, p. 71-73.

¹⁸ Leonid Boicu, *Diplomația...*, p. 98.

¹⁹ *Rapoartele Consulatului ...*, p. XXV.

²⁰ T. W. Riker, *op. cit.*, p. 79.

²¹ *Rapoartele Consulatului...*, p. 71.

înlesni evacuarea trupelor²². Mai mult de atât Austria impunea retragerea armatei austriece concomitent cu retragerea armatei ruse din Basarabia²³.

În ciuda tergiversării retragerii armatei austriece din Principate, acest lucru se va petrece până la 30 martie 1857 în urma unei hotărâri a Conferinței de Pace de la Paris din 6 ianuarie 1857. Austria recurgea la rezolvarea ocupației cu „câteva trupe otomane lăsate nebăgate în seamă”²⁴.

O altă problemă stringentă a Austriei la Congesul de la Paris din 1856 a fost chestiunea Dunării. Aceasta se străduia să-și mențină situația sa privilegiată, care îi permitea să-și conserve și să-și dezvolte hegemonia pe Dunăre, prin mijlocirea căreia să dicteze și evoluția lor politică²⁵. Conform dorințelor Austriei, Dunărea Inferioară devenea comună Imperiului Habsburgic și Imperiului Otoman administrată de o comisie a statelor riverane, în care Austria era singura forță cu mijloace disponibile exercitării preponderenței²⁶. Această preponderență însemna parcul numeros de care dispunea Austria de vase cu aburi. Congresul de la Paris stabilea pentru Austria acceptarea aplicabilității principiului libertății navigației pe întreg cursul navigabil al Dunării²⁷.

În atare condiții Austriei nu îi rămânea decât să supună Moldova în problema dunăreană, intervenind în desemnarea lui Panait Donici în postul de comisar al Moldovei²⁸ și înlocuirea lui cu Ludovic Steege în 1857. Un rezultat direct al acțiunilor Austriei prin mâna forte a lui Gödel a fost anularea concesiunii Magnan, de navigație a vaselor cu aburi pe Siret și Prut²⁹. Caimacamul Vogoride va fi alături de acțiunile Austriei, făcându-i jocul până în ultimile clipe ale guvernării sale³⁰.

Mișcările făcute pentru alegerea Divanurilor Ad-Hoc trebuiau atent urmărite de către austriecei, acestea fiind sesizate de membrii Comisiei Europene prezente în Principate. Sunt remarcate aici poziția Rusiei într-o scrisoare a lui Gödel către Boul prin care primul îl informa pe ministrul de externe austriac de legăturile lui Popov (consulul Rusiei la Iași) cu Victor Place (consulul francez) și cu alți purtători de cuvânt ai Unirii³¹. Cu câteva luni în urmă, Gödel era îngrijorat de întoarcerea consulului prusian, Theremin, care primea numeroase vizite ale unioniștilor³². Dezamăgirea era mare în condițiile în care reprezentantul Franței, Talleyrand, a fost primit la intrarea în Iași cu pancarde unioniste și cu tricolorul³³, în timp ce Liehman, reprezentantul

²² Leonid Boicu, *Diplomația...*, p. 102.

²³ T. W. Riker, *op. cit.*, p. 48.

²⁴ Leonid Boicu, *Diplomația...*, p. 106.

²⁵ *Ibidem*, p. 108.

²⁶ *Ibidem*, p. 109.

²⁷ *Rapoartele Consulatului*p. XXII.

²⁸ *Ibidem*, p. 1-2.

²⁹ T. W. Riker, *op. cit.*, p. 64.

³⁰ *Rapoartele Consulatului*p. XXII.

³¹ *Ibidem*, p. 75.

³² *Ibidem*, p. 36.

³³ *Ibidem*, p. 122.

Austriei, era întâmpinat doar de 8 reprezentanți austrieci, și aceia scoși de caporalii austrieci.³⁴

Problema care a declanșat plebiscitul din Principatele Române s-a născut din afinitatea și scăpările reprezentanților Marilor Puteri la Congresul de la Paris. Discuțiile pe seama acceptării unirii de către români sau nu, au lansat ideea că aceștia ar trebui consultați. Reprezentantul Rusiei la Congres, frustrat probabil de nerecunoștința salvării Austriei în anul revoluționar 1849 și de faptul că ministrul de externe Boul scăpase cuvintele fatale că populația românească nu fusese consultată, Orlov cere Congresului acest lucru³⁵. Oportunitatea politică a momentului a fost deosebită în acel context în care Austria se dovedea cea mai înverșunată țară împotriva Unirii. Teama că noul stat național va dezvolta o mișcare iredentă, va forma o pistă de lansare a ideilor liberale, „subversive către Ungaria”, și că Principatele vor fi un adăpost pentru luptătorii din mișcarea de emancipare națională a populațiilor aflate sub stăpânirea Imperiului Habsburgic³⁶.

Argumentele Austriei și toate deciziile luate în tandem până la un moment dat cu Turcia, au vizat aspecte de interpretare a deciziilor. Prokesh-Osten vedea în Principate „o ruină pentru Austria, un instrument formidabil de agresiune în mâinile Rusiei contra noastră și pentru Turcia o pană în pânțele” și că „românii nu se vor opri la Unire ci vor aspira la formarea unui stat independent, că acest stat național român ar echivala cu începutul unui foc în tot S-E Europei”³⁷.

Hotărârea luată la Paris în privința alegerilor pentru Divanurile Ad-Hoc trebuia pusă în aplicare. Întârzierea însă cu care se desfășoară procedurile, întârzierea firmanului de convocare a Adunărilor Ad-Hoc dovedesc încă odată mașinațiunile Austriei și mai ales presiunile pe care le exercită trimisul de la Iași al Austriei, Lannoy Gödel. Acesta se dovedise încă de la început unealta de acaparare și imixtiune în cele două țări. Atribuțiile consulului au depășit „cadrul legal”, ca și atribuțiile de care se bucurau agenții consulari străini. În perioada 1856-1858, Gödel s-a dovedit stăpânul *de fapt* al țării, dominând și terorizând pe caimacamul Balș, apoi pe Vogoride, numind miniștri, dând sugestii la Viena și Constantinopol³⁸, atribuindu-și un rol mult mai mare decât îl avea în realitate.

Măsurile luate de Austria vizau în primul rând controlarea aparatului de stat din cele două principate. În acest sens se încadrează propunerea Austriei de a înlocui domnitorii nu cu o cămăcămie din 3, ci cu un caimacam numit de Poartă, mai ușor de controlat. Înlocuirea lui Grigore Ghica și apoi a guvernului acestuia cu persoane cu înclinații cunoscute favorabile Porții și Austriei, s-a făcut strâns legat de colaborarea lui Toderiță Balș cu generalul von Goblenz³⁹. S-a remarcat tendința lui Gödel de a

³⁴ *Ibidem*, p. 131.

³⁵ Leonid Boicu, *Diplomația...*, p. 41; vezi și Leonid Boicu, *Unirea Principatelor...*, p. 60.

³⁶ Leonid Boicu, *Unirea principatelor...*, p. 61.

³⁷ *Idem*, *Diplomația* ..., p. 82.

³⁸ *Rapoartele Consulatului* ..., p. XI.

³⁹ *Rapoartele Consulatului* ...doc. 8, p. 9-10.

controla un guvern format numai din separatiști și intervenția acestuia pe lângă caimacam de a suspenda numirea lui Constantin Rolla ca ministru⁴⁰, în ciuda dorinței Turciei de a păstra aparențele în fața Puterilor Europei.

Caimacamii din Moldova s-au dovedit a fi unelte docile în mâna Austriei. Numiți sub influența Austriei, cei doi nu ezită să se umilească în fața plenipotențiarilor austrieци, trimițând scrisori de lingușire și mulțumire pentru „sprijinul acordat”. Cu ajutorul caimacamelor, Austria înlătură ușor singurele mijloace de propagandă, ziarele unioniste. Suspendarea ziarului *Steaua Dunării*⁴¹ s-a făcut de către Poartă la directă presiune a Austriei. În ciuda măsurilor luate, Gödel constată că cel mai mult îl speria „lipsa cadrelor separatiste”, arătând în acest fel caracterul artificial al partidei separatiste a lui Balș⁴². Precizarea că între antiunioniști nu există nici o înțelegere îl făcea pe Gödel să înțeleagă că rămânea în sarcina sa să-i încătușeze⁴³. Încă de la venirea sa în Moldova, Gödel manifesta teamă față de presa unionistă. Aceasta putea da în vileag tot ceea ce „construise” el până în acel moment.

Moartea lui Balș, în viziunea lui Gödel ca un efect al presiunii exercitate de Poartă asupra nervilor caimacamului, nu îl lasă descoperit. Intervențiile la Poartă aduc un nou pretendent, mult mai tenace și mai încrezător în obținerea unei domnii sub suzeranitatea Porții, Conachi Vogoride. Numirea sa la 19 martie 1857 vor neliniști din nou spiritele prounioniste.

Imixtiunea clară, fățișă a Austriei în treburile interne ale Moldovei sunt sesizate într-un raport din 20 mai 1857 al lui Gödel către Boul în care „controlul preliminar al listelor electorale trimise din districte o să fie efectuată cu grijă de către ministrul de Interne cu ajutorul unei persoane de încredere și mă voi angaja personal ca să fie îndepărtat orice nume, care n-ar fi deplin îndreptățit să participe la alegeri după apariția înaltului firman”⁴⁴. Mai mult el susținea că „nu va neglija nimic în timpul alegerilor și a dezbaterilor Divanului pentru a da curs lucrurilor în chip corespunzător dorințelor și intereselor noastre”⁴⁵. Înaintat spre aprobare în ianuarie 1857 de către Poartă, alegerile pentru Aduările Ad-Hoc, înaltul firman fixa alegerile pentru data de 12 iulie 1857. Firmanul dat de Poartă în privința Unirii era considerat de Gödel într-o scrisoare a sa către Boul că „era vătămător cauzei noastre”⁴⁶ iar opinia lui Vogoride era că firmanul însemna proclamarea Unirii⁴⁷. Austria, luându-și măsuri de siguranță în privința Divanelor, forța mâna Turciei de a nu pune în discuție chestiunea Unirii, Boul atribuind Turciei acest drept.

Internunțiul austriac la Constantinopol privea „dresarea listelor candidaților la

⁴⁰ *Ibidem*, doc 33, p. 33-34.

⁴¹ Leonid Boicu, *Unirea Principatelor*, p. 119.

⁴² *Rapoartele Consulatului ...*doc. 26, p. 27-29.

⁴³ *Ibidem*, doc. 110, p. 112.

⁴⁴ *Ibidem*, doc. 148, p. 136.

⁴⁵ *Ibidem*, doc. 80, p. 74-75.

⁴⁶ *Ibidem*, doc. 132, p. 133-134.

⁴⁷ *Ibidem*, doc. 140, p. 141.

deputație în Adunările Ad-Hoc” cu înlocuirea în caz de eșec a sintagmei „Poarta și caimacamii să desemneze din oficiu mandatarii chemați să exprime dorințele țării”⁴⁸. Acțiunea Austriei urmărea practic falsificarea alegerilor în Moldova deoarece influența asupra acestora era mult mai ușor de exercitat, iar eșecul pe care l-ar fi avut în Moldova unde partida unionistă era mult mai activă, ar fi făcut inutilă acceptarea unirii în Valahia.

La presiunea țărilor europene Turcia hotărâ amânarea alegerilor cu opt zile. Acțiunea nu convenea Austriei care nu dorea să „purceadă la nici o nouă amânare a alegerilor care, mai cu seamă dacă ar fi legată de o revizuire a listelor electorale, ar putea cauza o înfrângere serioasă cauzei noastre”⁴⁹. Într-o scrisoare adresată lui Walewski de către Place, acesta era informat asupra puternicei mușamalizări a listei electorale propuse de Vogoride: din peste 40.000 electori erau eligibili doar 4.658⁵⁰, ceea ce arată proporțiile falsului. Tactica turco-austriacă de a efectua cât mai repede alegerile fără revizuirea listelor electorale a dat rezultate⁵¹. Operațiunea era susținută și de englezi care raportează la Londra că „listele electorale nu pot fi considerate ca lipsite cu totul de pată sau de blam; au fost în genere întocmite în mod legal și corect”⁵². Ceea ce era surprinzător în cadrul alegerilor, era faptul că toți cei care credeau în unire s-au dovedit a „absenta” de la exprimarea poziției lor politice față de aceste evenimente.

Unioniștii dau lovitura prin publicarea corespondenței secrete a lui Vogoride. Acesta primise instrucțiuni secrete de la reprezentanții Austriei pe care Vogoride le va pune în aplicare, Gödel sesizând Curții de la Viena sterilitatea acțiunilor fără sprijinul lui Vogoride⁵³. Acesta primește în urma publicării rezultatelor protestul a patru puteri europene, însă refuză categoric să accepte alegerile, nici vizita reprezentanților Franței, Rusiei și Prusiei din 31 iulie 1857 la caimacam neavând succes, fiind respinsă⁵⁴.

Repararea acestei greșeli istorice s-a făcut nu în Principate cum ar fi fost normal, ci la Osborne, unde Napoleon al III-lea o întâlnea pe regina Angliei, Victoria între 6 și 10 august 1857. Compromisul făcea din Franța o susținătoare moderată a Unirii, care renunța la ideea de *Unire deplină*, iar Anglia forța Turcia la anularea alegerilor și desfășurarea unor noi alegeri corecte⁵⁵.

Compromisul venea pe un fond al riscului declanșării unor conflicte între Franța și Anglia pe care nici una nu și-l dorea. Clarendon, își manifesta nedumerirea și consternarea cu privire la aceste evenimente: „dacă o chestiune ca aceasta ar fi să

⁴⁸ Leonid Boicu, *Unirea Principatelor...*, p. 116.

⁴⁹ *Rapoartele Consulatului ...*, doc. 163, p. 169-170.

⁵⁰ Leonid Boicu, *Unirea Principatelor...*, p. 177.

⁵¹ T. W. Riker, *op. cit.*, p. 143.

⁵² *Ibidem*, p. 155.

⁵³ Leonid Boicu, *Unirea Principatelor...*, p. 150-154.

⁵⁴ *Rapoartele Consulatului ...*, doc. 188, 189, p. 180-181.

⁵⁵ M. Bărbulescu, D. Deletant, K. Hitkins, Ș. Papacostea, P. Teodor, *op. cit.*, p. 306.

aprinde un război în lume, niciodată n-ar putea Istoria să creadă într-o cauză atât de neînsemnată pentru evenimente atât de mari.”⁵⁶

În perioada imediat următoare alegerilor desfășurate sub auspiciile Compromisului franco-englez, alegerile pentru Adunările Ad-Hoc demonstrează într-o manevră impresionantă că poporul român dorea să viețuiască într-un stat național.⁵⁷

La 22 septembrie 1857 Lannoy Gödel recunoștea biruința unioniștilor în alegeri; lista electorală este publicată în *Gazeta de Moldavia*, consulul austriac constatând doar componența unionistă a Divanului cu excepția a patru mari proprietari și a doi mici proprietari⁵⁸.

Cele două Adunări Ad-Hoc s-au întâlnit în octombrie 1857 și imediat au dat rezoluții prin care cereau unirea, autonomia, prinț străin aparținând unei dinastii europene alta decât a unei țări vecine și o garantare colectivă a noii ordini de către marile puteri. Deputații au mai dezbătut viitoarea organizare politică și economică a Principatelor. În ambele Adunări, majoritatea a adoptat o poziție liberală cu privire la drepturile fundamentale cetățenești și reforma guvernamentală, dovedind însă prea puțină disponibilitate de a se angaja în experimente sociale gen reforma agrară. Adunarea din Valahia și-a încheiat lucrările în 10 decembrie 1857, iar cea din Moldova în 21 decembrie 1857⁵⁹ când ziarul francez *Mesager de Midi* răsuna cu titluri de genul „Adunările Ad-Hoc au votat Unirea”⁶⁰.

Conferința de Pace de la Paris desfășurată între 26 martie și 7 august 1858 avea ca program de lucru, la cererea Austriei, doar problema Principatelor, aceasta din teama lui Hubner, reprezentantul Austriei, că se va da gir cerințelor Adunărilor Ad-Hoc. Walewski propunea cu această ocazie Unirea sub un prinț străin, câte unul pentru fiecare principat. Hubner vedea în planul francez o unire sub formă republicană, iar evoluția evenimentelor problematizate în cadrul discuțiilor era în avantajul Austriei: „Unirea (ideea) era decisiv înlăturată”.⁶¹

În dezbaterile Conferinței au existat două probleme stringente la care Austria, neputincioasă la hotărârile Concertului European, încerca alunecarea unor probleme minuscule care evitau unirea de facto a celor două principate dunărene.

Prima dintre ele era cea a denumirii celor două principate. Diplomatul austriac era împotriva denumirii de „Principatele Unite” propusă pentru cele două state dunărene. În urma discuțiilor, Austria va fi nevoită să accepte denumirea oficială de *Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei*.⁶²

A doua problemă era cea a drapelului. Hubner îi transmitea lui Walewski că acceptarea drapelului comun pentru cele două principate ar face ca Austria să se retragă

⁵⁶ T. W. Riker, *op. cit.*, p. 125.

⁵⁷ Leonid Boicu, *Unirea Principatelor*, p. 206.

⁵⁸ *Rapoartele Consulatului*, doc. 234, p. 221.

⁵⁹ M. Bărbulescu, D. Deletant, K. Hitkins, Ș. Papacostea, P. Teodor, *op. cit.*, p. 306.

⁶⁰ Leonid Boicu, *Unirea Principatelor*, p. 213.

⁶¹ *Ibidem*, p. 72.

⁶² Nicoleta Corivan, *op. cit.*, p. 21.

din Conferință. Împăratul Franz Josef se adresa în scris lui Napoleon al III-lea cerându-i să abandoneze ideea drapelului comun. Pentru delegatul austriac, Hubner, problema drapelului comun „nu era o copilărie”. Franța și Anglia au intervenit în diferend cu probleme diferite: una vrea o Europă a tratatelor (Anglia), iar cealaltă o Europă a națiunilor, fapt ce ar bulversa politica europeană, iar expresia *Finis Austria* mai aproape de îndeplinire⁶³.

Atât Anglia cât și Austria susțineau plasarea pe drapelul comun al unei semiluni ca simbol al puterii suzerane, înțelegerea finală fiind adăugarea unei banderole albastre pentru fiecare drapel⁶⁴.

Conferința de Pace de la Paris prevedea pentru Țările Române o adunare legislativă pentru fiecare Principat, aleasă pe șapte ani, o Comisie Centrală ce se întrunea periodic la Focșani, la granița Moldovei cu Muntenia, pentru a dezbate legi de interes comun, un domn pentru fiecare țară, ales pe viață de Adunare, o Curte de Casație comună. Marile puteri au lăsat guvernul fiecărui Principat în grija unei comisii provizorii formată din trei caimacami, până la alegerea domnului.

Odată cu anul 1858, politica de imixtiune a Austriei scade în intensitate, acțiunile ei îndreptându-se în general spre controlul căimăcămiei sau probleme de fond legate de vize și altele. Încercarea de implicare în căimăcămia de trei a eșuat odată cu numirea a doi unioniști în persoanele lui Vasile Sturza și Anastasie Panu în ciuda antiunionismului și a atitudinii pro-austriece a lui Ștefan Catargiu. Dar și acesta va fi înlocuit cu Ioan Cantacuzino⁶⁵, fapt ce va determina Austria să ia și altfel de măsuri: refuzul de a acorda vize pe pașapoartele cu noua titulatură „Principatele Unite”, refuzând la un moment dat chiar depeșele telegrafice care purtau sigilii unioniste⁶⁶.

Alegerile pentru domnii români au reprezentat pasul decisiv pentru Unire. Mișcările interne și starea latentă în care se poziționau Puterile Europene au făcut din Austria o putere care-și gândea pașii următori cu mare atenție. Boul, informat de starea de fapt, prevedea că alegerea unuia într-un principat va fi și alesul celuiilalt⁶⁷. Presa europeană face și ea aluzii la posibilitatea dublei alegeri.

Dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza a oferit Austriei un nou junghi. Încă înainte de alegeri, Boul le socotea ilegale, dar în urma rapoartelor puțin încurajatoare din capitalele europene, nefavorabile din punctul de vedere austro-turc, acesta îl sfătuia pe Ali Pașa să „închidă ochii cu privire la așa-zisele ilegalități, și să evite convocarea unei reuniuni a conferinței care le-ar fi defavorabilă”⁶⁸. Aflând vestea alegerii lui Cuza în Moldova, Boul îi telegrafia lui Hubner că Alexandru Ioan Cuza a fost alesul Moldovei și va fi de asemenea și în Țara Românească. „Aceasta înseamnă Unire”⁶⁹.

⁶³ Leonid Boicu, *Unirea Principatelor*, p. 73.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 102.

⁶⁶ *Rapoartele Consulatului*, doc. 402, p. 423.

⁶⁷ Nicolae Corivan, *op. cit.*, p. 27.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 29.

⁶⁹ Leonid Boicu, *Unirea Principatelor*, p. 250.

Îndemnul ulterior al lui Boul către Turcia de a se pronunța împotriva alegerilor a fost zadarnic. Încercările disperate ale Austriei au mers până acolo încât Boul îi cerea lui Prokesh-Osten să influențeze Poarta să recunoască alegerea, dar să rezerve dreptul turcilor de a numi un caimacam în țara unde Cuza nu-și fixa reședința⁷⁰. Același Prokesh-Osten considera alegerea lui Cuza „neobrăzată și cu totul proastă”. Atitudinea Austriei era atât de ostilă Unirii, încât consulul austriac a fost singurul dintre reprezentanții europeni care nu au fost să salute pe noul domn la Palat⁷¹.

Recunoașterea oficială a Unirii din 1859 s-a făcut în cadrul Conferinței de la Paris din aprilie 1859 când în tandem Austria și Turcia nu recunoșteau actul săvârșit de români. În cea de a treia ședință a Conferinței, Unirea Principatelor primea recunoașterea unanimă.

La 11 mai 1859, Austria reia relațiile oficiale cu noul stat de la Dunăre⁷² deși Prokesh-Osten vedea în Cuza un protejat al Rusiei, interesată de realizarea unei acțiuni ofensive împotriva Austriei pentru a elibera pe supușii coroanei habsburgice. Interesele economice pe care le urmărea și recunoașterea de către celelalte state au făcut din Austria un stat cu numeroase afaceri în viitorul stat România. Atitudinea ei în această problemă nu mai rămânea decât în privința Transilvaniei, mereu discutată în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Bibliografie selectivă

*** *Documente privind Unirea Principatelor*, Vol. II, *Rapoartele Consulatului Austriei din Iași (1856-1859)*, ediția Dan Berindei, Editura Academiei, București, 1959;

*** *Istoria Românilor*, Editura Academia Română, Vol. VII (1-2), coordonator Dan Berindei, Gheorghe Platon, Editura Academiei, București, 2003;

Bărbulescu Mihai, Deletant, Dennis, Hitkins, Keith, Papacostea, Șerban, Teodor, Pompiliu, *Istoria României*, Editura Corint, București, 2007;

Boicu, Leonid, *Unirea Principatelor Române în dezbaterile forurilor internaționale (1855-1859)*, în *Unirea Principatelor și Puterile Europene*, Editura Academiei, București, 1984;

Idem, *Diplomația europeană și triumful cauzei române (1856-1859)*, Editura Junimea, Iași, 1978;

Ciachir, Nicolae, *Marile Puteri și România 1856-1947*, Editura Albatros, București, 1976;

Corivan, Nicolae, *Relațiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984;

Hitchins, Keith, *România 1774-1866*, Editura Humanitas, București, 2004;

Mușat, M., *Poziția marilor puteri față de Unirea Principatelor*, în *Unirea Principatelor și Puterile Europene*, Editura Academiei, București, 1984;

Popescu, Alexandru, *Relații româno-austriece*, Editura Institutul European, Iași, 1998;

⁷⁰ T. W. Riker, *op. cit.*, p. 279;

⁷¹ *Rapoartele Consulatului ...*, doc. 426, p. 439.

⁷² T. W. Riker, *op. cit.*, p. 312.

Riker, T. W., Litt Oxon, D., *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale (1856-1866)*, traducere Alice L. Bădescu, Editura Alfa, Iași, 2000.

INSTAURAREA PUTERII „POPULARE” ÎN LUMEA RURALĂ A JUDEȚULUI SUCEAVA. CAZUL COMUNEI PĂTRĂUȚI

*

INSTALLATION OF "PEOPLE" POWER IN THE RURAL WORLD OF SUCEAVA COUNTY. THE CASE OF THE PĂTRĂUȚI COMMUNITY

*

INSTALLATION DU POUVOIR „POPULAIRE” DANS LE MONDERURAL DU COMPTÉ SUCEAVA. LE CAS DE LA COMMUNAUTE PATRAUTI

Dr. Aurel Gheorghe PREPELIUC¹

Rezumat: În prima jumătate a deceniului 5 al secolului XX, Pătrăuți, un sat-comună aflat nu departe de reședința județului Suceava, nu va fi ocolit total de ororile celui de-al Doilea Război Mondial. Deși zona nu a fost teatru de operațiuni armate, supra-popularea generată de fluxul evacuărilor a stat la originea numeroaselor cazuri de tifos iar rechizițiile abuzive făcute de armata sovietică amplificau starea de nemulțumire a locuitorilor. La conducerea comunei au fost impuse persoane oportuniste aservite ideologiei Partidului Comunist în paralel cu o campanie agresivă de intimidare a gospodarilor și a intelectualilor localnici cu alte vederi politice.

Cuvinte cheie: Pătrăuți, comuniști, rechiziții, chiaburi, moară

*

Summary: In the first half of the 5th decade of the XXth century, Pătrăuți, a village-commune located not far from the seat of Suceava county, will not be completely spared the horrors of the Second World War. Although the area was not a theater of armed operations, the overpopulation generated by the flow of evacuations was at the origin of numerous cases of typhus and the abusive requisitions made by the Soviet army amplified the dissatisfaction of the inhabitants. Opportunistic individuals enslaved to the ideology of the Communist Party were imposed leaders of the commune in parallel with an aggressive campaign of intimidation of the householding peasants and local intellectuals with other political views.

Key words: Pătrăuți, communists, requisitions, kulak, mill

*

Resumé: Dans la première moitié du V-ème décennie du XX-ème siècle, Patrauti, village-commune situé non loin du siège du comté de Suceava, ne sera pas totalement épargné par les horreurs de la Seconde Guerre mondiale. Bien que la zone ne soit pas le théâtre d'opérations armées, la surpopulation générée par le flux des évacuations est à l'origine de nombreux cas de typhus et les réquisitions abusives opérées par l'armée soviétique amplifient le mécontentement des habitants. Des personnalités opportunistes esclaves des idéologies du Parti communistes ont été imposées à la tête de la commune parallèlement à une campagne agressive d'intimidations des chefs de la famille et des intellectuels locaux ayant d'autres opinions politiques.

Mots clés : Patrauti, communistes, réquisitions, aisés, moulin.

¹ Muzeul Național al Bucovinei Suceava.

Pătrăuții-Sucevei sau Pătrăuți pe Suceava cum apărea în documentele oficiale din perioada interbelică este numele unei localități din vecinătatea orașului Suceava, locul secund ca număr de locuitori (3.132) din plasa Dragomirna conform recensământului din anul 1930².

După datele disponibile pentru anul 1943, comuna Pătrăuți avea o populație de 3.954 locuitori ce s-au declarat români ca origine etnică, ocupațiile de bază fiind agricultura și creșterea animalelor. Erau reprezentate toate categoriile de terenuri: păduri (1.396 ha), arabil (1.385 ha), izlaz-pășuni (455 ha), fânețe (169 ha) și livezi (38 ha), suprafața ocupată de clădiri reprezentând 464 ha. În gospodăriile sătenilor se aflau 845 bovine, 249 cai, 399 porci și 1.397 oi. Sectorul comercial și meșteșugăresc reunea 3 cârciumi, 3 prăvălii, ateliere de cizmărie (4), croitorie (2), fierărie (4), lemnărie (3) și 5 mori de apă³.

Predominau exploatațiile mici de până la 5 ha dar exista și o categorie bine conturată de proprietari ce dețineau între 5 și 25 ha teren:

Tabelul 1. Distribuția fondului funciar în anul 1943

Nr. crt	Suprafața exploatată	Nr. exploatații	Suprafața exploatațiilor
1.	0-5 ha	650	811
2.	5-25 ha	128	655
3.	25-50	-	-
4.	50-100	-	-
5.	Peste 100 ha	3	2.079 ha
	TOTAL	781	3.545 ha

(Sursa: SJSAN, Fond Prefectura județului Suceava, dosar 88/1944, f. 4.)

La începutul anului 1944, urmare a evoluției defavorabile a ostilităților pe frontul din Răsărit au fost întocmite și planurile de evacuare a localităților din județul Suceava. La Pătrăuți se avea în vedere strămutarea următoarelor instituții: primăria, postul de jandarmi, școala primară, parohiatul ortodox, căminul cultural, oficiul P.T.T.R., Banca Populară „Constantin Morariu” și Administrația Ocolului Silvic. Nu s-au înregistrat și cereri de evacuare din partea sătenilor, populația asumându-și riscul rămânerii pe loc pentru a nu-și abandona gospodăriile⁴. Pe teritoriul comunei Pătrăuți, în casele oamenilor și în bordeie improvizate în pădurea din apropiere au fost însă adăpostiți peste 2.000 de oameni evacuați din alte comune, plus alți 400 de oameni ce și-au părăsit în ultimul moment gospodăriile lor din satul Clit de lângă Arbore. Această suprapopulare, la care se adaugă condițiile precare de adăpost, igienă și

² *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, Vol. I, Editura Institutului Central de Statistică, București, 1938, p. 218.

³ Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale (În continuare SJSAN), Fond Prefectura județului Suceava, dosar 88/1944, f. 2-11.

⁴ *Ibidem*, dosar 9/1944, f. 124.

alimentație a condus la izbucnirea câtorva cazuri de tifos exantematic, înregistrându-se chiar și două victime.⁵

Situația s-a înrăutățit în anul 1945, vârful îmbolnăvirilor fiind înregistrat în luna mai pentru ca epidemia să se stingă în luna iulie:

Tabelul 2. Statistica cazurilor de tifos în comuna Pătrăuți în anul 1945

Luna	ianuarie		februarie		martie		april		mai		iunie		iulie		TOTAL	
Cazuri de tifos	b*	m**	b	m	b	m	b	m	b	m	b	m	b	m	b	m
	13	1	13	5	33	9	37	14	68	9	13	0	1	0	178	38

*bolnavi (b) **morți (m)

(Sursa: SJSAN, Fond Prefectura județului Suceava, dosar 64/1945, f. 25.)

După o statistică întocmită în august 1945 de primăria comunei, marea masă a populației active se ocupa cu agricultura – 2.519 persoane. Mai existau 73 de intelectuali și funcționari, 38 de intelectuali⁶.

Tabel 3. Situația gospodăriilor raportată la suprafața de teren în august 1945

Nr. crt.	Situația proprietății	Nr. capilor de familie
1.	Nu au nici o proprietate	34
2.	Slujesc angajați la alții	14
3.	Posedă până la 1 ha pământ	317
4.	Posedă între 4 – 5 ha	46
5.	Posedă între 5 – 10 ha	8
6.	Posedă între 10 – 49 ha	4
7.	Posedă peste 50 ha	3

(Sursa: SJSAN, Fond Prefectura județului Suceava, dosar 51/1945, f. 142.)

Conducerea comunei a fost atribuită unor persoane obediente noilor structuri de putere în condițiile prezenței soldaților sovietici în județ și chiar în comună. Primarul Manciuc I. Leon născut în 1899 era polițist de profesie și absolvent a doar 5 clase primare avându-l ca ajutor pe Iușcu Eugen, ambii făcând parte din Frontul Plugarilor⁷. În ciuda sprijinului politic de care se bucurau, lipsa de pricepere în gestionarea treburilor comunei și superficialitatea cu care era tratată problema abuzurilor la care se dedau trupele de ocupație și a rechizițiilor forțate ale căruțelor de către comandamentul sovietic au încins spiritele în comună. Un număr de 90 de capi de familie au adresat Prefecturii Suceava o plângere împotriva primarului și a ajutorului său deplângând pasivitatea acestora: „Soldații sovietici se îmbată și fac cele mai mari prostii, bat oamenii, taie roțile pe la căruțele oamenilor și fac nenorociri”⁸.

⁵ *Ibidem*, dosar 42/1944, f. 10.

⁶ *Ibidem*, dosar 51/1945, f. 20.

⁷ *Ibidem*, dosar 72/1944, f. 5.

⁸ *Ibidem*, f. 6-11.

Rechizițiile prin abuz de putere ale ocupantului erau la ordinea zilei. La 25 noiembrie 1944 unui localnic i se ridică o iapă cu ham și cu căruță iar la 28 februarie 1945 un alt sătean este depozat de o iapă, două cazuri dintr-un lung șir de plângeri adresate de păgubași prefecturii Suceava⁹. Mari pagube au făcut trupele sovietice și în pădurile comunale și ale Fondului bisericesc din vecinătatea comunei în luna septembrie a anului 1944. Pentru a obține scoarța utilă la acoperirea barăcilor militare precum și pentru funcționarea tăbăcărilor de la Suceava și Ițcani, soldații încartiruiți în zonă au cojit sute de arbori de stejar și de molid totalizând peste 1.000m³ de lemn¹⁰. Alte subunități sovietice în trecere au ridicat cantități considerabile de lemn de foc de la ocolul silvic din localitate fără a mai elibera și dovezi, pricinuind importante pagube obștii comunale deținătoare de fond forestier¹¹.

Toate aceste abuzuri și depozări de bunuri s-au făcut cu complicitatea unor localnici care s-au adaptat din mers cu noile realități: „Nu au fost rușii așa de răi precum codoșii noștri din sat cari și-au bătut joc și au luat și vite și tot ce le trebuia la ruși și fiindcă nu aveam mâncare au pus cote la pâine și carne” și-a notat în caietul de amintiri pătrăuceanul Vasile Solonar după întoarcerea de pe front¹².

Prin decizia Prefecturii Suceava din data de 3 aprilie 1945, conducerea comunei a fost demisă fiind numiți doi gospodari din localitate, Coștiug Gheorghe și Jureschi Ioan¹³. Nici înlocuitorii lor nu s-au ridicat la așteptările Prefecturii atunci când li s-a cerut să trimită oamenii la balotatul fânului în Ițcani, lângă Pătrăuți, și nici nu au arătat exces de zel în raportarea zilnică a celor trimiși la astfel de munci, fapt pentru care, primarul Coștiug a fost în cele din urmă sancționat cu „muștrare în scris”. Pe de altă parte a dovedit zel în tentativa de înființare a unei cooperative agricole în comună prin munca de convingere a oamenilor și strângerea a circa 100.000 lei în acest scop. Data pentru convocarea adunării în vederea înființării cooperativei a fost 11 noiembrie, o zi cu greutate pentru propaganda comunistă¹⁴.

Nici acesta nu era acceptat unanim ca primar, în data de 20 august 1945 Prefectura Suceava mai primește o cerere de înlocuire și a acestuia, 41 de locuitori din Pătrăuți solicitând înlocuirea lui cu Croitoru Emanoil. Demn de remarcat la această solicitare este și faptul că majoritatea numelor de familie ale reclamanților aparțineau comunității rome (Răscol, Bran, Urătu, Darie, Fieraru ș.a.) aceștia semnând prin punerea degetelor¹⁵, dimensiunea manipulării fiind și mai evidentă dacă ținem cont că, în anul 1946, la recensarea populației pe naționalități și religie, erau înregistrați un total de 120 țigani¹⁶. Supraviețuitori ai acțiunii de deportare în Transnistria din 1943,

⁹ *Ibidem*, Dosar 235/1945, f. 9.

¹⁰ Idem, Fond Administrația Fondului Bisericesc Ortodox al Bucovinei, Dosar 372/1945, f. 4.

¹¹ Idem, Fond Prefectura județului Suceava, dosar 235/1945, f. 243.

¹² Vasile Solonar, *Caiet de amintiri*, manuscris păstrat în familie, p. 29.

¹³ SJSAN, Fond Prefectura județului Suceava, dosar 72/1944, f. 5.

¹⁴ *Ibidem*, f. 12-20.

¹⁵ *Ibidem*, f. 29.

¹⁶ *Ibidem*, dosar 50/1945, f. 120.

după război, ȝiganii pătrăuceni au fost inițial colonizați într-un sat vecin, Călinești-Cuparencu, și apoi reasezați pe locul fostelor bordeie din vecinătatea pădurii Pătrăuți de către un personaj cu o rezonanță negativă în memoria colectivă a pătrăucenilor, Teodor Rodinciuc¹⁷.

Persoana propusă ca edil al comunei nu-și ascundea simpatiile politice făcând uz și de poziția privilegiată pe care ar fi avut-o în raport cu consătenii săi. Într-o plângere înaintată Prefecturii Suceava de către un locuitor din Pătrăuți reiese că acesta a fost atacat cu o baionetă în ziua de 17 decembrie 1945 de către Croitoru Emanoil care ar fi declarat că „el nu are frică de nimeni că el este comunist și că el este cumătru cu prefectul și poate face ce vrea el”¹⁸.

Pasul decisiv în instaurarea puterii „populare” în comuna Pătrăuți a avut loc la 28 februarie 1947, când, în ședința Consiliului Politic Comunal, reprezentantul local al P.C.R. a propus alegerea ca primar a locuitorului Rodinciuc Teodor (P.S.D.) și ca ajutor de primar pe Dumbrăveanu Iacob (P.C.R.). Singurul care a venit cu o altă propunere a fost Ștefan Dohotariu, reprezentantul local al P.L. Tătărescu, o alternativă izolată, fără nici un ecou¹⁹. Investit la data de 1 martie 1947, Rodinciuc, noul primar, depune jurământul: „Jur de a fi credincios Regelui și intereselor țării mele”²⁰, jurământ reluat la 31 decembrie în lumina noilor realități: „Jur a fi credincios Poporului, de a apăra R. P. Română împotriva dușmanilor din afară și dinlăuntru”²¹.

Șicanele și acțiunile directe împotriva liderilor locali potrivnici noii ordini impuse de la Răsărit sunt din ce în ce mai severe. Învățătorul gradul I Ioan Puiu în vârstă de 36 ani, cu o vechime la catedră de 16 ani este arestat de către Siguranța Statului. Pe lângă statutul de fost legionar acestuia i se mai imputau legături „suspecte” cu elemente manisto-legionare și faptul că „din propaganda pe care o face agită populația împotriva prieteniei cu țările democratice vecine”²². Dincolo de afinitățile politice de care era învinuit, învățătorul Ioan Puiu era o emanație a curentului elitist local ce își trăgea seva din Societatea de citire „Viitorul” și din societatea „Arcașul” înființate în localitate încă din perioada austriacă și cu recunoaștere juridică și în România interbelică²³. În perioada carlistă acesta a fost șef de detașament pe școală în cadrul „Străjeriei”, organizație ce îi reunea pe elevii școlari, precursora Detașamentului de Pionieri²⁴.

Reforma agrară. Împroprietărirea ca urmare a reformei agrare legiferată la 23 martie 1945 a fost întâmpinată de către locuitorii comunei cu sentimente împărțite. Pe

¹⁷ Nicolae George Turtureanu, *Pătrăuții Sucevei Monografie*, Editura Pro Plumb, Bacău, 2007, pp. 158-159.

¹⁸ SJSAN, Fond Prefectura județului Suceava, dosar 31/1946, f. 36.

¹⁹ *Ibidem*, dosar 72/1944, f. 73-74.

²⁰ *Ibidem*, f. 8.2

²¹ *Ibidem*, f. 84.

²² Idem, Fond Inspectoratul Școlar Regional Suceava, dosar 20/1947, f. 159.

²³ Idem, Fond Prefectura județului Suceava, dosar 72/1944, f. 12-29.

²⁴ *Ibidem*, dosar 7/1935, f. 41.

²⁴ Nicolae George Turtureanu, *op. cit.*, p. 121.

de o parte a fost întărită puterea economică a comunei prin atribuirea unei suprafețe agricole ce a aparținut coloniștilor șvabi din Ițcani, repatriați în Germania în toamna anului 1940²⁵. Pe de altă parte, modul lipsit de echitate în care s-a făcut împrăștierea a trezit nemulțumiri între săteni. Cei îndreptățiți la împrăștiere au fost împărțiți în 5 categorii: I. Luptători pe frontul de vest, II. Văduve și invalizi de război (1916-1918), III. Invalizi, văduve și orfani de război (1941-1945), IV. Cei fără pământ și V. Țărani ce dețineau sub 1 ha pământ²⁶. În comuna Pătrăuți au fost împrăștiți 310 locuitori, respectiv 14 la cat. I-a, 37 la cat. a III-a, 14 la cat. a IV-a și 245 la cat. a V-a²⁷. Bucuria celor ce au primit lotul pe terenurile fertile ale șvabilor de la Ițcani a fost de scurtă durată, în anul 1950 luând naștere Întreprinderea Agricolă de Stat Suceava tot la Ițcani prin care au fost înglobate și terenurile atribuite pătrăucenilor, aceștia din urmă fiindu-le atribuite alte loturi, slab productive²⁸.

În același timp, ca pretutindeni în țară, și la Pătrăuți puterea comunistă a militat pentru izolarea și anihilarea clasei țăranilor înstăriți. În anul 1948, autoritățile i-au depozat de pământul ce îl dețineau în sat pe cei mai avuți dintre țărani, acestora fiindu-le atribuite suprafețe de teren în alte sate aflate la o distanță apreciabilă: Călinești, Iacobești, Dănila, Moara sau Liteni, impunându-i la plata unor impozite și cote greu de achitat. Gospodarul Vasile Solonar, unul dintre țăranii înstăriți din sat (nepotul lui Vasile I. Solonar, fost primar al comunei și decorat prin Decret Regal în anul 1938 cu medalia „Meritul Agricol” clasa I „ca o încurajare pentru munca rodnică în domeniul agriculturii naționale”)²⁹ a mai găsit în gospodărie, la lăsarea la vatră în toamna anului 1944, o iapă, un mânz, o vacă și 8 oi. Acestuia i s-a repartizat timp de 3 ani un teren în satul Frumoasa (comuna Moara) la 18 km distanță, apoi încă 2 ani un alt lot la Dănila la aceeași distanță și în cele din urmă la Măriței la „doar” 10 Km. Pentru a putea achita cotele și impozitele s-a văzut nevoit să vândă din pământ, dar, presiunile pentru înscrierea în Întovărire mergând până la amenințarea deportării în Bărăgan și refuzul înmatriculării copiilor în învățământul liceal și-au dovedit în cele din urmă eficacitatea determinându-l să facă cerere de înscriere în C.A.P. în cele din urmă³⁰. Ca o dovadă în plus a lipsei de scrupule cu care se tranșau problemele în acele timpuri teribile, în momentul redactării memoriilor (1996), la peste patru decenii de la evenimente, autorul a ales să nu dea numele întregi ale persoanelor din primărie vinovate de calvarul la care a fost supus ci le-a consemnat doar prin inițiale: T.R., J.I., B.J., C.C. și alții.

O altă direcție de acțiune a comuniștilor în vederea anihilării rezistenței gospodarilor din comună a reprezentat-o controlul autorităților asupra mijloacelor de producere a unui aliment indispensabil hranei zilnice din mediul rural – făina. La

²⁵ *Ibidem*, p. 173.

²⁶ SJSAN, Fond Prefectura județului Suceava, dosar 253/1947, f. 21-37.

²⁷ *Ibidem*, f. 142.

²⁸ Nicolae George Turtureanu, *op. cit.*, p. 173.

²⁹ „Monitorul Oficial”, Anul CVI, Nr. 145, 28.06.1938, p. 3.

³⁰ Vasile Solonar, *op. cit.*, p. 31, 46.

jumătatea secolului XX în Pătrăuți erau în funcțiune 5 mori amplasate pe pârâul Pătrăuceanca dintre care, 4 acționate de forța apei putând măcina circa 200 kg în 24 de ore și una cu acționare dublă, hidraulică și motor, capacitatea zilnică de măciniș a acesteia fiind de 2.000 kg. În afara acestora au mai fost recenzate în gospodăriile sătenilor și 20 de râșnițe, instrumente arhaice cu acționare manuală ce puteau suplini doar în mică măsură lipsa de activitate a morilor³¹.

Toate cele cinci mori intrau în categoria morilor țărănești. Spre deosebire de morile sistematice care măcinau pentru piață și care plăteau statului un anumit impozit, morile țărănești cu pietre nu erau impozitate de stat lucrând pentru necesitățile sătenilor, plata pentru măciniș făcându-se în natură (uium). Autoritățile comuniste au introdus o dare pe care trebuia să o achite proprietarul morii în funcție de capacitatea de măciniș a instalației, respectiv o cotă-parte din uiumul oprit la moară. În teorie putea fi o măsură rezonabilă de impozitare numai că, fiind mori cu acționare hidraulică, regimul de funcționare era unul supus capriciilor meteorologice iar impozitul trebuia plătit indiferent dacă moara avea sau nu suficientă apă pentru acționarea instalației. Spre exemplu, dintr-o statistică întocmită la 12.11.1945 referitoare la morile din plasa Dărmănești se precizează că toate cele 5 mori din Pătrăuți nu funcționau din cauza lipsei de apă³².

Examinând capacitatea de măciniș a fiecărei mori și zona de consum deservită, Oficiul Economic Județean a stabilit șase categorii de mori în raport cu cota fixată de minister pentru cantitatea de uium ce trebuia predată statului. Cea mai mare moară a satului, Moara Dohotar era inclusă în categoria a III-a trebuind să preda statului o cotă de 9.500 kg boabe pentru perioada 1 septembrie – 30 noiembrie 1947, celelalte mori, de capacitate mai mică fiind încadrate la categoria a VI-a cu 3.500 kg cereale pentru aceeași perioadă³³. Proprietarii morilor întâmpinau probleme în tentativa de a-și achita fiecare tranșă a impunerilor ceea ce a atras după sine replica promptă a autorităților. La 27 septembrie 1947 șeful postului de jandarmi din Pătrăuți primește ordinul sigilării tuturor râșnițelor din localitate și a morilor rămase restante cu predarea cotei de uium. Abia la 6 octombrie, după achitarea celei de a III-a tranșe din impunere, autoritățile își dau acceptul pentru desigilarea morii Dohotar³⁴. Fiind informat că morile sigilate continuau a funcționa clandestin, Oficiul Economic Județean cere Legiunii de jandarmi la 1 noiembrie luarea unor măsuri mai severe pentru a zădărnici funcționarea morilor cărora li s-a ridicat autorizația, respectiv demontarea unor piese a acelor mori³⁵.

Pentru proprietarii morilor miza era mult mai mare decât latura pur economică. La 3 mai 1945 a fost publicată în Monitorul Oficial Legea Nr. 351 pentru reprimarea

³¹ SJSAN, Fond Prefectura județului Suceava, dosar 170/1947, f. 30-33.

³² *Ibidem*, dosar 222/1945, f. 51.

³³ *Ibidem*, dosar 192/1947, f. 15-20.

³⁴ *Ibidem*, f. 168-170.

³⁵ *Ibidem*, f. 244.

speculei ilicite și a sabotajului economic³⁶, prima dintr-o serie de măsuri legislative ce urmăreau îngenunchierea clasei înstărite din mediul rural. Conform acestor legi, asupra celor care, din diferite motive, nu își achitau cotele către stat, planau repercusiunile „Legii sabotajului”, pentru urmărirea și încadrarea penală fiind înființată o structură a Securității, Direcția „Lupta cu contrarevoluția economică”, Biroul II aparținând Serviciului III ocupându-se de demascarea elementelor considerate dușmănoase din industria alimentară³⁷. Proprietarul celei mai importante mori din localitate și una dintre cele mai mari din zonă, lider local al unui partid istoric inamic pe față a Partidului Comunist, Ștefan Dohotar înțelege că nu se poate opune cursului istoriei. Moara își găsește sfârșitul într-un incendiu care a mistuit întreaga afacere. Chiar dacă autoritățile nu au putut stabili cu exactitate sursa incendiului, memoria colectivă a reținut faptul că acesta a preferat să pună el însuși foc afacerii de familie pentru a evita consecințele unei eventuale încadrări în categoria chiaburilor.

Departa de a epuiza toate aspectele problemei, publicarea unor documente de arhivă inedite pot avea darul de a constitui sursa unui demers mai amplu pentru descifrarea întregului mecanism ce a stat la baza uzurpării puterii politice din partea comuniștilor în spațiul rural bucovinean.

Bibliografie selectivă

SJAN Suceava fond *Prefectura județului Suceava*, dosar 7/1935; 9, 42, 50, 51, 72, 88/1944; 222, 235/1945; 31/1946; 170, 192, 253/1947;
Idem, fond *Administrația Fondului Bisericesc Ortodox al Bucovinei*, dosar 372/1945;
Idem, fond *Inspectoratul Școlar Regional Suceava*, dosar 20/1947;
„Monitorul Oficial”, anul CVI, nr. 145, 1938; anul CXIII, nr. 101, 1945;
Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930, Vol. I, Editura Institutului Central de Statistică, București, 1938;
Banu Florian, Bărbulescu Theodor, Ivan-Duică Camelia, Țăranu Liviu V., *Securitatea: Structuri – cadre: Obiective și metode*, coord.: Florica Dobre, Vol. I, București, Editura Enciclopedică, 2006;
Solonar Vasile, *Caiet de amintiri*, manuscris păstrat în familie;
Turtureanu Nicolae George, *Pătrăuții Sucevei Monografie*, Editura Pro Plumb, Bacău, 2007.

³⁶ „Monitorul Oficial”, Anul CXIII, Nr. 101, 03.05.1945, pp. 2-3.

³⁷ Florian Banu, Theodor Bărbulescu, Camelia Ivan-Duică, Liviu V. Țăranu, *Securitatea: Structuri – cadre: Obiective și metode*, coord.: Florica Dobre, Vol. I, București, Editura Enciclopedică, 2006, pp. 153-154.

ARMATĂ ȘI SOCIETATE ÎN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ. O ANALIZA A UNOR ASPECTE SOCIALE DIN PERIOADA 1948–1957

*

ARMY AND SOCIETY IN THE ROMANIAN PEOPLE'S REPUBLIC. AN ANALYSIS OF SOME SOCIAL ASPECTS FROM THE PERIOD 1948–1957

*

ARMÉE ET SOCIÉTÉ EN RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE. ANALYSE DE QUELQUES ASPECTS SOCIAUX DE LA PÉRIODE 1948–1957

Leonard-Mihail RĂDULESCU*

Rezumat: *Lucrarea prezentă se concentrează pe o analiză a raporturilor dintre armată și societate în Republica Populară Română, cu precădere perioada dintre 1948 și 1957. Cercetarea debutează cu o serie de explicații referitoare la viziunile lui Marx și Lenin în ceea ce privește noțiunea de armată populară. În continuare, discuția se va concentra pe câteva aspecte definitorii probate în timpul Revoluției din octombrie 1917, care au în vizor rolul militarilor. De la acestea, am trecut la Armata Republicii Populare Române pentru a observa aplicabilitatea principiilor celor doi părinți ideologi ai comunismului, dar și cum actori importanți locali precum Gheorghe Gheorghiu-Dej sau Emil Bodnăraș modelează armata după propriile viziuni. Totodată, textul prezintă și o analiză a nivelului de școlarizare a militarilor și informații statistice ce privesc mediului de proveniență al soldaților armatei R.P.R.. În final, studiul se termină cu ilustrarea unui interviu și a unor documente sociale.*

Cuvinte cheie: *Marx, Lenin, armată populară, Republica Populară Română, ofițer de rezervă.*

*

Abstract: *This paper focuses on an analysis of the relationship between the military and society in the People's Republic of Romania, particularly between 1948 and 1957. The research begins by explaining the perspectives of Marx and Lenin regarding their views on the concept of a "people's army" and then moves on to key aspects from the October Revolution of 1917 related to the military, as well as the founding of the Red Army. From there, the research transitions to the Army of the People's Republic of Romania to examine how the principles of the two communist ideologues were applied and how important figures such as Gheorghe Gheorghiu-Dej and Emil Bodnăraș shaped the army according to their own visions. Additionally, the text provides an analysis of the education levels and backgrounds of soldiers in the People's Republic of Romania's army. It also includes an interview and a*

*Cercetător independent. Membru S.Ș.I.R. – filiala Câmpina, județul Prahova și al Societății prahovene de antropologie generală. Email: radulescu.leonard@yahoo.com

study of documents related to military service in the People's Republic of Romania, the reserve officer of the People's Army and the benefits of the reserve officer in civilian life.

Keywords: Marx, Lenin, people's army, People's Republic of Romania, reserve officer.

*

Résumé: Cet article se concentre sur une analyse de la relation entre l'armée et la société en République populaire de Roumanie, en particulier entre 1948 et 1957. La recherche commence par expliquer les perspectives de Marx et de Lénine concernant leurs vues sur le concept d'une « armée populaire », puis aborde les aspects clés de la Révolution d'Octobre de 1917 liés à l'armée, ainsi que la fondation de l'Armée rouge. Ensuite, la recherche se tourne vers l'armée de la République populaire de Roumanie pour examiner comment les principes des deux idéologues communistes ont été appliqués et comment des figures importantes telles que Gheorghe Gheorghiu-Dej et Emil Bodnăraș ont façonné l'armée selon leurs propres visions. De plus, le texte propose une analyse des niveaux d'éducation et des origines des soldats de l'armée de la République populaire de Roumanie. Il inclut également une interview et une étude de documents liés au service militaire en République populaire de Roumanie, à l'officier de réserve de l'Armée populaire, ainsi qu'aux avantages de l'officier de réserve dans la vie civile.

Mots-clés: Marx, Lénine, armée populaire, République populaire de Roumanie, officier de réserve.

*

Premisele armatei populare, viziunea marxist-leninistă despre armată

Pentru a cunoaște mai bine unele dintre schimbările pe care armata le-a suferit la începutul perioadei comuniste, este necesar să înțelegem ideile din spatele reformelor. Multe dintre ideile implementate s-au materializat sub forma unor schimbări administrative, sociale și politice. Ele au la bază aspecte semnificative din ideologia marxist-leninistă. De aceea este necesar să înțelegem cum părinții fondatori ai ideologiei comuniste, Karl Marx și Vladimir Ilici Lenin, vedeau ideea de armată, respectiv cum Lenin a fundamentat Armata Roșie și cum i-a oferit caracterul de armată populară.

Noțiunea nu este una veche, înțelegându-se prin armată populară o armată de conscripție care nu face deosebiri în ceea ce privește originea socială a soldaților ei. Karl Marx este cel care i-a dat armatei populare un nou sens, anume cel de armată revoluționară, al cărei rol este cel de a mobiliza masele în scopul unei acțiuni politice. Armata și militarul revoluționar devin instrumente ale mișcărilor politice, fiind uneltelea prin care se realizează tranziția către un nou regim (în acest caz totalitar). În același timp, Marx considera că birocrăția și armata profesionistă reprezintă unele dintre semințele capitalismului,³⁸ de aceea ideologul va aborda o concepție nouă despre armată. Karl Marx considera că armata este un important instrument

³⁸Marx îi considera pe funcționari și pe ofițeri unii dintre principalii reprezentanți ai claselor exploatare.

organizațional utilizat pentru a duce la capăt instaurarea unei noi ordini sociale. Marx nu era totuși de acord cu o insurecție armată, deoarece în viziunea lui aceasta era sortită eșecului. Acesta pune accent pe rolul de lider al forțelor economice, utilizând armata doar ca o unealtă, nu ca pe un pion principal în schimbarea orânduirii sociale.

Lenin, deși se inspiră din Marx, înțelege că revoluția are totuși nevoie de sprijinul unei armate, deoarece lupta de gherilă pe care ideologul rus și adepții săi o duceau nu părea să dea roade (Marx nu era de acord cu această luptă de gherilă). La fel ca Marx, și Lenin disprețuiește armata profesionistă, de aceea prin intermediul învățăturilor marxiste acesta a înțeles foarte bine că ar avea nevoie de o forță mult mai mare pentru ca revoluția să aibă succes. El a apelat atunci la clasele dezavantajate, țăranii și muncitorii agricoli, care alcătuiau grosul armatei țariste, reușind prin diverse promisiuni să câștige susținerea militarilor, cu care răstoarnă instituțiile de conducere ale armatei, aparatul birocratic și fosta elită (civilă și militară). Mai jos expunem ceea ce înțelegea Lenin prin insurecție:

„Insurecția este un cuvânt important. O chemare la insurecție este un apel extrem de serios. Cu cât sistemul social este mai complex, cu atât mai bună este organizarea puterii de stat și cu cât mașina militară este mai perfecționată, cu atât este mai inadmisibilă lansarea unui astfel de slogan fără a se gândi”.³⁹ „Pentru a aborda insurecția în spirit marxist⁴⁰, precum o artă, trebuie ca în același timp,⁴¹ fără să pierdem un singur moment, să organizăm un comandament al detașamentelor insurgente, să ne distribuim forțele (...) să aruncăm împotriva trupelor de cadeți și Diviziei Sălbatică acele detașamente care mai degrabă ar prefera să moară decât să permită inamicului să se apropie de punctele strategice ale orașului (Petrograd). Trebuie să mobilizăm armatele de muncitori și să-i chemăm să lupte cu disperarea luptei finale...”.⁴²

Din cele expuse, înțelegem că liderul bolșevicilor ajunsese la o concluzie clară. Fără această forță militară nu putea obține victoria revoluției. De aceea, Lenin regândește ideile marxiste. Experiența dobândită l-a făcut să înțeleagă că războaiele nu pot fi câștigate decât de militari de profesie, dar care susțin cauza comunistă. Desprindem de aici că armata (în acest caz, revoluționară) trebuie să fie în același timp o armată profesionistă și o armată politică. Tot după viziunea lui Lenin, armata (revoluționară) este și o armă (forță militară) de eliberare națională. Această armată se

³⁹ *Lenin's Collected Works*, vol. 9, Moscow, Progress Publishers, 1972, p. 367.

⁴⁰ După cum am spus, Marx era împotriva insurecției armate, în același timp era și împotriva anarhiei și birocrăției. Lenin îl reinterpretează pe Marx, și intră în contradicție cu învățătura marxistă, dar și cu propria-i concepție, alcătuind totuși comitete și propunând ofițeri și comisari (tot o structură de comandă birocratică), ceea ce sugerează că în ciuda crezului său, Lenin sesiza nevoia de disciplină în armată. Având o elită și manifestând disciplină se poate ajunge la o armată profesionistă (din nou apare o contradicție a învățăturii marxiste, totuși Marx era de acord cu disciplina în armată).

⁴¹ Mai degrabă aceasta este o viziune a lui Friedrich Engels, care era de acord cu insurecția armată, respectând însă o serie de proceduri. El considera că: (insurecția) „este o artă tot așa cum este și războiul sau poate altă artă (...) ea este supusă anumitor reguli procedurale care, dacă sunt neglijate, vor duce chiar la prăbușirea partidului care le neglijează”.

⁴² *Lenin's Collected Works*, vol. 26, Moscow, Progress Publishers, 1972, p. 27.

folosește de exponente ale ideologiei leniniste care cuprind elementele unui război psihologic (tactici de gherilă): infiltrarea și propaganda (descurajarea inamicului prin propagandă și în același timp creșterea moralului propriilor trupe).

Totuși, cum se ajunge la armata populară? Răspunsul se află tot în spusele lui Lenin: „Insurecția trebuie să se fundamenteze pe creșterea spiritului revoluționar al poporului”.⁴³ De aici înțelegem că insurecția are nevoie de o armată formată din mase populare. Tot Lenin preciza în contextul Revoluției din Octombrie că:

„Înlocuirea poliției cu miliția populară este o prefacere care a rezultat din întregul mers al revoluției și care în prezent se înfăptuiește în cea mai mare parte a Rusiei (...) Pentru a împiedica restabilirea poliției există un singur mijloc: *crearea unei miliții a întregului popor, contopirea ei cu armata (înlocuirea armatei permanente cu înarmarea generală a poporului)*. Din această miliție trebuie să facă parte toți cetățenii, bărbați și femei, de la 15 până la 65 de ani fără excepție, dacă prin aceste limite de vîrstă, luate cu aproximație, se poate defini participarea adolescenților și bătrînilor (...) Să fie împiedicată restabilirea poliției; să fie atrase forțele organizate ale întregului popor pentru crearea miliției la care trebuie să participe toată lumea, acestea sînt sarcinile pe care proletariatul trebuie să le popularizeze în rîndurile maselor în interesul apărării, consolidării și dezvoltării revoluției”.⁴⁴

Din acest fragment înțelegem că viitoarea armată populară ar fi trebuit să se bazeze pe o înarmare generală a tuturor oamenilor disponibili, fără a se ține cont de sex sau origine socială, lucruri care aveau să fie definite mult mai bine în momentul în care va apărea decretul privitor la înființarea oficială a Armatei Roșii. Acest act, pe care îl vom prezenta în continuare, subliniază caracterul popular al armatei.

Decretul de înființare a Armatei Roșii a muncitorilor și țăranilor din 15/28 ianuarie 1918

„Prin prezenta, Sovietul Comisarilor Poporului⁴⁵ hotărăște să organizeze pe următoarele principii o nouă armată care va fi cunoscută sub numele de Armata Roșie a muncitorilor și țăranilor.

Alineatul I: Armata muncitorilor și țăranilor urmează să fie formată din cele mai conștiente și organizate elemente ale maselor muncitoare.

Alineatul II: Accesul în rîndurile sale este deschis tuturor cetățenilor Republicii Ruse în vîrstă de cel puțin 18 ani (...) Pentru a putea fi recrutat în armată este nevoie de recomandările comitetelor militare sau ale organizațiilor democratice, organizațiilor de partid sau profesionale, sau de cel puțin două recomandări a doi membrii ai acestor organizații.”⁴⁶

⁴³*Ibidem*, p. 22.

⁴⁴Lenin, *Opere Complete*, ediția a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964, pp. 166–167.

⁴⁵ Sovnarkom.

⁴⁶Decret preluat din James Bunyan și H.H. Fisher, *The Bolshevik revolution, 1917-1918: Documents and materials*, London, Stamford University Press, 1934, p. 568.

Conform acestui document, noul militar provenea acum din rândurile muncitorimii și țăranimii, noile clase conducătoare, conform spuselor lui Lenin. Aceste două clase trebuiau să ofere cele mai conștiincioase și organizate elemente ale lor pentru formarea armatei, neținându-se cont de sex, ci doar de apartenența socială și politică (elemente care erau selectate de Partidul Comunist al U.R.S.S.). Noul militar avea să fie exponentul ideii de mobilizare în masă, recrutat pe baza loialității față de partid și a originii sociale. El era definit de forța politică, devenind un instrument al acesteia.

Caracterul popular al armatei este din nou subliniat de Lenin în discursul susținut cu ocazia zilei Ofițerilor Armatei Roșii, la 24 noiembrie 1918:

Discursul de ziua Ofițerilor Armatei Roșii

„Salutări în numele Comisarilor Poporului (...). Cei mai mulți dintre vechii ofițeri erau fii dragi, răsfățați și depravați ai capitaliștilor care nu aveau nimic în comun cu soldatul ordinar. Deci, în constituirea noii armate, trebuie să recrutăm ofițerii din popor. Doar ofițerii Armatei Roșii vor putea câștiga respectul soldaților și vor fi capabili să înlesnească socialismul în armata noastră. O astfel de armată va fi invincibilă.”⁴⁷

Cu alte cuvinte dincolo de soldații ordinari, ofițerii și comisarii ar trebui și ei să fie recrutați din popor pentru a trezi probabil un sentiment de tovarășie condusă de ideologia comunistă, unde gradele nu aveau să-i mai despartă pe militari (de altfel o idee utopică, deoarece renunțarea la sistemul ierarhic ar fi produs dezordine). A fost creată, în schimb, o egalitate la capitolul competențe și proveniență socială, mai ales dacă ofițerii și soldații ordinari proveneau din același bazin de recrutare: țăranimea și muncitorimea care la acea vreme nu avea foarte multă școală.

Perioada „democratizării” armatei, scurt istoric instituțional

După instaurarea politică a regimurilor comuniste, conducerea partidelor a recurs la transformarea statelor din toate punctele de vedere, modelând societatea după tiparul sovietic și, totodată, unicul partid eliminând ceea ce a mai rămas din opoziție. Putem spune că statele au trecut la procese de comunizare, nefiind vorba de un comunism propriu-zis deoarece conducerea nu se afla în mâinile poporului, ci în mâinile unei „elite”. Respectivul proces fac parte din etapa preliminară a *construirii socialismului*, o perioadă în care Uniunea Sovietică a reprezentat etalonul principal după care conducerea P.M.R. a încercat să remodeleze societatea românească. Armata a fost și ea o instituție care a trebuit reformată.

Armata R.P.R. a fost restructurată și sovietizată în intervalul 1947–1957. La 8 mai 1945 s-a format în cadrul armatei secția Educație, Cultură și Propagandă, în 1946

⁴⁷Lenin`s Collected Works, vol. 28, Moscow, Progress Publishers, 1974, p. 195.

devenită inspectorat.⁴⁸ Din octombrie 1948 acest inspectorat s-a transformat în Direcția Superioară Politică a Armatei, prescurtată D.S.P.A.⁴⁹ Aceasta se ocupa cu „democratizarea” armatei și comunicarea deciziilor oficiale, dar și cu instrucția politică a cadrelor militare. D.S.P.A. a fost condusă prima dată de Petre Borilă, între 1948–1949. P. Borilă a fost înlocuit ulterior cu Mihai Florescu.

Pe parcursul anilor '50 la conducerea D.S.P.A. s-au succedat Nicolae Ceaușescu, Pavel Ștefan și Corneliu Mănescu.⁵⁰ În 1947, la 21 iunie este elaborată legea nr. 206 pentru organizarea armatei pe timp de pace. În același an, Direcția Superioară a Instrucției în Armată se transformă în Direcția Superioară a Învățământului și Instrucției în Armată,⁵¹ însărcinată cu îndoctinarea politică a cadrelor militare.

Pe 23 martie 1950, Ministerul Apărării Naționale devine Ministerul Forțelor Armate ale Republicii Populare Române.⁵² Tot în 1950 era înființat și instituționalizat Corpul Sergenților și Cartnicilor, acesta înlocuindu-l pe cel al Subofițerilor și Maiștrilor Militari⁵³. Din 1953 stagiul militar este stabilit la trei ani, jurământul fiind schimbat încă din 1949.

Militarul Armatei Populare a R.P.R.

Perioada 1948–1955 este caracterizată printr-un proces de „democratizare” a armatei, presupunând eliminarea acelor elemente considerate burgheze care au scăpat de epurările anterioare. În această categorie intrau acei militari care au fost trimiși la studii pe timpul războiului sau înaintea acestuia în Germania, și cei care erau considerați elemente dușmănoase sau erau doar suspecti. Ei vor fi trimiși în lagăre de muncă, degradați, fie pensionați sau trecuți în rezervă. De asemenea, anumiți militari care au participat la război erau obligați să facă serviciul militar din nou, fiind repartizați în cadrul unităților de muncă, chiar și degradați unde era cazul. Epurările nu vizau totuși eliminarea totală a militarilor din vechiul regim, ci și reformarea unor cadre militare ale căror origini erau considerate „sănătoase” sau pur și simplu care aveau simpatii de stânga.⁵⁴

Discutăm despre formarea unei *noi elite militare*, unde militarii aveau să provină din rândul muncitorilor și țăranilor. Directiva de recrutare pe 1948–1949, impunea că

⁴⁸Gheorghe Vartic, „Destructurarea și sovietizarea Armatei Române 1945–1955”, în *Reforma militară și societatea în România, 1878–2008*, editor Petre Otu, București, Editura Militară, 2008, p. 259 și 269 (249–274).

⁴⁹*Ibidem*, p. 269.

⁵⁰*Ibidem*, p. 270–271.

⁵¹ *Decretul 269 pentru modificarea legii nr. 205/1947* în „Monitorul oficial”, partea I, nr. 141, din 24 iunie 1947, p. 5 și 119.

⁵² *Decretul nr. 74 din 23 martie 1950* în „Buletinul oficial al R.P.R.”, partea a II-a, nr. 29 din 24 martie 1950, p. 411.

⁵³ Ion Șuța, *Infanteria Română*, vol. II, București, Editura Militară, 1982, p. 306.

⁵⁴ În 1951, statutul de atunci al ofițerilor prin *Articolul 42* impunea degradarea și trecerea în rezervă pe criterii policio-morale a acelor militari care erau considerați exponenți ai bugheziei.

„armata trebuie să devină populară în adevăratul sens social, politic și moral al expresiei (...). Cadrele armatei trebuie să aparțină integral poporului (...) trebuie formate elemente provenite din rândul maselor muncitorești, care prin conștiința lor de clasă, prin nivelul ideologic și politic, prin capacitățile lor și prin devotamentul lor față de popor, corespund structurilor și caracterului popular pe care armata se cuvine să-l aibă”.⁵⁵ Din această directivă desprindem că autoritățile comuniste își doreau într-adevăr o armată populară după modelul lui Lenin, unde contau proveniența socială și orientarea politică, mai presus de capacitățile profesionale și intelectuale. Ofițerii trebuiau să devină „frații mai mari ai soldaților, dascălii și sfătuitoarii lor”⁵⁶, soldatul trebuind să se angajeze benevol într-o luptă politică pentru înfăptuirea socialismului. Militarul devine astfel un instrument politic al partidului, legat de tovarășii săi printr-un fel de întovărășire sau frăție de arme ideologică.

Secretarul P.M.R., Gheorghe Gheorghiu-Dej, inspirându-se din învățăturile marxist-leniniste, considera că armata trebuie să fie o unealtă de nădejde a partidului, precizând în cadrul Congresului P.M.R. din februarie 1948 că „armata pusă în slujba întăririi Republicii Populare (...) trebuie să devină o adevărată școală de educație patriotică și democratică”.⁵⁷ Ostașul, deci, trebuia să contribuie la „creșterea cetățeanului nou al Republicii noastre Populare”.⁵⁸

În luna iulie a aceluiași an, Emil Bodnăraș, Ministrul Apărării Naționale, avertiza că era necesară o reînnoire neapărată a cadrelor militare, deoarece armata Republicii Populare Române era încă înțesată de ofițeri instruiți în fostul regim. Acesta preciza că trebuie „să fie urgent îmbunătățită prin reînnoirea cadrelor active cu elemente provenite din sânul clasei muncitoare, a țăranimii și a intelectualității progresiste, care vor primi o pregătire specială”.⁵⁹ În acest sens atât Emil Bodnăraș, cât și Gheorghe Gheorghiu-Dej, doreau o alcătuiască o armată populară similară, în ceea ce privește structura socială, cu cea a Armatei Roșii a U.R.S.S. Același Bodnăraș era de părere că „democratizarea” armatei era o reformă necesară pentru a obține o nouă resursă umană devotată exclusiv noii orânduiri de stat. Practic Ministrul Apărării dorea comunizarea armatei după modelul sovietic. Era de părere că „în compunerea armatei nu pot intra decât elementele credincioase cauzei poporului: muncitori, țărani muncitori și intelectuali progresiști”.⁶⁰

La 26 octombrie 1949, pledează din nou pentru această reformare cu un caracter socio-politic a armatei și a militarului precizând următoarele:

⁵⁵ *Directiva generală pentru pregătirea cadrelor armatei în anul 1948–1949*, p. 9.

⁵⁶ Florin Șperlea, *De la Armata Regală la Armata Populară. Sovietizarea Armatei Române (1948–1955)*, București, Editura Ziua, 2003, pp. 41–46 și 122–124.

⁵⁷ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, ediția a IV-a, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1956, p. 144.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Alexandru Duțu, *Armata română în primii ani ai regimului comunist. Situația personalului în „Revista de istorie militară”, nr. 2–3/2007*, p. 60 (58–65).

⁶⁰ *Ibidem*.

„Noi trebuie să creăm o armată de tip nou, o armată după modelul celei mai avansate din lume, o armată cu conținut, nu o fotografie. Și pentru a-i da conținut trebuie luptat foarte serios și trebuie să înlăturăm tot conținutul vechi. Nu este vorba de un proces de transformare, este vorba de un proces revoluționar, de sfărîmare a tot ceea ce este vechi și de construire a unei armate noi. Așa stă problema nu reformă, ci construcție nouă, cu conținut nou, cu spirit nou, și firește, creînd oameni noi, luptînd cu oamenii vechi, ajutîndu-i să sfărîme ceea ce este vechi în ei, acei oameni cinstiți care vor să rupă cu trecutul și care trebuie să-ți însușească conținuturi noi și să lupte pentru el și alături de ei creînd hotărât și în masă, oameni noi”.⁶¹

De altfel, armata a și evoluat în direcția dorită de Gheorghe Gheorghiu-Dej și Emil Bodnăraș. Din tabelele de mai jos se poate observa creșterea proporției militarilor cu origini considerate sănătoase. În 1948, proporția era de 29%, deoarece mai erau încă în activitate militari pregătiți în fostul regim, militari de carieră, cu origini care nu corespundeau cerințelor noii ordini de stat. După 1948, atât conducerea P.M.R. cât și conducerea armatei au pus un accent deosebit pe recrutarea militarilor din rândul țărănimii și muncitorimii, lucru care se observă abia din 1951, când peste 97% din acest contingent era compus din fii de muncitori și de țărani mici și mijlocii. Eforturile de democratizare au fost grăbite și de implicarea autorităților sovietice în acest proces, implicare care a venit pe fondul depărtării Iugoslaviei lui Iosip Broz Tito de sfera sovietică de influență.

Anul 1955 este hotărâtor în ceea ce privește originea socială a militarilor armatei R.P.R., constatându-se că peste 78% din militari provin din fii de muncitori și țărani. Mai jos am prezentat două tabele cu situația provenienței sociale a militarilor din armata populară.

Tabel I – ORIGINEA SOCIALĂ A MILITARILOR ÎN 1948⁶³	
6%	Muncitori
23%	Țărani
43%	Funcționari
29%	Origine sănătoasă

Tabel II – ORIGINEA SOCIALĂ A MILITARILOR ÎN 1955⁶²	
23%	Muncitori
32,7%	Țărani săraci
29,89%	Țărani mijlocași
11,93	Funcționari
78,94%	Origine sănătoasă

Voi mai expune și un tabel care conține câteva informații extrase din câteva livrete militare din colecția personală. Informațiile relevă situația socială a mai multor recruți pentru serviciul militar în termen, contingentul, și studiile.

⁶¹ Gheorghe Vartic, „Destructurarea și sovietizarea Armatei Române 1945–1955”, în Petre Otu (coordonator) *Reforma militară și societatea în România, 1878–2008*, București, Editura Militară, 2008, p. 265 (249–274).

⁶² Statistică preluată din Christophene Midan, *Crearea unei armate populare*, București, Editura Militară, 2015, p. 182.

⁶³ Statistică preluată din Alexandru Duțu, *art. cit.*, p. 61 (58–65).

Tabel III – SITUAȚIA STUDIILOR CĂTORVA MILITAR DUPĂ UN EȘANTION PRELUAT DIN CÂTEVA LIVRETE MILITARE DIN COLECȚIA PERSONALĂ						
Nume	Anul nașterii	Anul recrutării	Studii clase	Arma	Meserie în civile	Gradul
Cazan Petre	1934	1954(1956)	4	Securitate	Apicultor	Caporal
Moisuc Virgil	1928	1949(1951)	8	Infanterie	Lăcătuș mecanic	Sergent
Păduraru Constantin	1932	1954(1956)	4	Corp tehnic	Zidar	Soldat

Aruncând o privire și asupra cadrelor, din 1950 se dorea ca 60% din cadrele recrutate anual să fie din rândul fiilor de muncitori, 30% din fii de țărani și 10% din familii de intelectuali progresiști.⁶⁴ Pentru a atinge acest ideal, dar și pentru a acoperi pierderile făcute de epurări, Bodnăraș a introdus o directivă care a propus o serie de reguli de recrutare flexibile, unde criteriul politic și de origine socială aveau întâietate. De asemenea, selecția se făcea prin intermediul filialelor locale de partid.⁶⁵

Dintr-un total de 32 652 de ofițeri la 31 decembrie 1952, circa 23 065 erau de origini sănătoase, reprezentând 70,6% din cifra completă. În continuare vom expune o statistică mai detaliată privitoare la proveniența ofițerilor din armata R.P.R. Un procent de 84,72% reprezentau fii de muncitori din corpul ofițeresc în 1955.⁶⁶ Din procentul de 84,72% doar 1,2% aveau studii liceale finalizate cu sau fără examen. Ofițerii au fost o vreme recrutați din rândul subofițerilor reangajați sau pe baza loialității politice. Pentru a atenua cumva problema studiilor, tot din 1955 școala de ofițeri se va desfășura într-un format de 2 până la 3 ani și serviciul militar obligatoriu este și el majorat la 3 ani.

Tabel IV – SITUAȚIA PROVENIENȚEI SOCIALE A OFIȚERILOR LA 31 DECEMBRIE 1952⁶⁷		
7408	22,6%	fii de muncitori
10 064	30,8%	fii de țărani săraci
5593	17,2%	fii de țărani mijlocași
2762	8,5%	fii de mici meseriași și comercianți
5979	18,3%	fii de funcționari
830	2,5%	fii de chiaburi
16	0,05%	fii de moșieri și industriași
23 065	70,6%	ORIGINE SĂNĂTOASĂ

⁶⁴ Christophene Midan, *op. cit.* p. 169.

⁶⁵ Florin Șperlea, *op. cit.* p. 129.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 142.

⁶⁷ Statistică preluată din Alexandru Duțu, *art. cit.* p. 61.

În ceea ce privește avansările în grad, și ele se făceau pe baza criteriilor sociale și politice. Mulți gradați, subofițeri sau ofițeri erau recrutați din rândul militarilor în termen, fără a se ține cont de profesionalism, ci doar de loialitatea politică și originea sănătoasă. De asemenea, pe baza unor „recomandări” și a criteriului de origine socială, subofițerii reangajați, cu precădere sergenții, puteau avansa direct în corpul ofițerilor, absolvind apoi o școală de ofițeri de doi, trei ani. De altfel, din corpul subofițerilor, în special cei reangajați, se făceau promovări direct în corpul ofițerilor. Corpul subofițerilor a reprezentat pentru o bună perioadă de timp principalul bazin de recrutare pentru ofițeri, până la formarea unei noi elite militare.

Mai departe, pentru a ilustra cât mai bine situația avansărilor și viața unui militar în termen în perioada 1954–1957, voi expune o parte dintr-un interviu realizat în vara lui 2021 cu Petre Cazan, bunicul meu matern.

Armata populară din perspectiva unui militar în termen: Petre Cazan

Petre Cazan a fost bunicul din partea mamei. Acesta a murit de curând, în anul 2022, la vârsta de 86 de ani. Totuși, în perioada martie–iunie 2020 am reușit să-l interviuez în legătură cu mai multe aspecte ale vieții sale, printre care și stagiul militar. Tot atunci mi-a oferit două fotografii cu el și camarazii săi, precum și livretul său militar. Voi atașa lucrării de față, doar acea parte din întregul interviu privitoare la stagiul de militar în termen.

Bunicul a efectuat stagiul militar în cadrul trupelor de securitate. Acesta a fost repartizat aleatoriu, desăvârșind serviciul între septembrie 1954 – martie 1957. Petre Cazan petrecut câteva săptămâni la Ploiești pentru pregătirea de bază. Apoi, între septembrie 1954 și ianuarie 1955, a fost detașat la Oradea. De la Oradea, până la 3 martie 1955, P. Cazan a fost cantonat la Dej, și în cele din urmă, a ajuns de unde a plecat, la Ploiești. Au mai urmat după aceea și două luni de pregătire la București.

După cele două luni petrecute în capitală, bunicul a fost dus undeva la muncă pe apa Teleajănelui, de unde a contractat hepatită. El povestea că s-ar fi pricopsit cu hepatita de la nefiind fiartă corespunzător. I s-au dat 47 de zile de permisie, în contextul în care în aproape trei ani a avut doar două permisii, una fiind pe 9 martie 1955, doar de o zi, pe când era la Ploiești. Atunci a mers până acasă în Lăpoșel, Prahova, de unde era de loc. După ce s-a vindecat, acesta s-a prezentat la Ploiești la raport, fiindu-i înmânate actele de eliberare.

Figura I – Petre Cazan, bunicul matern,
fruntaș în 1956, trupe de securitate

În total, interviul cuprinde în total șapte secțiuni, din care am selectat doar câteva secțiuni despre stagiul și viața militară. Dialogul prezintă și câteva aspecte privind modalitatea prin care s-au făcut avansările în rândul militarilor în termen.⁶⁸ În preluarea interviului am utilizat tipul de interviu nestructurat, fără grilă de interviu, înregistrând cele povestite și mai apoi transcriindu-le.

Eu : Din câte mi-ai spus, ai făcut armata la Securitate. Ce-ți mai aduci aminte, ai plecat din zonă ?

P : Am plecat la Oradea, m-a luat în primire Chiriac, ăsta de acilea, bărba-su ăsta al Leanei de-a avut grijă dă tine. Țăla era cu un an mai mare ca mine, caporal, și m-a luat în grupa lui.

Eu : Pentru că erai din Băicoi ?

P : Nu, ce eram eu din Băicoi, m-am găsit cu el la Dincă și m-a luat :

- *Băi Cazane, ce dracu cauți aici bă ?*
- *Da tu ce cauți aci bre ?*

Ne repartizase la Oradea. De la Mizil ne-a luat cu trenu' și era și el și ăștia și ne-a repartizat la el. Ba nu, era și el și încă unu' din Ploiești, unu' Dumitrescu. Țăla era sergent. Și noi am picat în grupa lu' Dumitrescu ăsta. Doamne ce nenorocit era ăsta, rău afară din cale. Un ăla așa te uitai, parcă de figura lui îți era frică. Și pe urmă l-a făcut sergent major.

Eu : Nu a fost reclamat superiorilor ?

P : Păi ce, am făcut trei luni dă zile cu el și pe urmă l-a dat, l-a eliberat, că era anu' trei. Am făcut doar trei luni instrucție cu el.

Eu : Îmi povesteai mai demult despre o misiune la Oradea, cu ce scop ai fost trimis acolo?

P : Păi ne-a trimes, după ce am depus jurământul. Era la Dej, după ce am stat la Oradea ne-a vărsat la Dej. Și de la Dej, de acolo, ne-a luat și ne-a dus prin munții ăia pe acolo, și ne învăța, zicea un ofițer:

⁶⁸ Bunicului i s-a dat șansa și de a semna un contract cu armata după terminarea serviciului militar regulat, însă acesta a refuzat din motive personale. Anumitor militari care terminau stagiul li se oferea posibilitatea de a se înrola înapoi pe baza unui contract. Dacă respectivul militar alegea să fie reîncadrat, acesta putea, prin diverse recomandări, în cazurile fericite, chiar să facă școala de ofițeri și apoi să redevină civil și să aibă o poziție bună în vreo întreprindere, gospodărie agricolă sau chiar în aparatul administrativ comunal sau raional.

- *Vedeți, puneți baioneta la armă și unde vedeți umflătură de frunze, băgați pe acolo baioneta. Și unde vedeți grămadă, nu vă băgați acolo direct.*

Eu : Știai ce sunt partizanii ?

P : Păi, erau de ăștia contra comuniștilor, așa era, toți care nu voia Partidu' Comunist. Ardelenii ăștia erau mai așa, da n-am găsit pe nimeni. Asta a fost mai mult cum să spun eu, o așa să știm ce sens avea ce făceam. Am stat vreo două zile p-acolo cu cortu', cu raniță și după ne-a vărsat la unitate.

D-acolea ne-a vărsat la București. Acolo era unu, căpitanul Frunzete, parcă-l văd, era înalt cât ușa aia, mai înalt decât ușa și roșu la față, aspru. Făceam și instrucție, aveam două zile pe săptămână instrucție. Mamă, și mergeam pe câmp în colo și era un noroi! Ne puneam să trecem niște șanțuri așa largi și curgea apa în urma la ploi. Era apa și alea. Mai rău a fost în București.

Eu : Exista unitate ? Ați avut vreun conflict cu vreun superior ?

P : Totuși, eram uniți, era armată, strictete. Să mai întâmplau de astea prin camere, da eram toți uniți, nu te duci tu numa' unu, doi.

Eu : Cursuri de politică ați făcut ? Ce învățături ai deprins din aceste cursuri ?

P : Adică la politică ?

Eu : Da!

P : Păi te întreba, îți citea un regulament și pe urmă îți puneam întrebări, despre ce e vorba, despre cine vorbești. Pă mine m-a făcut gradat chestia politică.

Eu : Poți detalia ?

P : Șefii eratici, conducătorii țării. M-a întrebat cine erau. Era Gheorghiu-Dej, era Alexandru Moghioroș, era ăsta comandatu' de armată Emil Bodnăraș, era Chivu Stoica, era prim secretar, era ăsta unu care-i ziceam Ion „Te leagă”⁶⁹, ăsta era ministrul agriculturii. Îi ziceam așa la ministru' ăsta, că dacă vedea undeva un teren neșemănat, nefăcut, se interesa și chema toată conducerea, cui aparținea, și-i băga la pușcărie și d-aia îi zicea Ion Te leagă. Și m-au făcut caporal, c-am răspuns la câteva întrebări.

Eu : Politice ?

P : Da, mă pomenesc odată, că mă strigă:

- *Tovarășu' Cazan, poftiți până la comandament. Întru cât ați răspuns la întrebările noastre politice ați fost avansat la gradul de caporal.*
- *Vă mulțumesc, să trăiți.!*

Eu : Și ai fost avansat până la urmă?

P : Îți puneam trese d-alea.

Eu : Odată cu avansarea ți se mărea și solda ??

P : Solda, de la 10 lei ți-o făcea 20 de lei. Atâta aveam la început.

Eu : Cei de la partid te-au trimis printre soldați, să culegi informații ?

P : Nu ne trimitea pă noi, ofițerii făceau de astea.

⁶⁹ Este vorba de Ion Dincă.

Figura II – bunicul matern împreună cu câțiva camarazi, poză de grup la Ploiești în 1955;

Figura III – Livretul militar al bunicului;

The image shows a military service book (livret) with handwritten entries and a portrait of a man. The left page contains fields for personal and military information, including name, group, and service details. The right page features a portrait of a man, a date of birth (01-07-57), and a signature. The book is filled with handwritten text in Romanian, detailing military service and personal information.

Ofițerul de rezervă al Armatei Populare

În perioada studiată, se remarcă o creștere substanțială în rândul ofițerilor de rezervă. Acest fenomen a fost influențat foarte mult de schimbările politice prezentate mai devreme, reformele afectând și compoziția socială (proveniența) cadrelor militare active și în rezervă.

Din rândul ofițerilor rezerviști făceau parte mai multe categorii de militari, printre care: ofițeri care au activat în fostul regim și au fost trecuți silit în rezervă, ofițeri care au luptat în diferite teatre de operațiuni ale războiului, care au dorit trecerea în rezervă din motive medicale, ofițeri care deși au fost cooptați în corpul ofițerilor au ales să se treacă în rezervă pentru a activa într-un alt domeniu, și alții. De interes pentru cercetarea curentă sunt acei ofițeri care au ales trecerea în rezervă pentru a lucra într-un alt domeniu decât cel militar. Putem spune că acest fenomen petrecut nu numai în rândul ofițerilor, ci și al gradelor mai mici, este specific perioadei 1948–1960.

Tiparul activității acestor oameni se poate reconstitui folosind cărți de muncă. De obicei, viitori candidați se angajau într-un serviciu civil, ca mai apoi, pe baza unei recomandări, să fie aleși să facă școala de ofițeri. La început erau alese elemente cu studii puține (3 sau 4 clase), din rândul muncitorilor sau țăranilor, care totuși se arătau a fi persoane utile regimului.⁷⁰ Au fost alese și persoane care aveau și 7 clase (3 sau 4

⁷⁰ Aceste persoane puteau să fie selectate pentru simplul fapt că aveau influență într-o anumită zonă de activitate, favorizați fiind aceia care îndeplineau criteriile socio-politice impuse de P.M.R.

clase primare și 3 sau 4 clase medii⁷¹). După terminarea studiilor civile, respectivii se angajau. La locul de muncă, pe baza unor criterii socio-politice, unde prima proveniență sănătoasă, cei cu pricina erau selectați în fondul unor recomandări oferite de cadrele superioare pentru a face o școală de ofițeri. Recomandarea putea să vină din rândurile cadrelor superioare ale respectivului loc de muncă sau pe cale politică. În ambele cazuri, candidatul trebuia să fie un cetățean model, cu cazierul curat, proveniență sănătoasă, care practica o muncă cinstită și în același timp să corespundă principiilor politice ale P.M.R.

După prezentarea la raport, viitorul ofițer trecea printr-o perioadă de 2–3 ani de școală de ofițeri și un an de serviciu militar. De aici, proaspătul sublocotenent sau locotenent, se putea trece în rezervă pentru a reveni la vechiul său serviciu, însă de această dată reangajarea îi oferea o încadrare nouă pe o funcție mai mare decât cea pe care o avusese înainte. Din punct de vedere politic și social, reangajatul era acum (cel puțin în teorie) un om reformat, fidel partidului. În schimb (tot în teorie), omul nostru trebuia să mulțumească partidului pentru faptul că a fost remarcat și i s-a oferit șansa de a putea avansa. Acesta trebuia (în semn de mulțumire) să fie un model care să-i inspire pe alții, atât în muncă cât și în viața cotidiană.

Din acest punct, ofițerul rezervist se putea perfecționa în domeniul său de activitate, chiar și în politică. Multe astfel de cadre rezerviste alegeau ca, pe lângă locul de muncă, să aibă și o activitate politică. Grație cursurilor de politică din timpul școlii de ofițeri, care reprezentau baza, aceștia puteau să meargă mai departe și să se orienteze spre o facultate muncitorească de doi ani sau spre un curs de politică intensiv care dura de la trei luni până la un an. Acestea completeau cunoștințele oferite de școala de ofițeri. Respectivii erau apoi repartizați spre lucrul cu cadrele U.T.M.⁷² instituție din care trebuiau să facă parte. Se puteau obține poziții destul de bune în cadrul U.T.M. sau în cadrul altor organizații de partid de la nivel sătesc, comunal sau raional. De asemenea, un parcurs similar putea propulsa destul de mult un om, chiar până la a avea o poziție în vreuna din camerele de administrație raionale. Implicarea în politică, chiar și la nivel de sat sau comună, putea să ofere numeroase oportunități, care printr-un schimb de daruri, unde carnetul de partid era „ranforsat” de diferite „atenții”, putea să ofere unui om nenumărate avantaje. Cel implicat devenea astfel o rotiță din marele sistem, putând asigura familiei sale un viitor mai bun, în ciuda provenienței sociale care nu ar fi prevestit un asemenea parcurs fulminant.

*

Mai departe vom prezenta un caz concret, documentat pe baza unui livret militar și a unei cărți de muncă. Documentele respective au aparținut aceleiași persoane și au fost achiziționate de mine printr-o tranzacție *online* în toamna anului 2021.

⁷¹ Cu precădere din domeniul tehnic: mecanici, dulgheri, sudori, electricieni ș.a.

⁷² Atât în timpul R.P.R. cât și în timpul R.S.R., cadrele militare trebuiau să fie membrii U.T.M./U.T.C. pentru a inspira ideologic tineretul.

Discutăm despre un anume Zavelcă R. Smarandache născut în 1932 în Stoicănești, raionul Drăgănești, regiunea Pitești⁷³. Nu avem date despre studiile primare, însă putem presupune că Smarandache a absolvit o școală primară și probabil și o școală medie. După absolvirea școlii, acesta a plecat de acasă, iar la 17 ani, în 1949 este angajat la *Noul Combinat Siderurgic Roman*⁷⁴, pe un post de mecanic. Probabil a fost angajat în acest post pe baza claselor medii pe care le-a urmat în domeniul mecanicii.

Doi ani mai târziu, în 1951, acesta a plecat în armată și absolvind în 1953 cursurile Școlii de Ofițeri din Făgăraș, la arma chimică. Totuși, până în 1954 acesta a servit în cadrul Regimentului 255 Artilerie, având gradul de locotenent la numai 24 de ani. Faptul că Zăvelcă Smarandache a absolvit școala de ofițeri nu este unul aleatoriu. Partidul Muncitoresc, cât și conducerea Armatei Populare, au acordat o mare importanță contingentelor 1948–1949, 1949–1950 deoarece acestea erau primele loturi de militari reformati. Printr-o recomandare, Zavelcă a putut profita de contextul politic al vremii și a fost trimis la Școala de ofițeri din Făgăraș. La vremea respectivă, armata ducea lipsă de cadre care să împărtășească noua doctrină comunistă, de aceea, pe acest fond, tânărul mecanic a putut să profite și să devină ofițer.

Absolvirea școlii de ofițeri l-a ajutat foarte mult pe tânărul Smarandache, care în 1954 la 23 de ani, a fost trimis la studii de maestru în cadrul Școlii de Maiștrii din Roman. În 1958, acesta era angajat de S.M.T.⁷⁵ „1 Mai” Brăila, pe postul de mecanic de atelier. Un an mai târziu, el a fost transferat în cadrul S.M.T. „Horia” din raionul Măcin, devenind șef de atelier. Pe parcursul anului 1959, Smarandache a fost avansat de la șef de atelier, la mecanic de sector și apoi la mecanic controlor.

Din 1961, conform cărții de muncă, Smarandache urmează cursurile Școlii de Partid din cadrul P.M.R. – Comitetului Raional–Dobrogea, pe care le termină în august 1962. Aceste cursuri l-au ajutat în noua meserie pe care acesta o îmbrățișase în cadrul Comitetului Raional de partid Măcin, în funcția de „lucrător cu munca politică”. Pentru Comitetului Regional Dobrogea, de care aparținea și C.R. Măcin, Zavelcă R. Smarandache a lucrat trei ani cu scurte întreruperi. Din martie 1963, el a primit funcția de director al Școlii profesionale de mecanici agricoli „Horia”, raionul Măcin, funcție pe care a deținut-o până în octombrie 1967, când a fost transferat pe poziția de *maistru conducere* din cadrul Școlii profesionale de mecanici agricoli din Tulcea. După 1968, acesta a lucrat în diferite poziții, printre care: mecanic, tehnician și maestru în cadrul mai multor combinate din Dobrogea. În rezervă, acesta a fost avansat la gradul de căpitan, grad care i-a conferit și un plus financiar la pensie, pe lângă numeroasele funcții pe care le-a îndeplinit.

⁷³ Comuna Stoicănești face parte astăzi din județul Olt.

⁷⁴ Vom utiliza denumirea scrisă în cartea de muncă.

⁷⁵ Stațiunea mecanică de Tractoare.

Figura IV – Diploma care atestă faptul că S. Zăvelcă a absolvit o școală de partid – colecția personală;

;

Figura V – Livretul militar al lui S. Zăvelcă –

Pentru a diversifica și în același timp îmbogății prezentarea, am oferit și câteva mărturii sub forma unui interviu și a unui studiu documentar despre efectele pe care introducerea Armatei Populare a R.P.R. le-a avut asupra societății civile, dar mai presus a societății militare din acea perioadă. Aceste dovezi și păreri despre trecut au prezentat modalitatea prin care regimul comunist a acționat în schimbarea compoziției sociale a armatei, dar și cum această schimbare a afectat mediul cazon, dar și mediul civil prin militarii în rezervă.

În concluzie, putem afirma că societatea militară a suferit numeroase schimbări, unele cu un caracter nociv, armata devenind o unealtă a noii puteri comuniste instalate prin declararea Republicii Populare Române. Forța acestor schimbări a afectat major și societatea civilă, care depindea atunci într-o foarte mare măsură de armată din cauza stagiului militar obligatoriu. Stagiul militar a influențat destinele a nenumărați oameni, oferind oportunități de a avansa, dar și episoade de stagnare, comuniștii atingându-și în final scopul de a crea oameni noi, loiali și de a supune întreaga societate voinței liderilor din fruntea țării, Moscovei și partidului.

Bibliografie selectivă

- Bunyan James și H.H. Fisher, *The Bolshevik revolution, 1917-1918: Documents and materials*, London, Stamford University Press, 1934;
Duțu Alexandru, *Armata română în primii ani ai regimului comunist. Situația personalului în „Revista de istorie militară”*, nr. 2–3/2007, pp. 58–65;
Midan Christophene, *Crearea unei armate populare*, București, Editura Militară, 2015;
Șuța Ion, *Infanteria Română*, Vol II, București, Editura Militară, 1982;
Șperlea Florin, *De la Armata Regală la Armata Populară. Sovietizarea Armatei Române (1948–1955)*, București, 2003, Editura Ziua
Vartic Gheorghe, „Destructurarea și sovietizarea Armatei Române 1945–1955”, în *Reforma militară și societatea în România, 1878–2008*, editor Petre Otu, București, Editura Militară, 2008, pp. 249–274;
Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, ediția a IV-a, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1956;
Lenin, *Opere Complete*, ediția a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964;
Lenin's Collected Works, vol. 9, Moscow, Progress Publishers, 1972;
Lenin's Collected Works, vol. 26, Moscow, Progress Publishers, 1972;
Lenin's Collected Works, vol. 28, Moscow, Progress Publishers, 1974;

ARHIVISTICĂ

ARCHIVE

ARCHIVER

LEGIUNEA DE JANDARMI CHILIA ÎN ANUL 1944

*

THE LEGION OF GENDARMES CHILIA IN 1944

*

LÉGION DES GENDARMES CHILIA EN 1944

prof. univ.dr. Gheorghe MINCULETE¹

mr. drd. Marcel IOAN²

Rezumat: *Având în vedere evoluția situației operative pe frontul estic la începutul anului 1944 și avansarea forțelor sovietice pe teritoriul național, unitățile de jandarmi au fost alarmate și au primit ordine privind executarea manevrelor de retragere din Basarabia. În acest context, Legiunea Jandarmilor Chilia, subordonată Inspectoratului de Jandarmi Chișinău, a primit misiunea de retragere în județul Argeș. Întrucât punctul de trecere prin portul Ismail se afla sub controlul trupelor sovietice, retragerea a fost ordonată în două eșaloane distincte. Prima coloană, alcătuită din subunitățile Arciz, Tătărăști și Tărutino, a primit ordin să parcurgă traseul de retragere împreună cu armata operativă, traversând Dunărea în direcția Tulcea. Al doilea eșalon, format din subunitățile Tașlac, Caramahmet și efectivele Reședinței Legiunii, a fost direcționat către portul Chilia Nouă, pentru a ajunge la Chilia Veche, județul Tulcea, iar mai târziu, prin zona Balți, la garnizoana Tulcea. Întreaga operațiune de retragere a fost efectuată în condiții ostile, sub presiunea constantă a aviației inamice, care a necesitat abandonarea mijloacelor materiale și a echipamentelor hipo, pentru a asigura mobilitatea și supraviețuirea forțelor implicate.*

Cuvinte-cheie: jandarm, evacuare, retragere, inamic

*

Abstract: *Given the progress of the operational situation on the eastern front in early 1944 and the advancement of soviet forces on national territory, the gendarmes units were alarmed and received orders to execute the withdrawal maneuvers from Basarabia. In this context, the Legion of Gendarmes Chilia, subordinated to the Inspectorate of Gendarmes Chisinau, received the mission of withdrawal in Argeș County. As the crossing point through the port of Ismail was under the control of soviet troops, the retreat was ordered in two distinct echelons. The first column, made up of the Arciz, Tătărăști and Taratino subunits, was ordered to go through the retreat with the operative army, crossing the Danube in Tulcea direction. The second echelon, consisting of the Tașlăc subunits, Caramahmet and Legion Residence, was directed to the port of Chilia Nouă, to reach Chilia Veche, Tulcea county and later, through the Balți area, to the Tulcea garrison. The entire operation of the retreat was carried out under hostile conditions, under constant pressure from enemy aviation, which required the*

¹ Universitatea Națională de Apărare „Carol I” București, conducător de doctorat, Școala Doctorală – domeniul Științe Militare.

² Universitatea Națională de Apărare „Carol I” București, Școala Doctorală – Domeniul Științe Militare.

abandonment of material means and hypo equipment, to ensure the mobility and survival of the forces involved.

Keywords: gendarme, evac, retreat, enemy

*

Résumé: *Compte tenu de l'évolution de la situation opérationnelle sur le front oriental au début de 1944 et de l'avancée des forces soviétiques sur le territoire national, les unités de gendarmes ont été alarmées et ont reçu l'ordre d'exécuter les manœuvres de retrait de la Bassarabie. Dans ce contexte, la Légion des Gendarmes de Chilia, subordonnée à l'Inspection des Gendarmes de Chișinău, a reçu la mission de retrait dans le comté d'Arges. Comme le point de passage à travers le port d'Ismail était sous le contrôle des troupes soviétiques, la retraite a été ordonnée en deux échelons distincts. La première colonne, composée des sous-unités Arciz, Tătăraști et Taratino, a reçu l'ordre de passer par le repli avec l'armée opérationnelle, en traversant le Danube en direction de Tulcea. Le deuxième échelon, composé des sous-unités de Tașlăc, Caramahmet et la résidence de la légion, était dirigé vers le port de Chilia Nouă, pour atteindre Chilia Veche, comté de Tulcea, puis, par la région de Balti, la garnison de Tulcea. Toute l'opération de la retraite s'est déroulée dans des conditions hostiles, sous la pression constante de l'aviation ennemie, ce qui a nécessité l'abandon de moyens matériels et d'équipements hypo, pour assurer la mobilité et la survie des forces impliquées.*

Mots clés: gendarme, évacuation, retraite, ennemi

*

After a period of relative stability on the territory of Bessarabia, the end of 1943 and the beginning of 1944 mark a decisive moment in the deployment of military forces in the space between the Prut and the Dniester³. Soviet troops launched a massive offensive, forcing the forced withdrawal of civilian populations, public institutions and, implicitly, security and order structures in areas within the country. Given the complexity of the actions carried out in the process of withdrawing gendarmes units, in this article we intend to analyze the conditions under which the evacuation orders were executed, as well as the short-term operative reaction capacity of the subunits of gendarmes of the Chilia Gendarme Legion, in the context of a tense general atmosphere and under the constant pressure of Soviet aerial bombardments.

This study is mainly based on the analysis of the archive documents from the funds of the Central National Historical Archives and the County Service of the Ilfov National Archives, the unpublished majority, which bring to the fore relevant aspects regarding the way in which the operational attributions of the Chilia Gendarmerie Legion were performed. In addition, the study aims to highlight the attitude of enemy troops in the context of signing the armistice of August 23, 1944 and changing Romania's strategic position by joining the United Nations coalition.

³ Valeriu-Florin, Dobrinescu, Ion, Constantin, *Basarabia în anii celui de-Al Doilea Război Mondial*, Institutul European, Iași, 1995, p. 274.

Following the Order of the General Inspectorate of the Gendarmerie (IGJ) of March 11, 1944, the Chilia Gendarmerie Legion⁴ reported significant difficulties in implementing evacuation measures, citing in particular the lack of wagons necessary for transport. In this context, according to the provisions of the Order no. 2111 of March 11, 1944, the legion ordered that the materials, archives and other assets provided for in the order be urgently evacuated by means of horse-drawn carts, accompanied by strictly necessary security, on the itineraries established in accordance with the Instructions no. 1710/1944, to the areas designated for resettlement. At the same time, the remaining personnel, especially the gendarmes who were not directly involved in the evacuation activity, were maintained in operation to ensure the continuity of public order missions and local security⁵. Also, in March 1944, the General Inspectorate of the Gendarmerie informed the Historical Service of the General Staff about the localities where the archive of the Inspectorates and Legions of Gendarmes was evacuated, as a result of the operational situation on the Eastern Front. Thus, the archive of the Inspectorate of Gendarmes Chisinau, together with the archives of the Legions of Gendarmes Bălți, Lăpușna, Orhei, Soroca and Tighina, was relocated to Cornești - Bălți and the archives of the Legions of Gendarmes Chilia, Cahul, Ismail and White Fortress were transferred and stored at the Legion Residence of Gendarmes Cahul⁶.

During the same period, namely March 1944, the Chilia Gendarmerie Legion received, by cipher telegram, an order from marshal Ion Antonescu, ordering that a measure be communicated to all gendarmerie posts, including those of lower levels, regarding the collection and centralization of all boats, skiffs and motorboats located on the Dniester, Prut, Transnistrian, bessarabian coast, including in the liman of these regions, had to be collected and routed, including in the limans of these regions under the supervision of the gendarmerie posts, to the nearest police headquarters, respectively for the Danube mouth area (Ismail) was done in Vâlcov⁷.

On August 9, 1944, the gendarmes carried out significant operational actions in the context of intensified Soviet infiltration activities in the territory still under romanian administration. In the Chilia area, the gendarmes managed to capture two soviet paratroopers, radiotelegraphy operators, on the territory of Cismele commune, being parachuted in April 1944, in the proximity the village of Sărata. On the same day, the gendarme post from the village of Neamț Monastery arrested another parachute agent, identified as Andrei Cojocar, originally from Grigoriopol (Tiraspol). Upon his arrest, an automatic pistol, cartridges, a compass and a military map were discovered, indicating a clear mission of orientation, recognition and infiltration.

⁴ Anghel, Andreescu, Octavian, Burcin, Neculai, Munteanu, Viorel, Andronie, *Istoria Jandarmeriei Române*, Tipografia Ministerului de Interne, București, 2000, p. 85.

⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, dosar nr. 8/1944, f. 30.

⁶ *Ibidem*, dosar nr. 13/1943, f. 83.

⁷ *Ibidem*, dosar nr. 8/1944, f. 168.

According to reports, the agent had been parachuted in May 1944 and his objective was to cross the front line⁸.

According to Order no. 17.449/1944, issued by the Chişinău Gendarmerie Inspectorate, regarding the losses recorded in the context of the withdrawal from Bessarabia in August 1944, it appears that, starting on August 21, after receiving information that the enemy troops were advancing without encountering significant resistance, it was ordered the partial reposition of the subunits on the main communication lines, in sectors considered less exposed to tactical risks. However, following the intervention of the Great Operative Unit, the initial order was cancelled and a new order was issued instructing each formation to return to their previously held positions⁹.

On August 21, 1944, in the context of the break of the front in the Chisinau area of operations, the residence of the pluton stationed at the Ferma Lăpuşna post was attacked by a significant number of paratroopers and partisans infiltrated in the wooded area. As a result of this attack, the platoon was forced into action, executing a combative withdrawal until near Hânceşti–Leuşeni road. In these circumstances, it was no longer possible to recover neither the platoon's equipment or the personal belongings of the gendarmes. On the route between Lăpuşna and Huşi, the platoon dispersed and the soldiers remained isolated, each individually trying to identify a safe way across the Prut river. Later, during the retreat, in the area between Bârlad and Folteşti, the platoon was intercepted by soviet troop columns. The soldiers were captured, stripped of all their equipment and military uniforms, being left only in their underwear¹⁰.

On the evening of August 22, 1944, an order was received from the Inspectorate of Gendarmes in Chişinău, to assess the possibilities of crossing the Danube amid the rapidly deteriorating operational situation. Due to the increasing pressure from the advancing soviet troops, the execution of the provisions of Order no. 1111, as well as the implementation of the evacuation plan, could no longer be properly carried out. When enemy forces entered the commune of Dumitreşti, an order was issued to withdraw the formations in the ports of Ismail, Chilia and other strategic crossing points of the Danube, in order to continue the maneuvers to rescue the available personnel and materials¹¹.

On August 23, 1944, in the context of the withdrawal of Romanian troops from Bessarabia, the Chilia Nouă Gendarmerie Legion acted on operative information that soviet troops had entered the territory under the legion's jurisdiction. Consequently, its commander issued the withdrawal order in two distinct columns. The first column,

⁸ Valeriu Avram, *Comandouri paraşutate în România*, în *Revista Jandarmeriei* serie nouă, anul IV, nr. 15-16, august 1994, p. 3.

⁹ Serviciul Judeţean Ilfov al Arhivelor Naţionale, fond *Legiunea de Jandarmi Chilia*, dosar nr. 2/1944, f. 14.

¹⁰ *Ibidem*, f. 2.

¹¹ *Ibidem*, f. 14.

composed of the Arciz, Tătăraști and Tarutino Sections, was placed under the command of the captain (rez.) Martin Ioan and followed the retreat route alongside the operational army, through the port of Ismail, crossing the Danube river in Tulcea direction. The second column, made up of the Tașlăc and Caramahmet Sections and the personnel of the Legion Residence, under the command of Major Andone Partene, the legion commander, was directed to the port of Chilia Nouă, with the intention of reaching Chilia Veche, Tulcea county and from there, through Bălți area, to Tulcea. This decision was determined by the fact that the withdrawal through the port of Ismail had become impossible, the route being already controlled by soviet troops¹².

Also, on the same day, August 23, 1944, at 11:00, the Tarutino and Tătăraști Sections reported that soviet troops were advancing rapidly and had already entered their territorial area. Under the pressure of intensified enemy fire, some of the gendarmerie's posts withdrew. As a result of the withdrawal, contact with the Tarutino and Tătăraști Sections was lost. However, they took measures to ensure the retreat of their subordinate posts, in coordination with the army subunits in the area, after having previously been actively involved in the organisation and gathering of fugitives. No order for withdrawal or additional repatriation was issued from the Grand Unit and the link with it was interrupted when the withdrawal also began. In parallel, information was received that the city of Bolgrad was under threat and the retreat routes toward it had become impassable¹³.

The soviet troops were advancing toward the village of Caramahmet, located approximately 12 kilometers from the headquarters of the Chilia Nouă Gendarmerie Legion¹⁴. The Romanian troops retreated toward the port of Chilia, without offering any further organized resistance. Following the withdrawal order for the subunits, measures were taken to evacuate the Legion's headquarters, which subsequently retreated to the port of Chilia Nouă, where the commander of the Grand Unit was located. Under his command, the Legion's subunits took part in loading vehicles, weapons and personnel onto various boats. The evacuation process continued until the morning of August 24, 1944, at 08:00, at which point they crossed the Danube to the village of Chilia Veche, in Tulcea County, while the enemy was rapidly approaching the town. At the same time, other formations continued retreating across the Danube as circumstances allowed, but communication with the Chișinău Gendarmerie Inspectorate, located in Cahul, was lost¹⁵.

After the soviet forces took control of the cities of Ismail and Chilia, they pressed on with an aggressive advance into the Danube Delta region. During the withdrawal of Romanian forces toward Tulcea, the columns of the Legion, attempting to cross the Danube through the ports of Chilia and Ismail using improvised vessels, came under concentrated enemy fire. These attacks were supported by a diversified

¹² *Ibidem*, f. 2.

¹³ *Ibidem*, f. 14.

¹⁴ *Ibidem* f. 2.

¹⁵ *Ibidem*, f. 14.

arsenal, including infantry weapons, artillery and notably, the onboard armament of fighter aircraft, which strafed the crossing points, destroying the floating bridges and boats used to transport the gendarmes. The air raids continued as far as the vicinity of Tulcea port, where the retreating gendarmes were relentlessly pursued and subjected to crossfire, even in the marshlands of the Danube Delta¹⁶.

In accordance with orders, gendarm pl. Constantin Gherghinoiu, the Secretary of the Security Section within the Police Bureau of the Chilia Gendarmerie Legion, was the last to leave Chilia Nouă, conducting his retreat toward Chilia Veche¹⁷. The withdrawal took place under intense bombardment, sustained by both aviation and artillery and infantry fire. In order to preserve their lives, the gendarmes were forced to swim across the Danube, abandoning their personal equipment and animal-drawn transport on the riverbanks.

Although the armistice had been signed on August 23, 1944, soviet forces continued their offensive, treating the captured gendarmes as enemies and seizing all their possessions, considering them spoils of war¹⁸.

Regarding the transportation means available to the units, it is noted that the subunits had a limited number of vehicles, which were only made available upon receiving the order. Vehicles that had been held at the headquarters of the formations until that point were released. This situation was reported to the Grand Unit and the order given was to cease advancing, as no vehicles were left at the headquarters, making further evacuation across the Danube impossible. Both the subunits and the Gendarmerie Legion's headquarters crossed the Danube through various crossing points, especially via Ismail, thanks to the support provided by the Commander of the Ismail Gendarmerie Legion, lieutenant colonel Mihalache, as well as through the port of Chilia and other crossing points. However, the number of those who managed to escape to Galați and other crossing points over the Prut River was extremely small¹⁹. Regarding the cooperation between the commander of the Legion and the civilian authorities, most of the latter were evacuated in time. The gendarmes provided all possible support to the authorities and officials still present in the area.

The evacuation was no longer carried out according to the established plan, which had been organized in stages and on specific dates, due to the rapid unfolding of events that made these measures impossible to implement. In certain sectors, the gendarmerie formations were the last elements remaining in the area, evacuating individually and crossing the Danube. Some of them were surrounded and had to cross the river either by boat or swimming, leading to significant material losses, except for those who had been evacuated earlier.

Due to the fast pace of events and the rapid unfolding of circumstances, the decision was made to revert to the order of keeping the headquarters of the subunits

¹⁶ *Ibidem*, f. 2.

¹⁷ *Ibidem*, f. 214.

¹⁸ *Ibidem*, f. 2.

¹⁹ *Ibidem*, f. 14

and the vehicles, while the retreat routes were closed. The last-minute difficulty in finding other vehicles and the challenges of crossing the Danube led to the abandonment of equipment on the riverbanks, as the units continued their retreat under enemy fire. Soviet aviation carried out constant attacks through bombings and the use of onboard armament, causing additional losses and the destruction of materials.

Due to the large influx of people and the lack of boats, as well as the continuous bombings, many boats sank, resulting in the loss of a significant portion of the materials evacuated from the Legion's headquarters. This occurred especially on the Pardina Canal, where they were attacked by enemy aircraft with onboard weapons. Most of the lost materials were due to the sinking of the boats, the lack of vehicles for transport and the capture of these materials by the Soviet army during the retreat. The departure from the village of Chilia Veche was carried out with the help of a tugboat, together with general Leoveanu, the commander of the Grand Operative Unit. Along the route, they were constantly attacked by soviet aviation, as well as by german aircraft²⁰.

Following the analysis of statements from gendarmes involved in the evacuation from Bassarabia in August 1944, a series of significant events can be identified that reflect the difficult conditions faced by the law enforcement forces and the direct impact on their equipment and logistics.

According to the statement of Gendarme sgt. maj. Pavel Victor from the Tătăraști Gendarmerie Post, during their movement toward Pitești, the unit reached Valea Buzăului (Buzău Valley), at which point they were intercepted by a column of soviet forces. Following the encounter, the personnel was disarmed and the military and logistical equipment they had was lost²¹. At the same time, plt. sgt. Casapu Dumitru, from the Galilești Gendarmerie Post, specifies in his statement that, to ensure the transfer of equipment and logistical materials, he ordered them to be loaded onto a cart intended to cross the Danube through the Ismail port. However, the vehicle never reached its destination, resulting in the loss of the military equipment²². A significant aspect regarding the morale of the military personnel is reflected in the testimony of sergeant Andrei Sârbu, from Dumitrești Gendarmerie Post, who reports that, due to overcrowding at the crossing point, he managed to find a boat to transport his equipment and cross the Danube. During the crossing, the horses became entangled with the boat and the personnel faced imminent danger as enemy aircraft began bombing the Ismail port. In the panic caused by the airstrike, sergeant Sârbu managed

²⁰ The statement of plt. sgt. Volosciu Ion, head of the Enichioiu Gendarmerie Post within the Chilia Gendarmerie Legion (Serviciul Județean Ilfov al Arhivelor Naționale, fond *Legiunea de Jandarmi Chilia*, dosar nr. 2/1944, f. 29).

²¹ Serviciul Județean Ilfov al Arhivelor Naționale, fond *Legiunea de Jandarmi Chilia*, dosar nr. 2/1944, f. 25.

²² *Ibidem*, f. 27.

to mount one of the horses and cross the river, while the boat, left behind in the water, sank, resulting in the loss of both the means of transport and the equipment²³.

In the afternoon of August 26, 1944, the commander of the Chilia Legion departed in a convoy consisting of 16 carts and 96 gendarmes, with the destination being the Argeș²⁴ – Bascov Legion²⁵. On August 28, 1944, gendarme Vasile Tiron, the head of the Săgar Gendarmerie Post within the Tătăraști Gendarmerie Section, reported an incident during which, while crossing a forest in the village of Brătianu, Brăila County, they were intercepted by a Soviet column. Their stop was followed by a search, during which several items were confiscated²⁶.

Additionally, the gendarmes from the Burgugi Gendarmerie Post were forced to abandon part of their equipment on the banks of the Danube due to the impossibility of crossing the river, given the presence of the Soviet army²⁷. In a similar situation, plt. sgt. Manole Badea from the Jibrienii Gendarmerie Post stated that the entire equipment of the post was sent by cart before crossing the Danube, but the person responsible for the transport reportedly drowned in the Padina port while attempting to cross the river²⁸. Furthermore, the gendarmerie formations from the Jibrienii Gendarmerie Post, on their way to Pitești, were intercepted by the enemy army in Ialomița County, in the Făurei area²⁹.

Although an armistice had been signed, the attitude of the soviet army was hostile and the gendarmerie units were subjected to an attack. On august 29, 1944, the Tropocla Gendarmerie Post, while passing through the village of Stâlpu, Buzău County, was looted by a soviet column³⁰.

Between september 10 and 17, 1944, the gendarmerie units arrived in the village of Teiu, Argeș County, where they remained for a period of reorganization. During this time, the gendarmes carried out personal hygiene, organized their equipment and handed over the animals and vehicles they had used for transport to custody. On september 17, 1944, the gendarmes continued their movement, reaching the village of Bascov, Argeș county, where they had their final destination³¹.

In accordance with Order No. 103,597 of september 15, 1944, from the General Staff of the General Inspectorate of the Gendarmerie (IGJ), the following territorial gendarmerie units were disbanded: the Chișinău Gendarmerie Inspectorate and the

²³ *Ibidem*, f. 36

²⁴ Sergiu, Balanovici, *Măsurile elaborate la sfârșitul anului 1943 – începutul anului 1944 referitoare la operația de evacuare a zonelor de est și de nord-est ale țării*, în *Acta Moldaviae Septentrionalis II*, Editura Axa, Botoșani, 2002, p. 211.

²⁵ Serviciul Județean Ilfov al Arhivelor Naționale, fond *Legiunea de Jandarmi Chilia*, dosar nr. 2/1944, f. 15.

²⁶ *Ibidem*, f. 28.

²⁷ *Ibidem*, f. 37.

²⁸ *Ibidem*, f. 38.

²⁹ *Ibidem*, f. 172.

³⁰ *Ibidem*, f. 39.

³¹ *Ibidem*, f. 15.

Gendarmerie Legions of Lăpușna, Tighina, Cahul, Cetatea Albă, Ismail, Chilia, Hotin, Cernăuți and Storojineț. The Chișinău and Cernăuți Gendarmerie Inspectorates issued certificates of cessation of pay, documents which were handed over to the host inspectorates for the reallocation of financial rights starting from October 1, 1944. Regarding the material assets under the management of the disbanded units, these were taken over by the host units, according to the handover protocols, categorized by management: clothing and personal equipment, weapons and ammunition and barracks materials. Additionally, the host gendarmerie legions issued receipt slips for all the items taken from the disbanded units³².

In conclusion, the events presented not only reflect the difficulties encountered by law enforcement forces in the face of an unstable and dangerous environment but also the direct impact on military equipment and logistics, as well as on their morale and operational capacity. Following the presentation of the events, we can observe acts of bravery and heroism, showcasing the gendarmes' ability to carry out their missions under extremely difficult conditions.

Bibliografie selectivă

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*;
Serviciul Județean Ilfov al Arhivelor Naționale, fond *Legiunea de Jandarmi Chilia*;
Anghel, Andreescu, Octavian, Burcin, Neculai, Munteanu, Viorel, Andronie, *Istoria Jandarmeriei Române*, Tipografia Ministerului de Interne, București, 2000;
Avram Valeriu, *Comandouri parașutate în România*, în *Revista Jandarmeriei* serie nouă, anul IV, nr. 15-16, august 1994;
Balanovici Sergiu, *Măsurile elaborate la sfârșitul anului 1943 – începutul anului 1944 referitoare la operația de evacuare a zonelor de est și de nord-est ale țării*, în *Acta Moldaviae Septentrionalis* II, Editura Axa, Botoșani, 2002;
Dobrinescu Valeriu-Florin, Constantin Ion, *Basarabia în anii celui de-Al Doilea Război Mondial*, Institutul European, Iași, 1995.

³² Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, dosar nr. 38/1944, f. 294.

LEGIUNEA DE JANDARMI ODORHEI ÎN PERIOADA 1944-1945

*

THE ODORHEI GENDARMERIE LEGION DURING THE PERIOD 1944-1945

*

LA LÉGION DE GENDARMERIE D'ODORHEI PENDANT LA PÉRIODE 1944-1945

prof. univ.dr. Gheorghe MINCULETE¹
mr. drd. Marcel IOAN²

Rezumat: În septembrie 1944, Legiunea de Jandarmi Odorhei se afla în subordinea Inspectoratului de Jandarmi Mureș, aflat atunci sub comanda colonelului Virgil Ariton. Legiunea de Jandarmi Odorhei era condusă de maiorul Bogdan Ioan și avea în subordine cinci secții de jandarmi, care, la rândul lor, coordonau activitatea posturilor de jandarmi. Documentele de arhivă arată că, deși în lunile septembrie și octombrie 1944, pe teritoriul Inspectoratului de Jandarmi Mureș se desfășurau încă lupte cu trupele maghiaro-germane, iar orașul Târgu Mureș, reședința județului se afla sub bombardamentul artileriei inamice, colonelul Virgil Ariton a sprijinit acțiunile militare. În decembrie 1944, odată cu desființarea Inspectoratului de Jandarmi Mureș, Legiunea de Jandarmi Odorhei, împreună cu întreg efectivul și suportul logistic, a fost transferată la Inspectoratul Sibiu. Jandarmii au desfășurat o activitate intensă pentru curățarea terenului de soldații germani și maghiari ascunși în pădurile județului. Menționăm că, în această perioadă, cadrele legiunii au avut activitate pe linie informativ-operativă, tocmai pentru a putea menține un climat de ordine și liniște publică.

Cuvinte-cheie: jandarm, evacuare, lupte, bombardament

*

Abstract: In september 1944, the Odorhei Gendarmerie Legion was under the authority of the Mureș Gendarmerie Inspectorate, which was then commanded by Colonel Virgil Ariton. The Odorhei Gendarmerie Legion was led by Major Bogdan Ioan and had five gendarmerie sections under its command, which in turn coordinated the activity of the local gendarmerie posts. Archival documents show that although in September and October 1944 battles were still taking place within the territory of the Mureș Gendarmerie Inspectorate against Hungarian-German troops and the city of Târgu Mureș, the county seat, was under enemy artillery bombardment, Colonel Virgil Ariton supported the military actions. In December 1944, with the disbandment of the Mureș Gendarmerie Inspectorate, the Odorhei Gendarmerie Legion, along with all personnel and logistical support, was transferred to the

¹ Universitatea Națională de Apărare „Carol I” București, conducător de doctorat, Școala Doctorală – domeniul Științe Militare.

² Universitatea Națională de Apărare „Carol I” București, Școala Doctorală – Domeniul Științe Militare.

Sibiu Inspectorate. The gendarmes carried out intensive operations to clear the area of German and Hungarian soldiers hiding in the county's forests. It is worth mentioning that during this period, the legion's personnel conducted intelligence and operational activities precisely in order to maintain an atmosphere of public order and peace.

Keywords: gendarme, evacuation, battles, bombardment

*

Résumé: En septembre 1944, la Légion de Gendarmerie d'Odorhei était placée sous l'autorité de l'Inspection de Gendarmerie de Mureș, alors commandée par le colonel Virgil Ariton. La Légion de Gendarmerie d'Odorhei était dirigée par le major Bogdan Ioan et comptait cinq sections de gendarmerie sous sa subordination, lesquelles coordonnaient à leur tour l'activité des postes de gendarmerie. Les documents d'archives attestent que, bien qu'au cours des mois de septembre et octobre 1944 des combats étaient encore en cours sur le territoire relevant de l'Inspection de Gendarmerie de Mureș contre les troupes hongroises et allemandes, et que la ville de Târgu Mureș, chef-lieu du département, se trouvait sous le bombardement de l'artillerie ennemie, le colonel Virgil Ariton a apporté son appui aux opérations militaires. En décembre 1944, à la suite de la dissolution de l'Inspection de Gendarmerie de Mureș, la Légion de Gendarmerie d'Odorhei, avec l'ensemble de son effectif et son soutien logistique, a été transférée à l'Inspection de Sibiu. Les gendarmes ont mené des actions intensives en vue de nettoyer le territoire des soldats allemands et hongrois dissimulés dans les forêts du département. Il est à noter que, durant cette période, les cadres de la légion ont exercé une activité à caractère informatif et opérationnel, précisément afin d'assurer le maintien de l'ordre et de la tranquillité publique.

Mots clés: gendarme, évacuation, combats, bombardement

*

On september 17, 1944, in the context of the reoccupation of Northern Transylvania by the romanian-soviet troops, new orders were issued regarding the reestablishment of the Odorhei Gendarmerie Legion, with its headquarters set in the city of Odorhei. This initiative took place during a period of military and administrative transition, immediately after the Armistice of august 23, 1944, when Romania switched sides and joined the United Nations. To ensure the rapid operationalization of the Legion, the assembly point for the personnel was established in the city of Sighișoara, Târnava Mare County. The unit's command was entrusted to major Bogdan Ioan, with second Lieutenant Dumitrescu Gheorghe as his deputy. The center consisted of 2 officers, 110 non-commissioned officers and 151 soldiers.

Following the mobilization and reorganization of personnel, the unit was deployed in Odorhei County, where the posts, sections and organizational framework of the legion were reactivated, in accordance with the previous structure from 1940. The territorial structure of the Odorhei Gendarmerie Legion included five operational sections, each with several subordinate gendarmerie posts, as follows:

The Gendarmerie Section of Beclean coordinated the posts in the localities of Beclean, Lupeni, Satu Mare, Sâncraiu – Vârșag – Vlăhița and Zetea;

The Gendarmerie Section of I.G. Duca supervised the activity of the posts in Avrămești, Cobățești, Eliseni, I.G. Duca, Săcueni and Șimonești;

The Gendarmerie Section of Mugeni included the posts in Dârju, Feliceni, Mugeni and Porumbeni Mari;

The Gendarmerie Section of Ocland managed the posts in Brăduț, Biborțeni, Lueta, Mărtănuș, Ocland and Sânpaul;

The Gendarmerie Section of Sângeorgiu had under its command the posts in Bezid, Atid, Corund, Ghindăni, Praid, Jacodul and Sângeorgiu.

On september 20, 1944, the entire personnel of the Odorhei Gendarmerie Legion had been deployed to the assigned posts and had begun their activity in the affected territory. The Legion was subordinated to the Mureș Gendarmerie Inspectorate, headquartered in the city of Târgu Mureș, with colonel Virgil Ariton in command of this inspectorate³. According to the evaluation report prepared by the General Inspectorate of the Gendarmerie for the period of november 1944 – october 1945, regarding colonel Virgil Ariton, it is clear that he continued to command the Mureș Gendarmerie Inspectorate until december 10, 1944, when the inspectorate's activity was suspended. Due to the operational situation, the structure was evacuated from the recently occupied Transylvania and colonel Virgil Ariton was subsequently appointed as a senior control officer, taking charge of the Supply Department and the „Gendarmerie's House” Association.

Furthermore, archival documents reveal that he was described as „a healthy and resilient officer. Full of energy, he is imbued with foresight and initiative. Decisive in all actions, he had great willpower and an exceptional work ethic. A perfect organizer, he is endowed with a broad creative spirit. A man of distinguished character, a very good comrade, he possesses superior professional, legal and military training. Authoritative, he enjoys exceptional prestige within the corps. During his three months in command at the Mureș Gendarmerie Inspectorate, by using tact and moderation, he succeeded from the first month in restoring order and instilling respect for Romanian authority. (...) Although in september and october 1944, the Mureș Gendarmerie Inspectorate's territory was still witnessing battles with hungarian - german troops and Târgu Mureș, the headquarters city, was under enemy artillery bombardment, colonel Ariton remained steadfast at his post, supported the military action and directed the operations for the pursuit and capture of scattered enemy elements, achieving very good results”⁴.

On october 31, 1944, the Odorhei Gendarmerie Legion carried out intense operations, with the primary objective of clearing the area of german and hungarian soldiers who were left isolated and hiding in the forests of the county. As a result of these actions, public order was restored and the civilian population once again

³ Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), fond *Inspectoratele Regionale de Jandarmi*, dosar nr. 367, f. 33v.

⁴ Depozitul Central de Arhivă Pitești, fond *CM Oraș București*, dosar nr. 8/1916, f. 57.

benefited from a climate of safety and stability. In november 1944, more specifically starting from november 15, the personnel of the Legion were ordered to leave the territory of Odorhei County, with the commune of Feldioara, Braşov County, established as the concentration and relocation point. After receiving the order, the evacuation of civilian officials was carried out first, followed by the gradual evacuation of the entire Legion. Although there were difficulties during the evacuation process, it was completed without human casualties, animal losses, or damage to materials and the personnel settled in the commune of Feldioara, resuming their specific activities within the service.

On December 4, 1944, the General Inspectorate of the Gendarmerie informed the territorial units that the gendarmerie formations withdrawn from Northern Transylvania had settled, in accordance with order M.St.M. no. 71.202 of November 13, 1944, temporarily, until their reinstatement in the respective territories. Thus, the Odorhei Gendarmerie Legion was established in Feldioara, Braşov County⁵. Also, on the same date, the Sibiu Gendarmerie Inspectorate was renamed the Braşov Gendarmerie Inspectorate. On this occasion, the Interior Zone Police Companies No. 206 and 208 were established. Then, on december 16, 1944, according to Order IGJ no. 1756/1944, the personnel of the inspectorate was reduced according to the table below:

Situation regarding the reduction of the Braşov Gendarmerie Inspectorate personnel on December 16, 1944

Formation	Officers	Non-commissioned officers	Soldiers	Total
<i>Headquarters of the Braşov Inspectorate</i>	12	33	49	94
<i>Sibiu Gendarmerie Legion</i>	3	123	116	242
<i>Târnava Mare Gendarmerie Legion</i>	3	111	142	256
<i>Făgăraş Gendarmerie Legion</i>	3	99	114	216
<i>Braşov Gendarmerie Legion</i>	3	148	150	301
<i>Trei Scaune Gendarmerie Legion</i>	4	126	107	237
<i>Odorhei Gendarmerie Legion</i>	4	106	94	204
<i>Ciuc Gendarmerie Legion</i>	4	105	95	204
Total	36	851	867	1754

Sursa: ANIC, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 16/1933, f. 171v.

In December 1944, following the dissolution of the Mureş Gendarmerie Inspectorate, the Odorhei Gendarmerie Legion, along with its entire personnel and the necessary logistical support, was transferred under the command of the Sibiu Gendarmerie Inspectorate. The command of this inspectorate was held by colonel

⁵ ANIC, fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, dosar nr 2/1944, f. 142.

Popa Augustin. Part of the Odorhei Legion's personnel was stationed in the commune of Feldioara⁶, while the other part was assigned to the border posts in Târnava Mare County, as follows: Augustin, Bodogaia, Dârjiu, Eliseni, Săcueni, Mugeni, Moșna, Mercheașa and Petecu⁷.

In January 1945, the Odorhei Gendarmerie Legion, with a personnel of 2 officers, 106 non-commissioned officers and 94 soldiers, was still operational in the commune of Feldioara, Brașov County, continuing to oversee the 10 border posts in Târnava Mare County. During this period, major Bogatu Ioan was transferred from the command of the Odorhei Gendarmerie Legion to the command of the Caraș Legion and the position of commander was taken over by second lieutenant Dumitrescu Gheorghe. On February 20, 1945, the personnel of the Odorhei Gendarmerie Legion moved to the area of the Cernato Section of the Brașov Legion to track down and capture the german soldiers who were clandestinely present in the region. On this occasion, 20 men and 3 women of German nationality were captured and handed over to the Legion. For the guard at the Brașov Legion, 7 non-commissioned officers remained, while another 7 non-commissioned officers were assigned to the Hălchiu - Brașov Camp⁸.

According to the order of the Sibiu Gendarmerie Inspectorate, 42 gendarmes from the Făgăraș Gendarmerie Legion were deployed to form a new police company. In accordance with the orders, 24 gendarmes were left at the headquarters of this inspectorate, while 15 corporal students were transferred to the Battalion of the Ploiești Oil Region Regiment. As a result, the Legion remained with a personnel of 2 officers, 107 non-commissioned officers and 10 gendarmes on duty, of which 5 corporal students and 5 soldiers were detached from the Brașov Gendarmerie Legion. The General Inspectorate of the Gendarmerie, through the Staff – Mobilization Bureau, issued Order no. 1870 on march 1, 1945, establishing a personnel of 126 active members for the legion, including 6 officers, 110 non-commissioned officers and 10 soldiers. In the same context, a reorganization of the Legion was ordered according to the new administrative structure, reducing the number of posts by half. As a result of these directives, a new reorganization was carried out, as follows:

The headquarters of the Gendarmerie Legion, located in the town of Odorhei, currently in Feldioara, Brașov County.

The Gendarmerie Section of Beclean included the posts in Dârjiu, Mugeni, Feliceni, Beclean, Lupeni, Zetea and Vlăhița.

The Gendarmerie Section of I.G. Duca encompassed the posts in Avrămești, I.G. Duca and Cobățești.

The Gendarmerie Section of Praid included the posts in Praid, Corund and Cușmed.

⁶ Sandru, Dumitru, *Administrația din Nord-Vestul Transilvaniei de după 23 august 1944*, în *Angvstia*, 10, 2006, *Istorie Sociologie*, Editura Angvstia, Sfîntu Gheorghe, 2006, p. 177.

⁷ ANIC, fond *Inspectoratele Regionale de Jandarmi*, dosar nr. 367, f. 34.

⁸ *Ibidem*, f. 35.

The Gendarmerie Section of Sângeorgiu comprised the posts in Sângeorgiu, Ghindari⁹.

On March 20, 1945, two gendarmerie sectors were established, namely Odorhei and I.G. Duca. On March 27, 1945, the gendarmes of the Legion were informed that german paratroopers had been dropped on the common land of Crislov. Following this, under the command of captain M. Alexandru, the gendarmes urgently proceeded to the location and upon arrival, they discovered five crates containing romanian currency, medicines, civilian clothes, pistols, ammunition, radio receivers and transmitters, as well as five parachutes. All the items found, including the sum of 72,800,000 lei, were seized by the gendarmes¹⁰. On March 31, 1945, the Odorhei Gendarmerie Legion had a personnel composed of 2 officers, 106 non-commissioned officers and 94 soldiers. During this quarter, the legion was stationed in Feldioara, Braşov County. In light of the risks following the withdrawal of the german troops from the area, by the end of march, the entire personnel was involved in raids across Braşov County, aiming to identify and capture german paratroopers who had remained concealed in the region. On may 22, 1945, the Odorhei Legion underwent an official inspection conducted by general Anton, who traveled to Feldioara. Subsequently, on july 2, 1945, the Legion returned to its traditional garrison, being reinstated in the town of Odorhei, at the unit's former headquarters.

On april 7, 1945, the Odorhei Gendarmerie Legion was inspected by colonel Bădescu Gheorghe from the General Inspectorate of the Gendarmerie, who issued a series of guidelines and directives regarding the behavior of the gendarmes when operating in the ceded territory, given the Legion's transfer to that area. On april 9, 1945, according to the telephone order from the Braşov Gendarmerie Legion, a number of 20 non-commissioned officers and 6 soldiers, under the command of plt. sgt. Stănică Florea, were dispatched at the disposal of the Braşov Legion and the soviet authorities to the commune of Tohanu Vechi for a special mission. On April 11, 1945, following the order of the Sibiu Gendarmerie Inspector, second lieutenant Gh. Dumitrescu went to the front as part of the 19th Police Company. During the same period, major Stănescu, the commander of the Legion, was detached to an Operational Battalion of the Bucharest Infantry Regiment and captain Vlădescu Vasile, from the Braşov Legion, was temporarily appointed as the commander of the Legion. On april 25, 1945, there was a reduction in the personnel of the Gendarmerie Legion, so, following IGJ Order no. 1020/1945, the personnel was reduced to 3 officers, 58 non-commissioned officers and 20 gendarmes. Considering that not all formations could be accommodated, an additional 3 posts were eliminated and the Legion was reorganized as follows:

Odorhei Sector: Beclean Section (posts in Beclean, Mugeni, Vlăhiţa, Zetea) and Ocland Section (posts in Ocland and Vârghiş);

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, f. 35-36.

I.G. Duca Sector: I.G. Duca Section (posts in I.G. Duca, Cobătești), Sângeorgiu Section (post in Sângeorgiu) and Praid Section (post in Praid)¹¹.

At the end of may 1945, the Gendarmerie Legion of Odorhei, temporarily deployed in the commune of Feldioara, Brașov County, underwent an inspection by Brigadier General Anton, the General Inspector of the Gendarmerie. In July 1945, the Odorhei Legion was relocated from the commune of Feldioara to the town of Odorhei, re-establishing itself in the old garrison. During this period, new gendarmerie posts were established in various localities, including Lupeni, Avrămești, Ulieș, etc. On July 12, 1945, by the Order of the General Inspectorate of the Gendarmerie no. 1070/1945, the personnel of the Odorhei Legion was established as follows: 5 officers, 58 non-commissioned officers, 15 conscripted soldiers, 6 recalled soldiers and 45 gendarmes from the former hungarian gendarmerie, integrated into the operational structure of the unit¹².

According to information obtained by the gendarmes of the Odorhei Gendarmerie Legion, in July 1945, in the informational report prepared by captain Marcu Marian, the commander of the legion, the mood in the county, particularly in its southwestern part, was detailed. In rural areas, a few romanian families were present and in the southern part of the county, the rest of the romanian urban population consisted of a small number of civil servants assigned to various state institutions. The report emphasizes that, in general, the mood was satisfactory, largely calm, especially after the installation of romanian authorities and, specifically, after the Romanian Gendarmerie's assumption of authority in the regions of Northern Transylvania.

Additionally, the report mentions a problem regarding the lack of cash, a situation caused by propaganda suggesting the continuation of the Hungarian administration, which led to a partial currency change, with the population holding on to some of the old money, hoping for the return of the former administration. Additionally, the lack of basic materials was a problem and in the county, there was widespread speculation with essential goods, a phenomenon occurring on a large scale. These actions were reported to the competent authorities, including the Prefecture and the Public Prosecutor's Office of the Odorhei Court. From a demographic perspective, the population of the county was largely composed of approximately 98% Hungarians, with the remainder being Romanians, Saxons and Szeklers. Within the coverage area of the Odorhei Gendarmerie Legion, there were only a few industrial units, including the Vlăhița Iron Works and the Praid Salt Mines. Their workers were organized into trade unions and generally, they were satisfied with the wages they received¹³.

At the beginning of August 1945, tables were drawn up listing the commands, units and non-operational formations that participated in military actions against German troops. These were prepared in accordance with the provisions of the General

¹¹ *Ibidem*, f. 36v

¹² *Ibidem*, ff. 37-38v.

¹³ Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond *Documentar*, dosar nr. 013663, vol. 1, ff. 353-354.

Staff Order no. 685.300/1945, which shows that, in the Transylvanian area, the Odorhei Gendarmerie Legion participated in operations between August 23 and November 15, 1944¹⁴. On August 23, 1945, by Order IGJ no. 1080/1945, it was decided to disband the gendarmerie sections and establish gendarmerie sectors in the headquarters of each district, with each sector staffed 80% with officers and 20% with non-commissioned officers. As a result of this reorganization, five operational sectors were created as follows: the Odorhei Gendarmerie Sector, the I.G. Duca Sector, the Sângeorgiu Sector, the Praid Sector and the Ocna Sector¹⁵. In order to support the actions of the „Tudor Vladimirescu” Division in Debrecen, on September 15, 1945, 15 sergeants major and 30 sergeants from the Odorhei Gendarmerie Legion were detached to reinforce the operational structures of the division.

On August 23, 1944, at a pivotal moment in Romania's history, the organizational structure of the Romanian Gendarmerie was well-defined and functional. The General Inspectorate of the Gendarmerie had the Sub-Inspectorate of the Gendarmerie in Cluj, with its command center established in the Cluj garrison. This sub-inspectorate coordinated, both operationally and administratively, three major territorial units: the Gendarmerie Inspectorates of Sibiu, Târgu Mureș and Cluj. Additionally, the Gendarmerie Legion of Odorhei was under the direct command of the Inspectorate, alongside other important legions in the central part of the country: Mureș, Târnava Mică, Ciuc and Trei Scaune¹⁶.

On August 26, 1945, in accordance with the provisions of the Allied Control Commission, the legion's personnel was modified, reaching 5 officers, 127 non-commissioned officers and 16 soldiers. To reinforce the personnel, on September 15, 1945, the General Inspectorate of the Gendarmerie ordered the dispatch of 15 sergeants major and 30 sergeants from the „Tudor Vladimirescu” Division¹⁷.

In the context of consolidating the authority of the Romanian state immediately following the end of World War II, the Romanian Gendarmerie underwent an extensive territorial reorganization. On December 15, 1945, under the order of the General Inspectorate of the Gendarmerie nr. 101581/1945, the re-establishment of the Târgu Mureș Gendarmerie Inspectorate was ordered, consisting of the Mureș Gendarmerie Legion and the Târnava Mică Legion, both transferred from the subordination of the Cluj Gendarmerie Inspectorate¹⁸. Additionally, three other legions, Trei Scaune, Ciuc and Odorhei, were transferred from the Sibiu Gendarmerie Inspectorate to the Târgu Mureș Gendarmerie Inspectorate¹⁹. To complete the personnel, under order IGJ nr. 289931/1945, 174 non-commissioned officers and soldiers from the "Tudor Vladimirescu" Division were assigned to the subordination of

¹⁴ ANIC, fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, dosar nr. 143/1945, f. 2.

¹⁵ *Idem*, fond *Inspectoratele Regionale de Jandarmi*, dosar nr. 367, f. 38.

¹⁶ *Idem*, fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, dosar 16/1933, f. 170v.

¹⁷ *Ibidem*, f. 194.

¹⁸ *Ibidem*, f. 193.

¹⁹ Țurlea, Petre, *Români și unguri 1945-2018*, vol. III, Editura Karta-Graphics, Ploiești, 2018, p. 7.

the Târgu Mureș Inspectorate. Subsequently, on september 24, 1945, according to IGJ order nr. 72571/1945, captain Mureșeanu Gheorghe and lieutenant Topolniceanu Gheorghe, both from the same division, were assigned to the Education and Culture Department of the Inspectorate. Along with them, three non-commissioned officers were also appointed. The process of supplementing personnel continued and on October 6, 1945, under IGJ order nr. 230338/1945, a group of 54 non-commissioned officers and soldiers was transferred from the „Horia, Cloșca and Crișan” Division²⁰. The activity carried out by the personnel of the Odorhei Gendarmerie Legion during the turbulent years of 1944–1945 did not go unrecognized by the military authorities. As a result, 32 "Victory" medals were awarded²¹ and in the letter from the General Inspectorate of the Gendarmerie, no. 13,296 dated April 6, 1947, addressed to the Ministry of War, reference is made to the decoration proposals submitted earlier. According to this correspondence, captain Marcu Marian from the Odorhei Gendarmerie Legion was proposed for decoration based on General Order no. 29 from June 3, 1946, as well as Order no. 49,340 from the same year, with the "For Victory over Germany in the Great Patriotic War 1941–1945" medal, awarded as a token of appreciation for his contribution to the war effort²².

The re-establishment of this gendarmerie unit was important for restoring order and control in the Odorhei area, contributing to the strengthening of the Romanian state's institutions in the recently regained territories. The Romanian Gendarmerie operated in accordance with the evolution of the political and military situation at the end of the Second World War. Through this reorganization, the authorities aimed to ensure the Gendarmerie's presence in Transylvania, in order to maintain order, security and the smooth functioning of institutions in these territories. The activity of the Odorhei Legion shows how the Romanian Gendarmerie sought to rebuild its forces and contribute to stabilizing a sensitive region during a time of major internal changes and transitions.

Bibliografie selectivă

Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond *Documentar*;
Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*;
Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratele Regionale de Jandarmi*;
Depozitul Central de Arhivă Pitești, fond *CM Oraș București*;
Sandru, Dumitru, *Administrația din Nord-Vestul Transilvaniei de după 23 august 1944*, în *Angvstia*, 10, 2006, Editura Angvstia, Sfîntu Gheorghe, 2006;
Țurlea, Petre, *Români și unguri 1945-2018*, vol. III, Editura Karta-Graphics, Ploiești, 2018.

²⁰ ANIC, fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, dosar 16/1933, f. 193.

²¹ *Ibidem*, dosar nr. 18/1946, f. 60.

²² *Ibidem*, dosar nr. 12/1946, ff. 41-42.

ISTORIE LOCALĂ
*
LOCAL HISTORY
*
HISTOIRE LOCALE

TÂRGNEMȚENI ÎN BRIGĂZILE INTERNAȚIONALE DIN SPANIA (1936-1939)

*

RESIDENTS OF TARGU NEAMȚIN THE INTERNATIONAL BRIGADES FROM SPAIN (1936-1939)

*

RÉSIDENTS DE TARGU NEAMT DANS LES BRIGADES INTERNATIONALES D'ESPAGNE (1936-1939)

prof.dr. Emanuel BĂLAN¹

Rezumat: În perioada 1936-1939, istoria Spaniei a fost marcată de un război civil dintre forțele guvernamentale de stângă și cele ale opoziției naționaliste, cu implicații internaționale dacă avem în vedere susținerea celor două tabere. Guvernul republican a cerut ajutor Uniunii Sovietice, care, a început imediat trimiterea de armament și alimente. Internaționala a III-a a hotărât formarea unor unități de voluntari care să lupte alături de armata spaniolă împotriva trupelor naționaliste care aveau sprijinul miilor de voluntari trimiși de către Mussolini. Partidul Comunist din România (aflat în ilegalitate din 1924) a înființat la București, în toamna anului 1936, un Comitet de ajutorare a Spaniei republicane care funcționa pe lângă CC al PCdR. Numărul comuniștilor români participanți ca voluntari a fost estimat de către cercetători la 400 de luptători. Materialul de față se oprește asupra a trei dintre cei 400, originari din Târgu-Neamț, încercând un medalion biografic al acestora, doi trei ei murind pe câmpul de luptă, doar Constantin Câmpeanu supraviețuind cu o carieră în cadrul Securității după 1948.

Cuvinte cheie: războiul civil din Spania, comuniști, Siguranță, Securitate, PCR, Emil Schneiberg, Zigu Leibovici, Constantin Câmpeanu

*

Abstract: In the period 1936-1939, the history of Spain was marked by a civil war between the leftist government forces and those of the nationalist opposition, with international implications if we consider the support of the two camps. The republican government asked for help from the Soviet Union, which immediately began sending weapons and food. The Third International decided to form volunteer units to fight alongside the Spanish army against the Nationalist troops who had the support of the thousands of volunteers sent by Mussolini. The Communist Party of Romania (illegal since 1924) established in Bucharest, in the fall of 1936, a Committee to help Republican Spain that functioned alongside the CC of the PCdR. The number of Romanian communists participating as volunteers was estimated by researchers at 400 fighters. The present material focuses on three of the 400, originally from Târgu-Neamț, attempting a biographical medallion of them, two or three of them dying on the battlefield, only Constantin Câmpeanu surviving with a career within the Security after 1948.

Keywords: the civil war in Spain, communists, Siguranța, Securitate, PCR, Emil Schneiberg, Zigu Leibovici, Constantin Câmpeanu

*

Résumé: Dans la période 1936-1939, l'histoire de l'Espagne a été marquée par une guerre civile entre les forces gouvernementales de gauche et celles de l'opposition nationaliste, avec des

¹ Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț.

implications internationales si l'on considère le soutien des deux camps. Le gouvernement républicain a demandé l'aide de l'Union soviétique, qui a immédiatement commencé à envoyer des armes et de la nourriture. La Troisième Internationale décide de former des unités de volontaires pour combattre aux côtés de l'armée espagnole contre les troupes nationalistes qui bénéficient du soutien des milliers de volontaires envoyés par Mussolini. Le Parti communiste de Roumanie (illégal depuis 1924) créa à Bucarest, à l'automne 1936, un Comité d'aide à l'Espagne républicaine qui fonctionnait aux côtés du CC du PCdR. Le nombre de communistes roumains participant en tant que volontaires a été estimé par les chercheurs à 400 combattants. Le présent matériel se concentre sur trois des 400, originaires de Târgu-Neamț, tentant d'en dresser un médaillon biographique, deux ou trois d'entre eux mourant sur le champ de bataille, seul Constantin Câmpeanu survivant avec une carrière au sein de la Sécurité après 1948.

Mots-clés: guerre civile en Espagne, communistes, Siguranță, Securitate, PCR, Emil Schneiberg, Zigu Leibovici, Constantin Câmpeanu

*

În perioada 1936-1939, istoria Spaniei a fost marcată de un război civil dintre forțele guvernamentale de stângă și cele ale opoziției naționaliste, cu implicații internaționale dacă avem în vedere susținerea celor două tabere. La 18 iulie 1936, are loc rebeliunea militară împotriva guvernului de stângă proaspăt ales prin alegerile din 16 februarie, alegeri castigate de Frontul Popular. Liderul rebelilor a fost generalul Jose Sanjurjo, condamnat la moarte pentru revolta militară eșuată din 1932, dar amnistiat în 1934 de către un guvern de dreapta. *Pronunciamento*-ul viza răsturnarea regimului de stângă, restabilirea ordinii și suprimarea reformelor sociale inițiate de coaliția de guvernare (vezi reîmpărțirea pământurilor agricole, participarea muncitorilor în structurile de conducere ale întreprinderilor sau laicizarea învățământului de stat). Revoltele, care urmăreau ocuparea unităților militare și a instituțiilor administrației publice, au fost în mare parte reprimare.

Cu toate acestea, datorită sprijinului militar primit din partea Italiei fasciste și a Germaniei naziste, rebelii au reușit să obțină succese notabile, reușind să se apropie de Madrid în lunile care au urmat. După declanșarea ostilităților, Juntei militare i s-au alăturat falangiștii (fasciștii spanioli) și monarhiștii, precum și o organizație militară care reprezenta interesele ofițerilor superiori dar și de către ierarhii Bisericii catolice, care își simțeau amenințate pozițiile și privilegiile sub o guvernare a Frontului Popular.

Guvernul republican a cerut ajutor Uniunii Sovietice, care, a început imediat trimiterea de armament și alimente. Internaționala a III-a a hotărât formarea unor unități de voluntari care să lupte alături de armata spaniolă împotriva trupelor naționaliste care aveau sprijinul miilor de voluntari trimiși de către Mussolini.

Centrul de recrutare al voluntarilor a fost stabilit la Paris² sub comanda unor lideri marcanti ai internaționalei comuniste: André Marty, Palmiro Togliatti, Luigi Longo sau Iosif Broz („Tito”). Nou-înființatele formațiuni paramilitare urmau să poarte denumirea de Brigăzi Internaționale (în fruntea lor a fost numit un fost spion

² Julián Casanova, *The Spanish Republic and Civil War*, Cambridge University Press, 2010, p. 222.

sovietic, Lazăr Stern, avându-l drept comisar politic pe André Marty), iar în rândul lor puteau intra și luptători neafiliați politic sau membri ai altor partide cu orientare antifascistă (socialiști, radical-socialiști, social democrați, etc.). O lună mai târziu s-a constituit și Statul Major al Brigăzilor Internaționale, căruia, în urma unui acord semnat între Comintern și Guvernul spaniol, i s-a fixat reședința la Albacete³.

Se estimează că circa 35.000 de voluntari (din care 57% membri ai partidelor comuniste) din 54 de țări (francezi, englezi, americani, polonezi, iugoslavi, germani, maghiari, cehi, români, etc.) au luptat în Brigăzile Internaționale până la sfârșitul războiului (octombrie 1936-aprilie 1939)⁴.

Partidul Comunist din România (aflat în ilegalitate din 1924) a înființat la București, în toamna anului 1936, un Comitet de ajutorare a Spaniei republicane care funcționa pe lângă CC al PCdR⁵. Această structură clandestină se ocupa de recrutarea și selecționarea voluntarilor, difuzarea unor materiale propagandistice favorabile *Cauzei* guvernului spaniol, strângerea de fonduri, procurarea actelor de călătorie, ajutorarea familiilor voluntarilor plecați în Spania, organizarea unor serbări prin intermediul cărora se puteau colecta bani și bunuri, etc. Comitetul era condus de către Ilie Pintilie iar acțiunile sale de recrutare s-au bucurat succes. Veteranii întorși din Spania au vehiculat după 23 august 1944, un număr de 500 de interbrigadiști români⁶. Cercetările recente de arhivă arată că acest număr este ușor exagerat, fiind vorba despre circa 400 de luptători.

Unii istorici au descris prezența luptătorilor internaționali ca fiind participarea la „ultimul război romantic al secolului al XX-lea”⁷, însă cei mai mulți voluntari au fost animați de convingerile lor antifasciste. Membrii PCdR erau trimiși în Spania ca urmare a „sarcinii de partid”, fiind și datorie de onoare. Mulți însă încercau să scape și de persecuția politică, fiind urmăriți, arestați și condamnați. Marea lor majoritatea împărtășeau aceleași idealuri ca majoritatea voluntarilor internaționali, lupta împotriva fascismului. Aceste idei sunt prezentate și în amintirile lui Petrea Nicolae, fost secretar al organizației UTCdR a Capitalei din 1936: „Am avut noi pe atunci războiul civil din Spania, am avut ca să spun așa greutăți în sensul că toți tinerii noștri voiau să se ducă în Spania, unii chiar fără să mai întrebe au fugit ca să lupte în Spania împotriva

³ Andrew Forrest, *The Spanish Civil War*, Routledge, London, 2000, pp. 94-95.

⁴ Bartolomé Bennassar, *Războiul civil din Spania*, trad. de Beatrice Stanciu, București, Editura All, 2009, p. 105.

⁵ Ion Babici, „Solidaritatea poporului român cu războiul național-revoluționar din Spania”, *Analele Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă CC al PCR*, nr. 4, 1966, pp. 101-102.

⁶ *Voluntarii libertății. Buletinul Asociației foștilor voluntari români din Armata republicană spaniolă*, nr. 2-3, martie-aprilie 1946, pp. 21-23. Petre Borilă, „Solidaritatea internațională cu cauza poporului spaniol”, în *Voluntarii români în Spania 1936-1939. Amintiri și documente*. Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă CC al PCR, Ed. Politică, București, 1971, p. 100.

⁷ Sebastia Hereros, „The International Brigades in the Spanish War 1936–1939: Flags and Symbols”, *Proceedings of the XIX Congress of Vexillology*, Flag Institute, Londra, 2001, p. 141.

fascismului. Mult am avut de luptă cu tinerii pentru că pur și simplu părăseau munca și toți cereau să plece în Spania, unii plecau fără să mai aibă aprobare”⁸.

Din totalul de 378 de voluntari identificați, au murit pe front sau în spitalele frontului 58 de interbrigadiști⁹.

Recent, cercetătorul Mihai Burcea, a publicat lucrarea *Luptând pentru o iluzie*, pe baza dosarelor personale de la Siguranță, astfel încât putem reconstitui traseul celor trei activiști din Târgu-Neamț care au activat în acestea brigăzi, doar unul supraviețuind conflictului, Constantin Câmpeanu, devenit după 1947, ofițer de securitate.

Cei trei târgnemțeni au plecat în Spania la „chemarea” organizației regionale PCdR din Iași condusă de celebrul ceferist, Ilie Pintilie. Conform informațiilor, cei trei cu vârste între 22 și 25 de ani, necăsătoriți debordau de elan revoluționar, plecarea lor nu a fost comunicată familiei din motive de siguranță, acțiunea fiind una clandestină. Cei de acasă, familia, știau despre ei din puținele scrisori trimise și din informațiile presei despre mersul războiului din Spania (ziarele de drapta, *Universul* sau *Curentul* sau de stânga, *Adevărul* sau *Dimineața*). Aceste ziare prezentau uneori situația de front în mod eronat, așa cum s-a întâmplat cu anunțurile eronate despre moartea pe câmpul de luptă a lui Zigmund Leibovici și Constantin Câmpeanu.

Unul dintre recrutorii voluntarilor era, studentul communist Emil Schneiberg din Târgu Neamț, care fusese desemnat de regional PCdR din Iași. Acesta le-a prezentat „tovarășilor” săi situația din Spania și apelul partidului adresat celor care doreau să lupte contra fascismului. Toți aceștia erau atent supravegheați de către autorități. Toți aceștia erau considerați de către organele statului „suspecți comuniști internabili”¹⁰ fiind mereu supravegheați prin filaj, interceptarea corespondenței sau folosirea unor informatori.

Zigmund Leibovici

Originar din Târgu-Neamț, născut la 12 noiembrie 1911, fiul lui Caiman și al Rașelei, era în 1936, student la drept la Iași și membru în celula de conducere a UTCdR din Târgu-Neamț, fiind coleg cu Emil Schneiberg. Prima lor arestare s-a produs în februarie 1932, fiind condamnați în mai același an la șase luni de închisoare pentru tipărirea și răspândirea în repetate rânduri a unor manifeste comuniste în orașul Târgu Neamț (delict care intra sub incidența articolului 11 din Legea „Mârzescu”). În urma recursului la Curtea de Apel Iași la 16 iulie 1932, li s-a scăzut o lună din pedeapsă fiind eliberați, considerându-se că pedeapsa a fost ispășită în timpul arestului. Eliberat, este încorporat în cadrul Regimentului 5 călărași pentru satisfacerea

⁸ Mihai Burcea, *Luptând pentru o iluzie*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2024, p. 482.

⁹ *Ibidem*, p. 332.

¹⁰ Conform acestei sintagme, de multe ori, aceștia erau arestați preventive de către Siguranță în preajma zilelor cu conotație pentru mișcarea de stânga, precum 1 mai sau 7 noiembrie sau, în caz de mobilizare armată, puteau fi reținuți și trimiși în lagăre.

stagiului militar, fiind lăsat la vatră cu gradul de soldat TR (1932-1933). Continuă să fie sub lupa Siguranței care îl reastează în iulie 1935, fiind judecat în libertate de către Consiliul de Război al Corpului 4 Armată din Iași. Leibovici era acuzat de confecționarea de șabloane cu lozinci comuniste în vederea aplicării lor pe diferite clădiri din Iași împreună cu prietenul și colegul de facultate Emil Schneiberg și alți studenți uteciști, (în acea perioadă, cei doi prieteni locuiau în Căminul studenților evrei din Iași). Deși era inculpat și se afla sub atenta supraveghere a Siguranței Târgu-Neamț, pe 11 octombrie 1936, părăsește localitatea natală sub motivul susținerii unui examen la facultate. Însă acesta pleacă la fratele său, Lazzaro Inchilovici, medic chirurg la un spital din Pavia, Italia și simpatizant al Partidului Fascist Italian¹¹.

În luna septembrie a aceluiși an, Leibovici solicitase Prefecturii Neamț eliberarea unui pașaport, cerere care ia-a gost refuzată din cauza cazierului acestuia. Totuși acesta părăsește țara și ajunge în Italia la fratele său. Inchilovici trimite la 20 octombrie o telegramă tatălui său prin care îl înștiința că fratele său a ajuns cu bine în Italia. Leibovici i-a spus tatălui că pleacă la studii la Paris, telegrama a fost interceptată de Siguranța din Târgu-Neamț, care află de fuga sa. Leibovici pleacă după câteva zile la Paris, în timp ce Inchilivoci trimite o nouă telegramă către părinții săi la 28 octombrie, în care le transmite că „Zigu” este bine și că i-a găsit o gazdă dar că este dezamăgit că fratele său este adept al comunismului: „Deși aș fi vrut să-l știu vindecăt de acele idei care nu știu ce o să-i mai aducă. Eu l-am rugat numai să fie liniștit acolo unde se duce pentru ca pe urmă să mai vie pe la mine. Din partea-mi am făcut tot ce mi-a fost posibil pentru a-l ajuta și cu multă plăcere”¹².

Leibovici ajunge la Paris în noiembrie și trimite o telegramă părinților în care le spune cât de bine a fost primit de fratele Lazzaro în Italia dar cât este de dezamăgit de opțiunea fratelui pentru fascism: „e mai fascist ca Mussolini”¹³. Trimite o nouă scrisoare în care spunea că nu are „pașaport de trecere” și nici o carte de lucru, fiind îngrijorat că putea fi prins și expulzat de către poliția franceză care făcea razii frecvente pentru a depista străinii aflați ilegal în Franța¹⁴. La Paris se afla în gazdă la Elvira Rodiguët, pe 40 Avenue Foch, Parc Saint Mour (Seine). Pentru a evita arestarea le comunică părinților că va pleca în „legiunea tehnică și administrativă spaniolă” care avea nevoie de oameni calificați iar când situația din Franța se va îmbunătăți legislative se va reîntoarce la Paris. Încercă astfel să-i liniștească oarecum pe părinți: „Vreau să cred că am făcut bine făcând acest pas și vreau ca D-vstră să înțelegeți seriozitatea lui și faptul că voi putea astfel să-mi aranjez situația. De altfel nu sunt singurul. Sunt sute de emigranți care fac același lucru în treacăt fie zis Lică s-a oferit și el la rândul lui pt. Abisinia, dar nu i s-a primit oferta din cauza slujbei ce are”¹⁵. Chiar dacă luase decizia de a pleca cu mult timp înainte, Leibovici nu vroia să-și facă părinții

¹¹ Mihai Burcea, *op. cit.*, p. 179.

¹² *Ibidem*, p. 180.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 181.

¹⁵ *Ibidem*.

să suferă și mai mult, cu atât mai mult cu cât, în aprilie 1937, unele ziare românești publicau știrea morții sale. Știrea despre moartea acestuia era dezmințită de către „Capitala” în numărul său din 16 aprilie 1937, chiar pe prima sa pagină: „Ziarele reacționare publică între alte minciuni știrea că ași fi murit. În ciuda lor, sunt sănătos tun!”¹⁶.

Dezmințirea morții lui Leibovici este făcută și de către Iuju Schneiberg¹⁷, fratele lui Emil Schneiberg, care la 30 ianuarie 1937, trimitea o scrisoare din Paris familiei lui Leibovici, în care infirma moartea lui Zigu, care era „o fantezie a gazetelor românești”, fiind informat de către un invalid venit din Spania, că Zigmund trăiește, acesta verificând registrele cu străinii decedați. La 17 februarie 1937, Leibovici le scrie părinților că nu este mort precum scriau unele gazete românești și că este sănătos rugându-i să-i traducă în limba franceză și legalizeze toate diplomele de studii și să i le trimită la Paris¹⁸.

Leibovici a mai trimis părinților săi alte câteva scrisori în perioada 28 februarie-17 iulie 1937. În scrisoarea datată 4 iulie 1937 redă peisajul spaniol din localitatea în care se afla în refacere cu unitatea sa, fiind cazați într-o vilă și petrecându-și ziua citind, ascultând muzică la radio sau cântând la chitare. La final le comunică părinților că nu știa nimic despre Emil Schneiberg, pe care nu-l văzuse deloc în Spania. Deci, nu știa despre moartea acestuia în februarie în urma bătăliei de la Jarama¹⁹. Zigu Leibovici avea să moară la câteva săptămâni după scrierea acestei depeșe. Cel care s-a aflat în preajma sa în ultimele sale clipe a fost medical David Iancu²⁰. Acesta se afla detașat în prima linie cu Batalionului 1 din Brigada a 13-a Internațională „Ceapaev”, din subordinea Corpului 18 Armată. Așa l-a întâlnit pe Leibovici, batalionul fiind implicat în iulie 1937 în lupte grele în zona Brunete. În luptele pentru cucerirea castelului Romanillos, a fost grav rănit Leibovici. David Iancu, își amintește despre Leibovici că, în timpul încercuirii de la Brunete că, „fiind trimis cu o mitralieră să închidă o breșă făcută de inamic, a apărut această breșă până la sosirea unei subunități, care a respins atacul inamic. În cursul acestor lupte, el a fost rănit, dar a refuzat să fie

¹⁶ „Capitala”, an II, nr. 362, 16 aprilie 1937, p. 1.

¹⁷ Iuju Schneiberg, născut la 20 septembrie 1917, la Târgu-Neamț, fratele lui Emil Schneiberg. Decide să plece în Franța, în decembrie 1936, cu scopul de a trece în Spania și a se înrola în brigăzile internaționale. Moartea fratelui, în februarie 1937, îl determină să se întoarcă în țară în primăvara anului 1937, stabilindu-se la București la fratele său, avocatul Aurel Schneiberg. Revine la Paris în februarie 1939, iar în toamna aceluiași an, Consiliul de Miniștri îi retrage naționalitatea română pentru că a părăsit țara în mod clandestin, sustrăgându-se îndeplinirii „serviciului militar, sau altor îndatoriri în legătură cu apărarea națională” (Monitorul Oficial, partea I, nr. 270 din 21 noiembrie 1939).

¹⁸ Mihai Burcea, *op. cit.*, p. 183.

¹⁹ *Ibidem*, p. 183.

²⁰ **David Iancu**, tânăr UTCist, absolvent de medicină la Iași în 1936, avea un mic cabinet la Pașcani. În aprilie 1937, pleacă legal din țară pentru a se înrola voluntar ca medic Serviciul sanitar al Brigăzilor Internaționale. În vara anului 1937 se afla ca medic chirurg la Centrul de triaj al Corpului 18 Armată, respectiv pe frontul de la Brunete.

evacuate. Numai agravarea plăgii a impus evacuarea, dar la spitalul din Madrid unde a fost dus, cu tot tratamentul acordat, n-a mai putut fi salvat”²¹.

Organele de urmărire iau și ele act de moartea lui Leibovici, acestea organizând o descindere la domiciliul părinților acestuia la 7 octombrie 1937. După percheiziție și ridicarea unor probe, tatăl lui Zigu, Calman Leibovici²² este chemat la Comisariatul de Poliție unde dă o declarație în care confirm plecarea fiului său în Spania în 1936. Le spune anchetatorilor că, inițial, știa din cele scrise de fiul său că, este la studii la Paris. În cursul anului 1938 și 1939, Cabinetul 3 Instrucție de pe lângă Tribunalului Militar al Corpului 4 Armată din Iași și Chestura de Poliție Iași au cerut de mai multe ori arestarea și aducerea acuzaților Zigmund Leibovici și Emil Scheinberg în fața magistraților militari pentru a fi judecați în procesul aflat pe rol din 1935. La fiecare solicitare, Poliția Târgu-Neamț răspundea că cei doi au murit în Spania în cursul anului 1937.

Emil Schneiberg

Al treilea personaj al istoriei noastre, era născut la 10 septembrie 1913, ca fiul al lui Iancu și a Ghizelei, într-o familie cu șase copii, tatăl fiind proprietarul unei prăvălii. La începutul anilor '30, Schneiberg era liderul organizației locale a UTCdR din Târgu Neamț, organizație înființată împreună cu prietenul Zigmund Leibovici. La începutul lunii februarie 1932, cei doi împreună cu alți membrii UTCdR din oraș (elevul Tony Abramovici, meseriașii Ițic Osias, Vasile Sandu, Ion Blănaru, H. Goldenberg. și surorile Cecilia și Maria Herșcovici), au fost arestați și deferiți Tribunalului Neamț pentru a fi judecați și condamnați pentru „activitate subversivă”²³. În urma unei noi percheziții la domiciliul lui Schneiberg, Siguranța a găsit în scorbură a unui copac din grădina locuinței studentului, mai multe manifeste și un șapirograf²⁴. În urma instrumentării cazului, a reieșit că, la început activitatea acestora se rezuma la propagarea ideilor comuniste prin intermediul discuțiilor individuale cu muncitori și țărani. În vara anului 1931, sub camuflarea unui club sportiv „Victoria”, au atras noi adepți: Ițic Aron Osias, Haim Leib Goldenberg, Vasile Sandu, Dumitru Blănaru, Paulina și Toni Abramovici, Maria și Cecilia Herșcovici și Jeaneta Ianovici.

Pentru ca aceștia să nu se cunoască între ei, au fost împărțiți în patru nuclee care activau separat. Nucleul conducător era format din Emil Sneiberg, Paulina Abramovici și Dumitru Blănaru, având pe Osias ca om de legătură cu celelalte nuclee. La percheziții, s-au găsit asemenea manifeste și broșuri²⁵.

²¹ *Voluntari români în Spania. Amintiri și documente*, Editura Politică, București, 1971, p. 392.

²² Calman Leibovici avea o instrucție școlară primară (absolvise 4 clase) și era proprietarul unei geamgerii în Târgu Neamț.

²³ „Opinia”, nr. 7432, 9 februarie, p. 3.

²⁴ „Opinia”, nr. 7451, 1 martie 1932, p. 3

²⁵ „Universul”, an 49, nr. 45, 16 feb 1932, p. 6.

În mai 1932, în baza articolului 11 din „Legea Mârzescu”, instanța i-a condamnat la șase luni închisoare²⁶, însă în urma judecării recursului (16 iulie 1932), Curtea de Apel din Iași le-a scăzut o lună din pedeapsă, rămânând să execute restul de cinci luni²⁷. Eliberat își continua activitatea, fiind din nou arestat în decembrie 1933, de către Chestura Iași dar eliberat după câteva zile din lipsă de probe. În august 1935, este din nou arestat cu un grup de uteciști, printre care și Zigu Leibovici, fiind acuzați de tipărirea de manifeste comuniste, fiind acuzați de încălcări a Legii Mârzescu și judecați în libertate. După eliberare este încorporat la Regimentul 15 Infanterie Piatra Neamț, fiind lăsat la vată cu gradul de fruntaș TR, în octombrie 1936.

Schneiberg părăsește legal țara cu un pașaport eliberat în noiembrie 1936 de către Prefectura Poliției Capitalei. Fratele lui Emil, avocatul Aurel Schneiberg, și Basil Sepeanu (tatăl viitorului locotenent colonel de Securitate din anii '50, Tudor Sepeanu), fuseseră însărcinați (contra cost) de conducerea PCdR să se ocupe de procurarea pașapoartelor voluntarilor (pentru aceste servicii, cei doi avocați primeau substanțiale sume de bani). Ca și în cazul prietenului său, Zigmund Leibovici, Schneiberg nu le-a spus nimic părinților săi despre plecarea pe frontul din Spania, ci la sora sa de la Paris, Mara Roland, pentru a-și continua studiile de drept²⁸.

Despre situația acestuia, aflăm dintr-o scrisoare trimisă de către sora lui familiei în 7 iulie 1937, și descoperită de către Siguranță cu ocazia perchezițiilor din 7 octombrie 1937 la familia Schneiberg. Mara Roland le scria părinților să nu se simtă vinovați în legătura cu decizia luată de Emil despre care nici ea nu știa nimic, însă „era hotărât nimeni și nimic nu-l putea împiedica”²⁹.

În urma perchezițiilor, tatăl său Iancu Schneiberg, a făcut chemat la Comisariat pentru declarații, spunând că nu știe nimic despre fiul său.

Emil Schneiberg și-a pierdut viața în luptele de la Jarama. La începutul lunii februarie 1937, forțele naționaliste au declanșat o nouă ofensivă de cucerire a Madridului, atacând în sectorul Jarama. Participant la bătălie, Pavel Kleinman (șef al Direcției Generale a Miliției între 1949-1952 sub numele de Pavel Cristescu) cu batalionul Dimitrov, acesta își amintește de moartea lui Schneiberg: „La stânga noastră, era batalionul franco-belgian, în sânul căruia se găsea un singur român, tov. Schneiberg Emil, student din Iași și activist al Partidului Comunist. Cu gradul de sergent, venit pe front în a doua jumătate a zilei, dânsul a fost numit comandant al acestui batalion francez, pe care a reușit să-l comande timp de circa 24 de ore. A doua zi, a căzut eroic tov. Schneiberg Emil, căruia tov. spanioli, în cetatea universitară (este vorba de campusul Cetatea Universitară din Madrid – n.n.), alături de toți ceilalți studenți spanioli și străini căzuți pentru apărarea Spaniei republicane, i-au ridicat un monument cu o placă de marmură și primul pe această placă era înscris numele tov.

²⁶ Sunt achitați Tony Abramovici, Ițic Ozias și Haim Goldenberg.

²⁷ „Opinia”, nr. 7561, 14 iulie 1932, p. 3.

²⁸ Mihai Burcea, *op. cit.*, p. 187.

²⁹ *Ibidem*, p. 188.

Schneiberg Emil, student român”³⁰. O altă mărturie este cea a lui Mihai Burcă: „el (Schneider), a fost încorporat într-un batalion de voluntari francezi. Bun tovarăș, energic și priceput, era iubit de toți oamenii din batalion. În bătălia de la Jarama, comandantul batalionului și toți ofițerii fiind scoși din luptă, Emil a preluat comanda și a condus batalionul până ce, la 14 februarie 1937, a căzut răpus de un glonț dușman”³¹.

Autoritățile prin decizia Consiliului de Miniștri din 19 martie 1941, a ridicat naționalitatea română lui Emil Schneiberg pentru că „fără prealabila autorizațiune a Guvernului român, au intrat în serviciul militar la străini”.

După război, a fost privit ca un erou, în Târgu-Neamț o stradă a purtat numele său (fosta stradă Română din Țuțuieni, a purtat acest nume până în 1965, când a revenit la numele de până la 1948), iar în 1948, este inaugurat Ateneul popular „Emil Sneiberg“, în fapt fosta sală a coumității evreiești. La inaugurarea din octombrie 1948, au fost prezenți reprezentanți ai PMR și ale autorităților locale. Au fost rostite discursuri de elogiare a persoanlității luptătorului antifascist prin cuvântările lui Ghidale Bercu, secretarul Comitetului Democratic Evreiesc, Popeanu, secretarul local al organizației PMR, Chirica Elena din partea UFDR, Iulius Sechter, vicepreședintele comunității evreiești. Inaugurarea s-a încheiat cu un moment artistic în limba idiș și cu piesa „Menschen” de scriitorul popular Salom Alechem, interpretată de secția artistică a comunității³².

Constantin Câmpeanu,

Născut la 3 august 1914 în Târgu-Neamț, ca fiu al lui Gheorghe și Elena Câmpeanu. Când a izbucnit insurecția militară din Spania, Constantin Câmpeanu era încorporat la Regimentul 15 Infanterie Piatra Neamț, unde își satisfăcea stagiul militar, avându-l coleg pe Emil Schneiberg. Cei doi mai aveau ceva în comun, locuiau pe aceeași stradă, Ștefan cel Mare. Lăsat la vatră în octombrie 1936 cu gradul de caporal TR, specialitatea mitraliere, s-a întâlnit cu frații Burcă și, la propunerea lui Schneiberg, hotărâsc să plece în Spania³³. Nu s-a mai întors la Atelierele CFR Pașcani unde lucra ca ajustor mecanic înainte de a fi luat în armată³⁴.

Câmpeanu trece granița legal, în decembrie 1936 și ajunge la Paris, de unde trimite în țară la 20 decembrie 1936 o scrisoare către părinții săi. Sosit în Spania a luat parte la luptele de la Jamara și Guadalajara din primele luni ale anului 1937, pentru ca în primăvara aceluiași an să fie încadrat în nou înființatul batalion balcanic „Djakovic”. Pe 25 august 1937, în plină bătălie de la Brunete, a fost rănit în luptele de

³⁰ *Ibidem*, p. 189.

³¹ *Voluntari români în Spania. Amintiri și documente*, Editura Politică, București, 1971, pp. 217-218.

³² „Luptătorul”, nr. 202, 13 octombrie 1948, p. 2.

³³ Mihai Burcă, *Luptând pentru o iluzie*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2024, p. 189.

³⁴ *Voluntari români în Spania 1936-1939. Amintiri și documente*, Editura Politică, București, 1971, p. 282.

la Harlete. Este transportat la spitalul din Murcia, unde este îngrijit de doctorul David Iancu³⁵.

Ca și în cazul celorlalți doi interbrigadiști, și la domiciliul acestuia are loc pe 7 octombrie o percheziție a Siguranței. Sunt chemați la audieri tatăl Gheorghe Câmpeanu și unul din cei patru frați ai lui Câmpeanu, Gheorghe Gh. Câmpeanu. Tatăl declară că nu a avut cunoștință despre intenția fiului de a pleca în Spania, la fel declarând și fratele său, Gheorghe Câmpeanu, de profesie ajutor de șofer³⁶.

Ca urmare a probelor adunate, organele de ordine au întocmit dosarul pentru ridicarea naționalității române, decizie luată la 19 martie 1941, în baza Legii nr. 86/1939 privitoare la dobândirea și pierderea naționalității române, Consiliul de Miniștri a decis ridicarea naționalității române a numiților Emil Schneiberg, Zigmund Leibovici și Constantin Câmpeanu din Târgu-Neamț, pentru că „fără prealabila autorizațiune a Guvernului român, au intrat în serviciul militar la străini”³⁷.

După victoria lui Franco, interbrigadiștii s-au refugiat în Franța, fiind internați în lagăre și penitenciare pe diferite perioade, de la 1 lună la 3 ani. După iunie 1940, o mare parte au intrat în rezistența franceză, printre aceștia fiind și Câmpeanu. În cadrul Detașamentelor de Francitiori și Partizani –mână de lucru imigrantă (FTP-MOI), grupare an Partidului Comunist Francez, a existat și detașamentul român. Acest detașament, făcea partea din unitatea condusă de Boris Holban care acționa în zona Parisului. În acest detașament românesc a luptat în perioada mai 1942-noiembrie 1943 și Constantin Câmpeanu³⁸. Anterior, Câmpeanu se alăturase Organizației Speciale a PCF, în iunie 1941 când adus la Paris din lagărul de la Vernet, pentru a fi trimis voluntar la muncă în Germania, fuge din garnizoana Tourelles din Paris folosindu-se de acte false. Intră în legătură cu grupul comunist român din Paris , care-l însărcinează cu misiuni de recunoaștere și atribuții tehnice la Organizației Speciale (repararea armamentului și fabricarea bombelor)³⁹.

Potrivit lui Petre Suci, în 1942, Mișu Pop secretar al grupului comunist român din Franța, l-a însărcinat pe el și pe Câmpeanu să organizeze Frontul Național Român și să redacteze apelul către românii din Franța⁴⁰. Câmpeanu va activa în FNR până în iunie 1945 când revine în țară⁴¹.

După revenirea în țară, unii dintre foștii luptători au fost puși în funcții în aparatul de partid și de stat. Este și cazul lui Câmpeanu care este încadrat în nou înființata Securitate.

Decretul 221 din 28 august 1948 de înființare a Direcției Generale a Securității Poporului, avea în structura sa inițială și direcții regionale. Astfel la direcția regională

³⁵ Mihai Burcă, *op. cit.*, p. 191.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ „Monitorul Oficial”, an 109, nr. 74, 28 martie 1941, p. 1552.

³⁸ Mihai Burcă, *op. cit.* p. 240.

³⁹ *Ibidem*, p. 248.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 285.

⁴¹ *Ibidem*, p. 286.

Constanța se afla director lt. Col. Constantin Câmpeanu în perioada 31 august 1948-29 aprilie 1949. Unele documente îl menționează ca inspector de poliție, șeful Siguranței din Inspectoratul Regional de Poliție Constanța la data de 6 aprilie 1948⁴² (perioada septembrie 1947-august 1948) și inspector general de Poliție la Inspectoratul Regional de Siguranță Iași (iulie – septembrie 1947).

În perioada 29 aprilie 1949 și 1 februarie 1951, a fost șeful Direcției Regionale Ploiești iar din 1 februarie 1951 până în 1 aprilie 1956, șeful direcției regionale Bacău. Avansat colonel, în perioada mai-noiembrie 1956 a fost locțiitor pentru operativ al șefului Regionalei de Securitate Oradea pentru ca între 1 noiembrie 1956 și 1 august 1957 să fie șef cu delegație al Regionalei de Securitate Oradea. Ulterior a fost pus la dispoziția Direcției Cadre M.A.I. (august – noiembrie 1957), apoi numit locțiitor al șefului Direcției I Informații Externe (noiembrie 1957 – septembrie 1959), șef Serviciul Curieri Diplomatici din Direcția I Informații Externe, apoi din D.G.I. (septembrie 1959 – martie 1968). Trecut în rezervă și pensionat de la 29 martie 1968⁴³.

În 1956 ca urma a propunerii Secretariatului CC al PMR cu ocazia aniversării a 20 de ani de la constituirea brigăzilor internaționale, Câmpeanu era propus pentru acordarea distincțiilor-Ordinul „Apărea Patriei”, clasa a III-a, Medaliile „Eliberarea de sub jugul fascist”, „10 ani de la înființarea primelor unități ale Armatei Populare Române” și „A cincea aniversare a Republicii Populare Române”⁴⁴. În 1971 a fost distins cu titlul de „Erou al Muncii Socialiste”⁴⁵.

A locuit în București, pe strada Garibaldi, nr. 28⁴⁶. Un document din 1988 cu foștii membrii ai Brigăzilor internaționale, arăta că, Constantin Câmpeanu, membru PCR din 1932 (carnet membru 255), domiciliu în Bd. Ilie Pintilie, 35, sc B, sector 1, având o pensie de 5400 de lei⁴⁷.

Bibliografie selectivă

ACNSAS, fond MAI-DMRU, dosar 6, f. 23.

„Monitorul Oficial”, partea I, nr. 270 din 21 noiembrie 1939;

„Monitorul Oficial”, an 109, nr. 74, 28 martie 1941;

„Capitala”, an II, nr. 362, 16 aprilie 1937;

„Luptătorul”, nr. 202, 13 octombrie 1948;

„Opinia”, nr. 7432, 9 februarie;

„Opinia”, nr. 7451, 1 martie 1932;

„Opinia”, nr. 7561, 14 iulie 1932;

„Universul”, an 49, nr. 45, 16 feb 1932;

⁴² ACNSAS, fond MAI-DMRU, dosar 6, f. 23.

⁴³ Nicolae Ioniță, *Șefii unităților centrale și teritoriale de Securitate. 1948-1989*, în „Caiete CNSAS”, an VII, nr. 13, 2014, p. 56, 62, 71, 74.

⁴⁴ Mihai Burcă, op. cit., p. 438.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 529.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 535.

„Voluntarii libertății. Buletinul Asociației foștilor voluntari români din Armata republicană spaniolă”, nr. 2-3, martie-aprilie 1946;

Voluntari români în Spania. Amintiri și documente, Editura Politică, București, 1971;

Altarozzi Giordano, *La Romania e la guerra di Spagna*, Periferia, Cosenza, 2007;

Babici Ion, „Solidaritatea poporului român cu războiul național-revoluționar din Spania”, *Analele Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă CC al PCR*, nr. 4, 1966;

Bennassar Bartolomé, *Războiul civil din Spania*, trad. de Beatrice Stanciu, București, Editura All, 2009;

Bradley Ken, Chappell Mike, *International Brigades in Spain*, London, 1994;

Burcea Mihai, *Luptând pentru o iluzie*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2024;

Casanova Julián, *The Spanish Republic and Civil War*, Cambridge University Press, 2010;

Forrest Andrew, *The Spanish Civil War*, Routledge, London, 2000;

Sebastia Hereros, „The International Brigades in the Spanish War 1936–1939: Flags and Symbols”, *Proceedings of the XIX Congress of Vexillology*, Flag Institute, Londra, 2001;

Ioniță Nicolae, *Șefii unităților centrale și teritoriale de Securitate. 1948-1989*, în „Caiete CNSAS”, an VII, nr. 13, 2014;

Anexe

Fig. 1. Voluntari români decedați în Spania republicană.

(<https://www.stelian-tanase.ro/romanii-in-razboiul-civil-spania/>, accesat la 20 noiembrie 2024)

Fig. 2. Foști interbrigadiști la lucrările Congresului al IX-lea al PCR (1965). De la stânga la dreapta: Gheorghe Chiroeanu, Mihail Patriciu (cu ochelari), Gheorghe Adorian, Vida Gheza și Constantin Câmpeanu (Mihai Burcea, *Recuperarea memoriei interbrigadiștilor și maquisarzilor români*. studiu de caz: Ion călin (I), în *Analele Universității din București*, Seria Științe Politice, issue: XV / 1 / 2013, p.100)

Zigmund Leibovici (n. 12 nov. 1911, mun. Târgu Neamț, jud. Neamț-d. iul. 1937, Spania) în arestul Chesturii de Poliție a Municipiului Iași (august 1935) și în libertate, undeva în Spania.

Zigmund Leibovici cu armăsarul său „Balaur” și alături de camarazii din tabăra republicanilor.

Fig. 3. (<https://www.romania-actualitati.ro/emisiuni/istorica/cavalerii-ideologiei-rosii-romani-in-razboiul-civil-din-spania-id136370.html>, accesat la 20 noiembrie 2024)

Iulie 1937. Plicul unei scrisori trimisă de Zigmund Leibovici „Domnului Moscovici” din Paris. Prin intermediul misteriosului „domn Moscovici” soseau la Târgu-Neamț scrisorile lui Leibovici.

Iulie 1935, Emil Schneiberg (n. 10 sept. 1913, mun. Târgu Neamț, jud. Neamț-8 febr. 1937, Jarama, Spania) în arestul Siguranței din Iași.

Constantin Câmpeanu (n. 3 aug. 1914, mun. Târgu Neamț, jud. Neamț-d. 8 dec. 1986, mun. București) la jumătatea anilor '30.

Fig. 4. <https://www.romania-actualitati.ro/emisiuni/istorica/cavalerii-ideologiei-rosii-romani-in-razboiul-civil-din-spania-id136370.html>, accesat la 20 noiembrie 2024)

Recenzie de carte: Națiuni și naționalism

*

Book Review: Nations and Nationalism

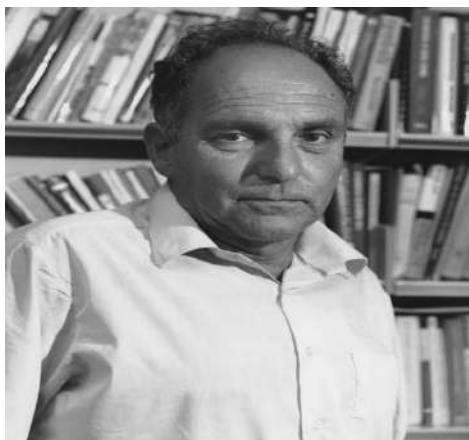
*

Critique de livre: Nations et nationalisme

Prof. Gheorghiță Narcis Andrei¹

Lucrarea „Națiuni și Naționalism” este scrisă de către autorul Ernest Gellner (Anexa 1 Figura 1) și a apărut în anul 1986. Aceasta a fost tradusă în limba română în anul 1994 de către Robert Adam la editura Antet, însumând un număr de 215 de pagini structurate în 10 capitole.

În primul capitol denumit „Definiții” autorul realizează o introducere în care menționează aspecte ce țin de naționalism, dar și de termeni precum: „stat” și „națiune”. Încă din primul paragraf el amintește că naționalismul este un: „principiu politic, care națională ar trebui să fie congruente”². În continuarea acestei idei exemplifică că există multe modalități prin care „poate fi violat principiul naționalist”. Una dintre ele apare atunci când frontiera politică a unui stat nu cuprinde toți cetățenii unei națiuni, sau îi are pe toți cetățenii unui stat, dar automat include și pe alte minorități aflate în interiorul graniței. O altă situație apare când o comunitate etnică este împărțită în diferite state. Un exemplu clar pe care îl expunem ar fi kurzii, care sunt împărțiți între: Turcia, Irak, Siria și Iran (Anexa 1 Figura nr. 2), acest lucru fiind subiectul unor numeroase

statuează că unitatea politică și cea

Anexa 1 Figura nr.1 Ernest Gellner – Sursă foto:

<https://le citazioni.it/autori/ernest-gellner/>

(accesat la data de 03.12.2024)

Anexa 1 Figura nr. 2 Distribuția populației kurde în statele Turcia, Iran și Irak – Sursă foto:

<https://cadranpolitic.ro/cine-sunt-kurzii/> (accesat la data de 03.12.2024)

¹ Profesor la Colegiul Național „Nicu Gane” Fălticeni, Școala Gimnazială Todirești, Colegiul Tehnic „Mihai Băcescu” Fălticeni. e-mail: narcisandrei89@gmail.com.

² Gellner Ernest, *Națiuni și naționalism*, Traducere din engleză de Robert Adam, București, Editura Antet, 1994, p. 9.

lucrări istoriografice.³ Gellner afirmă că cea mai specială formă de „violare a principiului naționalist” îl reprezintă momentul în care există lideri ai unei națiuni alții decât națiunea locală – un exemplu la îndemână putem aminti de coloniile din Africa, America și Asia care au fost conduse de către europeni. Acest lucru se întâmplă în momentul în care teritoriul național este inclus într-un teritoriu mai mare, prin dominația unui grup străin local. Până a începe să discute despre cei doi termeni ai naționalismului, el amintește că pe planetă, există un număr limitat în ceea ce privește entitățile politice care sunt autonome și independente. Autorul menționează în continuare că numărul statelor care au șanse de a avea un potențial de dezvoltare este mai mare decât a celor posibile sau viabile. Acest lucru este argumentat prin faptul că națiunile potențiale au trăit/trăiesc în cadrul unor teritorii compacte sau în cadrul unui sistem complex.

În continuare capitolului, Ernest Gellner amintește de cele două componente esențiale ale naționalismului: statul și națiunea. În ceea ce privește entitatea statală el pornește de la o definiție a lui Max Weber, în care acesta reprezintă statul ca fiind un agent care are monopolul violenței legitime. În continuarea acestei idei, Gellner menționează că violența este permisă autorităților politice. Spre exemplificare, el arată că în cadrul unui stat feudal, autoritățile nu obiecteau când apăreau războaie private, atât timp cât aceștia își îndeplinesc obligațiile față de suzeran. În epoca contemporană întâlnim aceeași situație în care se aflau triburile din Irakul aflat sub dominație britanică care aveau dispute între ele dar nu atentau asupra celor neutre. În ceea ce privește definirea termenului de „națiune” Ernest spune că explicarea lui este mai complicată față de cea a statului, menționând faptul că omul fără a face parte dintr-o națiune: „pare să exercite o atracție cu mult mai mare asupra imaginației moderne”. În acest sens, printr-o parabolă în care un emigrant francez Chamisso din timpul perioadei napoleoniene pleacă în Germania, unde scrie un roman în care un om și-a pierdut umbra. Efectul romanului depinde de ambiguitatea parabolei în care omul fără umbră era omul fără națiune. Pentru a evidenția din nou lipsa unei naționalități - autorul - ilustrează despre aceasta că fiecare trebuie să aibă o naționalitate, făcând o nouă paralelă cu anatomia omului care trebuie să aibă un nas și doi ochi, absența unuia dintre ele apărând numai din cauza unui dezastru. În continuare Gellner menționează

³ Printre lucrările despre acest subiect, amintim: Ana-Maria Rașcă, *Kurzii din Turcia*, în „Annals of the „Constantin Brâncuși”, University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series”, Supplement, Nr. 2, 2016; Mironiuc Nicușor, *Considerații asupra conflictului interetnic dintre statul turc și minoritatea kurdă*, în „Revista de Istorie <<Vasile Conta>> Târgu-Neamț”, Iași, Editura PIM, 2023, pp. 79-92; David McDowall, *A modern history of the kurds*, London, New York, I.B. Tauris & Co Ltd, 2005; Demirtaş Selahattin, *The Middle East, The Kurdish Peace Process in Turkey, and Radical Democracy*, in „Turkish Policy Quarterly”, No. 13; Farideh Koohi-Kamali, *The Political Development of the Kurds in Iran: Pastoral Nationalism*, London, Palgrave Macmillan, 2003; Kerim Yildiz, Tanyel B. Taysi, *The Kurds in Iran. The Past, Present and Future*, London, Pluto Press, 2004; Thomas Bois, *The kurds*, Translated from the French by Professor M.W.M. Welland, Beirut, Published by Khat Book & Publishing Company S.A.L. 90-94 Rue Bliss, 1966; Michael M. Gunter, *The kurds ascending: The Evolving Solution to the Kurdish Problem in Irak and Turkey*, London, Palgrave Macmillan, 2011.

că principalele legături pentru ca două persoane să aibă aceeași naționalitate sunt: „Doi oameni sunt de aceeași naționalitate dacă și numai împărtășesc aceeași cultură, unde cultura semnifică pe rând un sistem de semne, idei și asociații, tipuri de comportament” sau „Doi oameni sunt de aceeași naționalitate dacă și numai dacă se *recunosc* reciproc ca aparținând aceleiași națiuni”⁴. Spre finalul primei părți a cărții autorul realizează o introducere către următorul capitol.

„**Cultura în societatea agricolă**” este titlul celui de-al doilea capitol în care autorul realizează o introducere unde menționează cum s-a răspândit știința de carte în cele trei vârste ale omenirii – cum le cataloghează acesta. Astfel la „vârsta” de mijloc, sau agricolă, știința de carte aparține unui grup restrâns în care unele segmente ale populației o au, dar „există întotdeauna unele, dar niciodată toate, care chiar știu să citească”. În subcapitolul „**Puterea și cultura în organizarea statală agro-alfabetizată**” Ernest Gellner ne arată cum o mică clasă conducătoare reprezenta un mic segment al populației ce este separat de producătorii agricoli, alcătuiește o clasă conducătoare. Această pătură este împărțită în diferite categorii sociale ca: preoții, funcționarii, războinicii sau administratorii – care pot fi ereditare sau nu (în cazul clericilor putând fi neereditare și făcându-se selecția la fiecare generație).

Menționează faptul că populația dintr-o anumită arie are aceeași bază lingvistică unde un anumit curent cultural poate da naștere unor diferite dialecte. După care amintește că nimeni (sau aproape nimeni) nu poate promova omogenitatea culturală la acest nivel social. Interesul statului fiind acela de a strânge taxele și de a menține ordinea. În ceea ce privește intelectualitatea, există posibilitatea ca ea să aibă interes în „impunerea unor norme culturale comune”. Reprezentații unei părți a clasei intelectuale poate manifesta un sentiment de indiferență/dispreț față de folclor/tradiție, pe când o altă parte a intelectualilor promovează cultura tradițională bazată pe documente și izvoare istorice. În subcapitolul „**Statul în societatea agricolă**” ni se menționează faptul că statul poate avea o suprafață mai redusă cum ar fi: orașele-stat, comunele țărănești sau comunitățile locale, care se guvernează singure. La polul opus sunt imperiile unde punctul lor de control este concentrat într-un singur loc – capitala - cât și autonomiile locale. În rândurile următoare autorul arată că în puține cazuri orașele – state au o limbă comună, dând exemplul grecilor antici care au avut o conștiință culturală ce se diferenția atât de barbari, cât și între ei într-o măsură redusă. În următorul subcapitol intitulat „**Tipuri de conducători ai epocii agricole**” menționează faptul că trăsăturile ce țin de producătorii agricoli (ce reprezintă majoritatea oamenilor) este o societate introvertită, fiind dominată de un grup minoritar care are ca atribut gestionarea violenței precum și: „menținerea ordinii și controlul științei de carte oficiale a societății, care aici este înregistrată în scripte”⁵. Menționează că cele două clase (a războinicilor și al cunoscătorilor de carte) se pot încadra într-o tipologie rigidă pe baza unui raport de opoziție:

⁴ Ernest Gellner, *Națiuni și naționalism...* op.cit, pp. 17-18.

⁵ *Ibidem*, p. 23.

- 1. centralizat – descentralizat;
- 2. castrați - armăsari;
- 3. deschisă - închisă;
- 4. amestecată - specializată.

În prima situație, clasa militară și intelectuală poate fi atât centralizată sau descentralizată, iar un bun exemplu al primei situații este Biserica Catolică.

Al doilea set de opoziție, pericolul pentru stat - după cum îl vedea Platon în Antichitate este preluarea puterii de către un grup restrâns de persoane și promovarea în posturi decizionale a unor persoane înrudite acestora. În plan clerical se impunea celibatul preoților care doreau să avanseze la o poziție mai înaltă. Folosirea „sclavilor” reprezenta o altă formă de muncă, unde deși ei aveau un statut privilegiat, paradoxal aceștia „aparțineau de stat”. În Imperiul Otoman, eunucii, erau folosiți ca și gărzii de elită la palatul sultanului, cât și, pentru ocuparea de poziții în administrație și pentru securitatea haremului. Castrarea nu era una universal valabilă, iar oamenii pentru aparatul administrativ erau selectați din mica boierime – de exemplu în China antică. Clasa feudală din Europa a impus principiul eredității în schimbul acordării de pământ. Trebuie menționat faptul că existau situații în care oamenii care făceau parte din administrație aveau dreptul de a-și transmite funcțiile urmașilor.

În al treilea rând, chiar dacă sunt deschise sau închise, administrația, intelectualitatea și clasele militare au avantaje. De exemplu, în religia hindusă atât preoții cât și războinicii conducători pot să formeze caste închise și distincte;

În al patrulea rând, clasa conducătoare are capacitatea de a amesteca atât funcțiile militare cât și clericale sau le poate separa. Lucrul comun dintre aceste două situații este faptul că conducătorii sunt prinși la mijloc, între comunitățile locale ce au o mărime subnațională și o clasă și/sau castă ce este supranațională.

În capitolele III-VII: **„Societatea industrială”, „Tranziția în epoca naționalismului”, „Ce este o națiune”, „Entropia Socială și egalitatea în societatea industrială”, „O tipologie a naționalismului”** explică că rădăcinile societăților industriale constituie în continuare o dispută savantă. Este de acord că această afirmație este una valabilă, din prisma faptului că prima industrializare a fost ceva unic și că toate cele care au urmat au fost doar imitații. Un alt motiv pentru care este specială se datorează faptului că nu poate fi repetată, iar repetarea acesteia nu este posibilă din: „simplul fapt al reproducerii sale, evenimentul diferă de original” și „nu putem nicidecum reproduce tiparele circumstanțiale ale Occidentului modern timpuriu” iar „experimente pe o asemenea scară, pentru a elucida o chestiune teoretică, sunt moralmente greu de conceput”⁶. Faptul că alfabetizarea universală a căpătat un loc important în „panteonul valorilor universale” și includerea în discursuri politice, în constituții sau în programele partidelor politice este de asemenea relevantă.

Odată cu sistemul educațional se asigură dezvoltarea socială. Gellner afirmă despre educație că reprezintă „cel mai de preț capital al unui om și ea îi conferă

⁶ *Ibidem*, pp. 35-35.

identitate”. Un mod interesant de a prezenta evoluția unui naționalism este descris în subcapitolul: **„Cursul adevăratului naționalism nu a fost niciodată liniștit”** unde prezintă evoluția unei societăți de „ruritani” care, cu timpul ajunge să-și dobândească propriul stat. Aceeași analogie este făcută și cu un „pigment albastru” care face referire la o populație în cadrul unei societăți diferite, care la început se află la baza scării sociale, dar cu timpul avansează către cele mai înalte trepte ierarhice. Acest lucru este vizibil și astăzi unde migrații care se află în țările mai dezvoltate, cu timpul, au ajuns să dețină funcții importante atât în administrație, dar și în armată.

Afirmă în continuare că este o legătură între naționalism și procesele ce țin de colonizare/decolonizare precum și imperialism. Datorită dezvoltării industriale statele europene occidentale au ajuns să stăpânească suprafețe masive din Africa, America sau din Asia. Chiar dacă în Asia au stăpânit numai o parte, influența în această zonă tot era una considerabilă. Lucrul pe care îl au în comun aceste state este dezvoltarea industrială și comerțul și nu printr-o campanie militară de proporții asupra teritoriilor stăpânite. Pluralismul european a început să fie slăbit și chiar abandonat odata cu sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și începutul procesului de decolonizare. Vorbește despre naționalismul diasporei, pe care îl consideră ca fiind o subspecie distinctă a naționalismului, prin care unele naționalități au reușit să-și dobândească un teritoriu. Un prin exemplu în acest sens este cel al grecilor, care s-au gândit mai întâi să nu realizeze secesiunea față de Imperiul Otoman, ci să preia controlul asupra imperiului pentru a instaura/reînvia Bizanțul. După cum se știe prima răscoală a grecilor nu a avut loc în Grecia, ci pe teritoriul României (1821- liderul fiind generalul Alexandru Ipsilanti). Un alt exemplu este cel al evreilor despre care Hugh Trevor-Roper menționa că este: „ultimu și cel mai tipic dintre naționalismele europene”. Într-adevăr, până să aibe propriul lor stat, trecuseră mai bine de două milenii în care au suferit progromuri (cum a fost cel din Rusia sau Spania fie prin Holocaust în timpul celui de-al Doilea Război Mondial). Deși nu au avut un stat, principala legătură dintre ei a fost mereu menținută de religia iudaică. Despre aceasta filosoful și scriitorul Emil Cioran afirmă că: „Diferența dintre ruși și evrei constă în faptul că, pe când evreii își trăiesc religios destinul, rușii trăiesc religia ca destin”⁷.

În privința viitorului naționalismului autorul susține că nu vor avea schimbări pe termen scurt, deoarece acesta nu a atins un punct ridicat.

În subcapitolul intitulat **„Cultura industrială - una sau mai multe?”** ne este descris un cadru în care autorul afirmă că la începuturile evoluției, oamenii aveau mult timp liber (epoca agrară), după care această facilitate era numai pentru unii - elita conducătoare (epoca industrială). Precizează că în ciuda atenției acordată de către statele naționale de a nu se prea specializa sau a fi prea dependente unele de altele, comerțul va juca mereu un loc important. Importanța acestei precizări este prezentat printr-un exemplu foarte la îndemână, în care dolarul se putea utiliza în țările de dincolo de Cortina de Fier. În epoca industrială, Ernest Gellner afirmă că vor

⁷ Emil Cioran, *Schimbarea la față a României*, București, Editura Humanitas, 2017, p. 23.

supravețui culturile înalte, iar cele populare și micile tradiții vor supraviețui numai artificial, susținute: „în viață de societățile de păstrare a limbii și a folclorului” . În ceea ce privește culturile mari acestea sunt legate de: „o bază cognitivă comună și o economie conștient globală” și că „ele se suprapun probabil mai mult decât vechile înalte culturi, care erau odinioară puternic îmbâcșite de teologiile lor distinctive, de sistemele lor idiosincratice intime”⁸.

La începutul capitolului opt denumit „**Viitorul naționalismului**” se menționează faptul că „Diagnoza generală a naționalismului este simplă” făcând referire la faptul că există trei etape ale istoriei omenirii. Cea de-a doua este agricolă și cea de-a treia este industrială. Trece în revistă foarte pe scurt caracteristicile fiecărei etape de evoluție în care societățile agricole sunt alcătuite din producători agricoli și țărani și că minoritatea este reprezentată de: specialiști, militari, politicieni, ori de economiști sau de preoțime. În continuare afirmă că societatea industrială este diferită de celelalte epoci și că ajunge la diferite grupuri și momente. În privința viitorului naționalismului acesta susține că nu vor avea schimbări pe termen scurt, deoarece acesta nu a atins un punct ridicat.

Cel de-al noulea capitol se intitulează „**Naționalism și ideologie**” unde autorul afirmă că nu se vor învăța multe despre naționalism prin studierea propriilor profeții, dar nici prin studierea curentului antinaționalist nu se va ajunge la un consens. Naționalismul promovează tradiții dezvoltare economică prin propriile forțe, pe când antinaționalismul ne arată beneficiile conducerii colective. Atrage atenția că naționalismul nu trebuie înțeles greșit și prezintă o scurtă listă falsă a teoriilor despre naționalism:

- „Este firesc, se impune de la sine și se autogenează. Dacă este absent, de vină trebuie să fie reprimarea cu forță”- autorul indică faptul că lipsa unui naționalism este rezultatul unei acțiuni de înăbușire până la eliminarea acestuia. Un exemplu în această situație amintem de eurasianism ca doctrină supranațională. Aceasta a apărut în secolul al XIX-lea și a fost dezvoltat în secolul al XX-lea pentru a fi o alternativă la sovietism. Rolul acesteia era de nu se dezvolta sentimentul național al popoarelor din cadrul Uniunii Sovietice ce ar fi dus la o destrămarea a acestuia⁹.

- „Este consecința artificială a ideilor ce nu ar fi trebuit să fie niciodată măcar formulate și a apărut printr-un accident regretabil” – arată că viața politică, chiar și în cadrul societăților industriale s-ar putea lipsi de el;

- „Teoria Adresei Greșite” - realizează o paralelă în care musulmani și iți consideră că Arhanghelul Gavriil a greșit când i-a dat Coranul lui Mahomed, când trebuia să ajungă la Ali. Așa și marxiștilor le place să considere că spiritul/conștiința istorică umană a realizat o greșeală, în care chemarea la deșteptare era destinată claselor, dar dintr-o eroare a ajuns la națiuni;

⁸ Ernest Gellner, *op.cit...*, p. 175.

⁹ Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah - Supremația americană și imperativele sale geostrategice*, Traducere de Aurelian Ionescu, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 125.

- „Zei Ascunși: Naționalismul reprezintă redeșteptarea forțelor atavice ale sângelui sau teritoriului” – susține că acest punct de vedere le este specific oamenilor care sunt adepții/opozanții naționalismului.

În al zecelea capitol intitulat „**Concluzie**” Ernest Gellner afirmă că acest gen de carte poate să fie prost înțeleasă și că pentru simplitatea acesteia cititorul poate să facă unele asocieri, pe care el nu a avut intenția să le facă. În subcapitolul „**Ce nu spun**” afirmă dacă alții îl judecă pentru ceea ce a scris, înseamnă că el și-a atins scopul de a realiza o lucrare bună. Afirmă că naționalismul este o formă de patriotism: „specific prin câteva caracteristici importante: unitățile pe care acest tip de patriotism, naționalism, le favorizează prin loialitatea sa sunt omogene cultural, bazate pe o cultură ce se străduiește să fie o cultură înaltă (literară)” ele „sunt destul de mari pentru a întreține speranța de a putea duce în spate sistemul educațional care ține în viață o cultură literară” și „au puține subgrupuri interne rigide” iar „populația lor este anonimă, fluidă și mobilă și ele sunt nemijlocite” în care „individul aparține în mod direct, în virtutea stilului său cultural și nu în virtutea apartenenței la subgrupuri legate între ele”¹⁰.

În subcapitolul „**Rezumat**” realizează un set de asocieri interesante pentru a arunca o privire asupra principiului naționalismului, folosind două hărți, în care una dintre ele, este trasată înainte de epoca industrială și cealaltă în lumea modernă. În prima harta explică că se pot vedea multe pete de culoare (asociind această remarcă cu unul din tablourile pictorului Oskar Kokoschka – exponent al expresionalismului) în care trasarea unui contur este greu de realizat. Această diversitate de culori reprezintă o: „pluralitate și complexitate” ce „caracterizează toate părțile întregului: grupurile sociale minuscule, care sunt atomi din care se compune imaginea, au relații complexe, ambigue și multiple cu numeroase culturi, unele prin limbaj, altele prin credința principală, altele printr-o credință sau ansamblu de practici alternative, apoi iarăși altele prin loialitatea administrativă și așa mai departe.”¹¹ Cealaltă hartă (harta etnografică și politică a unei națiuni din lumea modernă) nu seamă cu cea a lui Kokschka, ci mai degraba cu cea a lui Amedeo Modigliani (pictor și sculptor, reprezentat al Școlii Pariziene „*École de Paris*”) în care suprafețele sunt plane și se pot vedea clar unde începe și unde se sfârșește conturul. Arată că autoritățile politice au fost concentrate în cadrul unei instituții, într-un stat bine centralizat. Mai arată că fiecare stat se indentifică cu o anumită cultură, un anumit stil de economie care depinde de mobilitatea și de socializare între indivizi.

În concluzie, după cele menționate anterior putem afirma că cartea „Națiune și Naționalism” scrisă de Ernest Gellner rămâne o lucrare fundamentală, complexă în ceea ce privește studiul naționalismului și care merită studiată atât de către specialiști în domeniu, dar și de oamenii dornici să descopere tainele acestui curent prezent în toată lumea.

¹⁰ Ernest Gellner, *op.cit...*, pp. 202-203.

¹¹ *Ibidem*, p. 203.

Bibliografie selectivă

- Brzezinski Zbigniew, *Marea tablă de șah - Supremația americană și imperativele sale geostrategice*, Traducere de Aurelian Ionescu, București, Editura Enciclopedică, 2000;
- Cioran Emil, *Schimbarea la față a României*, București, Editura Humanitas, 2017;
- Gellner Ernest, *Națiuni și naționalism*, Traducere din engleză de Robert Adam, București, Editura Antet, 1994;
- Koohi-Kamali Farideh, *The Political Development of the Kurds in Iran: Pastrol Nationalism*, London, Palgrave Macmillan, 2003;
- Yildiz Kerim, Tanyel B. Taysi, *The Kurds in Iran. The Past, Present and Future*, London, Pluto Press, 2004; Thomas Bois, *The kurds*, Translated from the French by Professor M.W.M. Wellland, Beirut, Published by Khat Book & Publihing Company S.A.L. 90-94 Rue Bliss, 1966;
- Gunter Michael M., *The kurds ascending: The Evolving Solution to the Kurdish Problem in Irak and Turkey*, London, Palgrave Macmillan, 2011;
- Mironiuc Nicușor, *Considerații asupra conflictului interetnic dintre statul turc și minoritatea kurdă*, în „Revista de Istorie <<Vasile Conta>> Târgu-Neamț”, Iași, Editura PIM, 2023;
- McDowal, David I, *A modern history of the kurds*, London, New York, I.B. Tauris & Co Ltd, 2005;
- Rașcă Ana-Maria, *Kurzii din Turcia*, în „Annals of the „Constantin Brâncuși, University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series”, Supplement, Nr. 2, 2016;
- Selahattin Demirtaş, *The Middle East, The Kurdish Peace Process in Turkey and Radical Democracy*, in „Turkish Policy Quarterly”, No. 13.

ABREVIERI
*
ABREVIATIONS
*
ABRÉVIATIONS

AMS – Acta Moldaviae Septentrionalis, Muzeul Județean Botoșani.
BMA – Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, Complexul Muzeal Neamț
BMW- Bayerische Motoren Werke AG
BOR-Biserica Ortodoxă Română
СЕКА- Comisia Extraordinară pentru Întreaga Rusie (*Всероссийская Чрезвычайная Комиссия*)
CIA- Agenția Centrală de Informații
CNN- Cable News Network
FSB- Serviciul Federal de Securitate (*Федеральная служба безопасности Российской Федерации*)
GRU- Directoratul principal de spionaj (*Главное Разведывательное Управление*)
КСИИМК–Краткие Сообщения Института Истории Материальной Культуры, Москва
КСИА–Краткие Сообщения Института Археологии, Москва
KGB- Comitetul Securității Statului (Комитет государственной безопасности)
МИА–Материалы и Исследования по Археологии, Москва-Ленинград
MGB-Ministerul Securității Statului (*Министерство государственной безопасности*)
NKVD- Comisariatul pentru Afaceri Interne al Poporului (*Народный комиссариат внутренних дел*)
ОПЕК- Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol
SCIV/SCIVA – Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București;
SUA-Statele Unite ale Americii
URSS- Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

Lucrarea va fi redactată în format A5, cu font Times New Roman, 12, la distanța de 1; număr maxim de pagini – 10-15. Studiile vor fi însoțite de rezumat în limba engleză și cuvinte-cheie (maximum 5) și, de asemenea, de o scurtă biografie a autorului (5 rânduri).

Pentru așezarea în pagină se vor respecta următoarele cerințe: sus: 2 cm; jos: 2 cm; stânga / dreapta: 2 cm. Alineatele vor fi setate automat, la 1, 25 cm.

Titlul lucrării: bold, centrat, Times New Roman, 12 cu majuscule, urmat de un rând liber. Titlul universitar, numele și prenumele: bold, dreapta, Times New Roman, 12. Instituția de proveniență: bold, dreapta, Times New Roman, 12, urmat de un rând liber.

Rezumatul: Times New Roman, 10, italic, urmat de un rând liber (maximum 200 de cuvinte), însoțit de 5 cuvinte cheie, redactat în română, engleză și franceză.

Referințele vor fi inserate în text folosind tehnica notelor de subsol. Acestea vor fi redactate cu Times New Roman, 10, după modelul:

Alexandra Tomiță, *O istorie „glorioasă”*. *Dosarul protocronismului românesc*, București, Editura „Cartea Românească”, 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Xenophobic Communism: The Case of Bulgaria and Romania”, în *The World Today*, vol. 45, nr. 12, 1989, pp. 208-212.

SJAN Neamț, fond *Legiunea de Jandarmi Neamț*, dosar 45/1937, f. 10.

La finalul articolului va fi inserată bibliografia.

Se pune accent pe studii care folosesc surse arhivistice.

Fotografiile sau imaginile vor fi trimise separat în extensie JPG.

Lucările se vor axa pe următoarele teme mari: *Istoria culturii române, Istorie politică și social economică, România în perioada regimului communist, Evenimente ale anului 1989 în România și în lume, Istoria Holocaustului, Biografii și momente din viața unor personalități, Arheologie și istorie veche, Arhivistică, Recenzii și prezentări de cărți*.

Materialele vor fi trimise la adresa analelvcistorie@gmail.com până la data de 25 aprilie pentru numărul din iunie și 25 octombrie pentru cel din decembrie.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

The paper will be written in A5 format, with Times New Roman font, 12, at a distance of 1; maximum number of pages - 10-15. The studies will be accompanied by a summary in English and keywords (maximum 5) and also by a short biography of the author (5 lines).

For the layout, the following requirements will be observed: top: 2 cm; bottom: 2 cm; left / right: 2 cm. The paragraphs will be set automatically at 1.25 cm.

Paper title: bold, centered, Times New Roman, 12 in capital letters, followed by a free line. University degree, name and surname: bold, right, Times New Roman, 12. Institution of origin: bold, right, Times New Roman, 12, followed by a blank line.

Summary: Times New Roman, 10, italics, followed by a free line (maximum 200 words), accompanied by 5 keywords, written in Romanian, English and French.

References will be inserted into the text using the footnote technique. These will be written with Times New Roman, 10, following the model:

Alexandra Tomiță, *A "glorious" history. The file of the Romanian protochronism*, Bucharest, „Cartea Românească” Publishing House, 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Xenophobic Communism: The Case of Bulgaria and Romania”, în *The World Today*, vol. 45, nr. 12, 1989, pp. 208-212.

SJAN Neamț, fund of the Neamț Gendarmes Legion, file 45/1937, f. 10.

The bibliography will be inserted at the end of the article

Emphasis is placed on studies that use archival sources.

Photos or images will be sent separately in the JPG extension.

The papers will focus on the following major topics: History of Romanian culture, Political and socio-economic history, Romania during the communist regime, Events of 1989 in Romania and in the world, History of the Holocaust, Biographies and moments from the life of some personalities, Archeology and ancient history, Archiving, Reviews and book presentations.

The materials will be sent to analelvcistorie@gmail.com until April 25 for the June issue and October 25 for the December issue.

INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS

Le papier sera rédigé au format A5, avec la police Times New Roman, 12, à une distance de 1; nombre maximum de pages - 10-15. Les études seront accompagnées d'un résumé en anglais et de mots-clés (maximum 5) et également d'une courte biographie de l'auteur (5 lignes).

Pour la mise en page, les exigences suivantes seront respectées: haut: 2 cm; bas: 2 cm; gauche / droite: 2 cm. Les paragraphes seront réglés automatiquement à 1,25 cm.

Titre de l'article: gras, centré, Times New Roman, 12 en majuscules, suivi d'une ligne libre. Titre de l'université, nom et prénom: gras, à droite, Times New Roman, 12. Institution d'origine: gras, à droite, Times New Roman, 12, suivi d'une ligne vide.

Résumé: Times New Roman, 10, italique, suivi d'une ligne libre (maximum 200 mots), accompagné de 5 mots-clés, rédigés en roumain, anglais et français.

Les références seront insérées dans le texte en utilisant la technique des notes de bas de page. Ceux-ci seront écrits avec Times New Roman, 10, suivant le modèle:

Alexandra Tomiță, *Une histoire "glorieuse". Le dossier du protochronisme roumain*, Bucarest, Maison d'édition «Cartea Românească», 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Communisme xénophobe: le cas de la Bulgarie et de la Roumanie”, dans „Le monde aujourd'hui”, vol. 45, no. 12, 1989, p. 208-212.

SJAN Neamț, fonds de la Légion des gendarmes Neamț, dossier 45/1937, page 10.

La bibliographie sera insérée à la fin de l'article.

L'accent est mis sur les études utilisant des sources d'archives.

Les photos ou images seront envoyées séparément en extension JPG.

Les travaux porteront sur les grands thèmes suivants: Histoire de la culture roumaine, Histoire politique et socio-économique, Roumanie sous le régime communiste, Événements de 1989 en Roumanie et dans le monde, Histoire de l'Holocauste, Biographies et moments de la vie de certaines personnalités, Archéologie et histoire ancienne, Archivage, critiques de livres et présentations.

Les documents seront envoyés à analelvcistorie@gmail.com jusqu'au 25 avril pour le numéro de juin et le 25 octobre pour le numéro de décembre.

Tipar digital realizat la Tipografia Pim
Iași, Șoseaua Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 109, 700497
Tel: 0730.086.676, 0732.430.407;
Fax: 0332.440.715
E-mail: editura@pimcopy.ro, editura.pim@gmail.com
www.pimcopy.ro

ISSN 2668 - 6317
ISSN-L 2668 - 6317

